

DÜNYA KLASİKLERİ DİZİSİ: 8
YÜZBAŞININ KIZI

Yayına hazırlayan: Egemen Berköz
Dizgi: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.
Ağustos 1998

A L E K S A N D R P U Ş K İ N
YÜZBAŞININ KIZI
Ataol Behramoğlu tarafından Rusça aslından çevrilmiştir.

C
Cumhuriyetimizin 75. yılı coşkusuyla...

Hümanizma ruhunu anlama ve duymada ilk aşama, insan varlığının en somut anlatımı olan sanat yapıtlarının benimsenmesidir. Sanat dalları içinde edebiyat, bu anlatımın düşünce öğeleri en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir ulusun, diğer ulusların edebiyatlarını kendi dilinde, daha doğrusu kendi düşüncesinde yinelemesi; zekâ ve anlama gücünü o yapıtlar oranında artırması, canlandırması ve yeniden yaratması demektir. İşte çeviri etkinliğini, biz, bu bakımdan önemli ve uygarlık davamız için etkili saymaktayız. Zekâsının her yüzünü bu türlü yapıtların her türlüşüne döndürebilmiş uluslarda düşüncenin en silinmez aracı olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyatın, bütün kitlenin ruhuna kadar işleyen ve sinen bir etkisi vardır. Bu etkinin birey ve toplum üzerinde aynı olması, zamanda ve mekânda bütün sınırları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi ulusun kitaplığı bu yönde zenginse o ulus, uygarlık dünyasında daha yüksek bir düşünce düzeyinde demektir. Bu bakımdan çeviri etkinliğini sistemli ve dikkatli bir biçimde yönetmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemeyen Türk aydınlarına şükran duyuyorum. Onların çabalarıyla beş yıl içinde, hiç değilse, devlet eliyle yüz ciltlik, özel girişimlerin çabası ve yine devletin yardımıyla, onun dört beş katı büyük olmak üzere zengin bir çeviri kitaplığımız olacaktır. Özellikle Türk dilinin bu emeklerden elde edeceği büyük yararı düşünüp de şimdiden çeviri etkinliğine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okurunun elinde değildir. 23 Haziran 1941.

Milli Eğitim Bakanı
Hasan Âli Yücel

SUNUŞ

Cumhuriyet'le başlayan Türk Aydınlanma Devrimi'nde, dünya klasiklerinin Hasan Âli Yücel öncülüğünde dilimize çevrilmesinin, kuşkusuz önemli payı vardır.

Cumhuriyet gazetesi olarak, Cumhuriyetimizin 75. yılında, bu etkinliği yineleyerek, Türk okuruna bir "Aydınlanma Kitaplığı" kazandırmak istedik.

Bu çerçevede, 1940'lı yıllardan başlayarak Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanan dünya klasiklerinin en önemlilerini yayınlıyoruz.

Cumhuriyet

ÖYKÜ VE ROMAN YAZARI OLARAK ALEKSANDR PUŞKİN

Aleksandr Puşkin her şeyden önce ozandır. Rus ve dünya yazınına, aralarında "Ruslan ile Ludmila", "Çingeneler", "Bahçesaray Çeşmesi", "Kafkas Tutsağı", "Yevgeni Oneğin" gibi anlatı-şiirler de bulunan ölümsüz bir şiir mirası bırakmıştır. Fakat onun "Byelkin'in Hikâyeleri", "Dubrovski", "Yüzbaşının Kızı" vb. öykü ve romanları da şiir türündeki yapıtlarından daha az ünlü değildir. Hatta, şiir çevirisinin özel güçlükleri nedeniyle, kendi ülkesi dışında şiirlerinden çok, öykü ve romanlarıyla tanındığı söylenebilir.

1799'da, zengin ve aydın bir ailenin çocuğu olarak Moskova'da doğdu. Zamanın soylu aile çocuklarının tümü gibi, ilköğrenimini Fransızca gördü. Yine çocukluk yıllarında Yunan-Latin klasiklerini, Voltaire, Rousseau gibi özgürlükçü, aydınlanmacı Fransız yazarlarını okuma olanağı buldu. Bir Rus köylü kadını olan dadısından da, Rusça'yı, Rus halk masallarını öğrendi.

Puşkin öncesi Rus yazınının ana yönelişleri, romantizm ve klasizm akımlarıydı. Bunlar da daha çok Batı yazınlarının etkisi altında doğmuşlar, ulusal temele yeterince oturmamışlardı. Puşkin, Batı kültürü ve özgürlükçü düşünceyle Rus halk duyarlığını kaynaştırdığı yapıtlarında, Rus yazın dilini gerek sözcük dağarı, gerekse tümce yapısı ve anlatım özellikleri bakımından arındırmış ve zenginleştirmiş, bu dile çağdaş ve

ulusal bir yapı kazandırmış, yapıtlarında ilk kez Rus toplumunun halksal özelliklerini yansıtan tipler yaratmakla Rus yazınında ulusal ve gerçekçi çağırın öncüsü olmuştur. Puşkin sonrası 19. yüzyıl Rus yazınının bütün büyük yazarları onun yapıtlarıyla beslenerek yetişmişlerdir.

Puşkin'in anlatı türünde ilk yapıtı, 1827 yılında yazmaya başladığı "Büyük Petro'nun Arabı"dır. Bu özyaşamsal-tarihsel roman denemesi tamamlanmamış olmasına karşın, sağlam kuruluşu, yalın anlatımı, kişilerin gerçekçi betimlenişleriyle göze çarpar. Puşkin öncesi Rus yazınında anlatı dili şiir dilinden henüz tam olarak ayrılmamıştı. "Büyük Petro'nun Arabı" bu ayrımın oluşmasında önemli bir adım olmuştur.

1830 yılının ürünü olan "Byelkin'in Hikâyeleri" süssüz, yalın bir üslupla yazılmış, gerçekçi, özlü sanat ürünleridir. Bu öykülerde Puşkin, halk insanlarını büyük bir yalınlık, gerçekçilik ve ustalıkla çizmiştir. "Menzil Bekçisi" öyküsünde bekçi ve kızı, "Tabutçu"da tabut yapımcısı ve kızları, "Köylü Genç Bayan"da hizmetçi kızlar, uşaklar, sevecen bir alaycılık ve duyguyla çizilmiş bütün bu tipler, gerçekçi Rus yazınına örnek oluşturmuşlar; Dostoyevski, Nekrasov, Tolstoy, Çehov vb. daha sonraki dönemlerin birçok büyük yazarı için tükenmez esin kaynakları olmuşlardı. Bütün bu öyküler ince bir alay, zekâ, yalın ve şen bir insan sevgisiyle örülmüştür. Yine 1830 yılı ürünü olan "Goryuhino Köyü Tarihi", toplumcu gülmecenin, parodinin gerçekçi yazında güçlü bir örneğidir.

1832-33 yıllarının ürünü olan "Dubrovski" adlı romanı, yukarda söz edilen yapıtlarının ortak özelliklerini taşır. Yalın, akıcı anlatımıyla "Byelkin'in Hikâyeleri"ne yakındır. Bu anlamda, "Büyük Petro'nun Arabı"na göre, Puşkin'in romancılığında ileriye doğru önemli bir adımdır. Kurgusu da çok daha işlek ve sağlamdır. Haydut olmak zorunda kalan soylu kişi, romantik edebiyatın bilinen bir kahramanıdır. Puşkin, "Dubrovski"de, bu romantik kahramanı ve çevresinde gelişen olayları, yine romantik renkler taşımakla birlikte, halksal, ulusal, gerçekçi bir temele oturtmayı başarmıştır. Romanda dönemin Rus derebeylik düzeni ve ona uşaklık eden bürokrasiyle acımasızca alay edilmekte, Kirila Petroviç tipinin çevresinde Rus derebeylik düzeni, günlük yaşam özellikleriyle, sevecenlikten de yoksun olmayan ince bir alaycılıkla sergilenmektedir. Bu bakımdan "Dubrovski", Gogol'un bazı ilk dönem yapıtlarıyla da ortak özellikler taşır. Puşkin'in Rus halk tiplerine, onların yaşamlarına, konuşmalarına, göreneklerine duyduğu (bu kez alaycılıktan yoksun olmayan) ilgi ve sevgi, "Byelkin'in Hikâyeleri"nde ve daha sonraki "Yüzbaşının Kızı"nda olduğu gibi, "Dubrovski"de de büyük yazarın başlıca özelliklerindendir. Yine "Dubrovski"de, romantik aşk öyküsü çevresinde, Puşkin'i çok ilgilendirmiş olan "halk ayaklanması" konusu ilk kez yansımaktadır. Sonradan, 17. yüzyıl Rus köylü ayaklanması ve ayaklanmanın ünlü önderi Pugaçev konusunda "Pugaçev Ayaklanması Tarihi" adlı bir inceleme de yazacak olan Puşkin, "Boris Godunov" adlı tragedyasında ve "Yüzbaşının Kızı" romanında da bu konuyu işlemektedir. "Dubrovski"yi, konunun romantik örgüsüne karşın, acımasız, baskıcı bir yönetime karşı bir halk ayaklanmasını konu alışıyla, yazıldığı dönem bakımından, oldukça gözüpek bir yapıt saymak gerekir.

Yine aynı dönemin ürünlerinden "Maça Kızı"nda, hedef bu kez Petersburg sosyetesidir. "Maça Kızı"nı bir fantezi, traji-komik bir öykü olarak görmek olası. Fakat öykünün kahramanı Hermann konusunda Dostoyevski'nin değerlendirmesi, bu anlatıyı biraz daha derinliğine irdelemeye ışık tutucu olabilir. Şöyle niteliyor Dostoyevski, "Maça Kızı"nın kahramanını: "...muazzam bir kişilik, Petersburg döneminin (Puşkin'in Petersburg dönemi ürünlerinin / A.B.) alışılmadık bir tipi... Onda bir Napolyon profili ve bir iblis ruhu var..." Dostoyevski'nin bu değerlendirmesinden yola çıkarak, Hermann'ı, Raskolnikov'un (Dostoyevski'nin ünlü kahramanının) hazırlayıcısı, bir ön örneği olarak da görebiliriz... Hermann tipinin Gonçarov'un "Oblovov"undaki Stoltz tipiyle yakınlığı da, Puşkin'in "Maça Kızı"nda "Rusya'nın yeni, kapitalist döneme girişini" inceliklerle yansıttığı konusundaki yargılara bir kanıt sayılabilir.

"Mısır Geceleri" yine yüksek sosyete çevrelerine yönelik acı bir alaydır. Modern anlatım ve kurgu özellikleri taşıyan öyküsünde Puşkin, dönemin resmi yazın çevrelerine ve baskıcı yönetime karşı, sanatın özgürlüğü konusunda düşüncesini ustaca yansıtmaktadır:

"Çünkü yasak tanımaz rüzgâr,
Zincir vurulmaz kartala, genç kız kalbine,
Şair de öyledir işte
İçinden geldiği gibi yaşar..."

"Mısır Geceleri"nde, Puşkin, romantik esinlenme anlayışına karşı, sanatı bir ustalık, bir beceri olarak gören kendi gerçekçi anlayışını da yine ustaca ortaya koymaktadır...

"Roslavlev", Napolyon'un Rusya seferi sırasındaki Rus yüksek sosyetesini inceliklerle eleştiren bir küçük anlatıdır. Yine de, bu birkaç sayfalık anlatının, "Savaş ve Barış"ta Lev Tolstoy'u etkilemiş olduğu söylenebilir... Anlatının kahramanı genç kız, Puşkin'in pek çok yapıtının kahramanları gibi, o dönem ve daha sonraki gerçekçi, ulusal Rus yazınının ilk örnek tiplerinden biridir.

Yurtdışına yolculuk, Puşkin'in büyük bir özlemi idi. Yazık ki bu özlem gerçekleşemedi. Baskıcı çarlık yönetimi yurtdışına çıkış izni vermedi ona. 1829 yılında, Osmanlı-Rus savaşı sırasında Rus ordusuyla birlikte yola çıkışı, bu yurtdışı yolculuğu özlemiyle ilgilidir. Bu yolculuğun izlenimlerini yansıtan (1836'da yayınlanan)

"Erzurum Yolculuğu"nda belirttiği gibi, ayak bastığı yabancı topraklar Rus ordusunca ele geçirilmiş yerler olduğu için, yine de yabancı bir ülkeye ayak basmış olmuyordu...

"Erzurum Yolculuğu" Puşkin'in çok yönlü zekâsının, kültürünün ışıltılarıyla parlayan bir yapıttır. Kafkas doğası betimlerinin, yıllar sonra, bir başka büyük yazarı, Maksim Gorki'yi etkilemiş olduğu rahatça söylenebilir. Savaş alanı betimlerinin ise, "Sivastopol'da ve hatta "Savaş ve Barış'ta Lev Tolstoy'u derinliğine etkilemiş olduğu açıklıkla görülebilmektedir. Savaş alanı betimlerinde, dönemin siyasal koşullarının çok ötesinde, insancıl bir yaklaşımı var Puşkin'in: "Yolda yanlamasına uzanmış yatan genç bir Türk'ün cesedi önünde durdum. 18 yaşlarında bir delikanlıydı bu. Bir kızını andıran solgun yüzü henüz tazeliğini yitirmemişti. Sarı tozlar içinde yatıyordu. Tıraşlı ensesinde bir kurşun yarası vardı..." Bu tümceler, bütün tarih kitaplarından çok daha belirgin ve elle tutulurcasına gözlerimizin önünde canlandırmaktadır bir savaş alanı görüntüsünü...

Puşkin anlatı alanında başyapıtı olan "Yüzbaşının Kızı"nı da 1836 yılında tamamlayıp yayınladı. Gogol bu romanla ilgili olarak şöyle demektedir: "Yüzbaşının Kızı ile karşılaştırılınca bütün romanlarımız ve büyük hikâyelerimiz yavan kalıyor. Saflik, yumuşaklık öyle bir yükseklığe ulaşıyor ki bu yapıtta, gerçek bile yapmacık ve karikatürize edilmiş gibi görünüyor. Ortaya gerçekten de ilk olarak Rus karakterleri çıkıyor. Kalenin basit komutanı, karısı, bayraktar, biricik topuyla kalenin kendisi, zamanın karışıklığı, sıradan insanların o alçak gönüllü büyüklüğü. Bütün bunlar yalnızca gerçek değil, onu da aşan bir şey."

"Yüzbaşının Kızı" yazılmasaydı, Tolstoy'un "Savaş ve Barış"ının da yazılmamış olacağı görüşü ileri sürülmektedir. Gerçekten de, savaşın abartılmadan, bütün yalınlığı ve karmaşıklığı içinde anlatılması, roman kahramanlarının gerçek yaşamdan kopuk, savaştan başka bir şey düşünmeyen yapay kişiler olarak değil de, kendilerine özgü yaşamları ve aile yaşantılarıyla birlikte verilmiş olmaları bakımından, bu iki roman arasında bir yakınlık vardır.

Bağımsız, özgürlükçü kişiliği ve dönemin ilerici okur yığınları arasında geniş yaygınlık kazanan yapıtları nedeniyle monarşi yönetiminin sürekli baskıları altında yaşayan Aleksandr Puşkin 1837 yılında komploya çok benzeyen bir düello sonucunda yaşamını yitirdiğinde henüz 38 yaşındaydı. Fakat yapıtlarıyla çoktan ölümsüzlüğe ulaşmıştı.

Ataol Behramoğlu
Ocak 1990

YÜZBAŞININ KIZI
1836

1

BİR MUHAFIZ BİRLİĞİ ÇAVUŞU

- Yarın bir muhafız birliğinde bir yüzbaşı olabilir.
- Nene gerek, bırak orduda çalışsın.
- Çok doğru! Varsın sürünsün...

.....
- Peki, babası kim onun?
Knyajnin

Babam Andrey Petroviç Grinyov, gençliğinde Kont Münnich'in emrinde çalışmış 17** yılında kıdemli binbaşı rütbesiyle emekliye ayrılmış. O günden bu yana, kendi malı olan Simbirsk köyünde yaşıyordu. annem Avdotya Vasilyevna Y. de, orali, yoksul fakat soylu bir ailenin kızıydı. Babamla Simbirsk'te evlenmişler. Biz aslında dokuz kardeşmişiz. Fakat kardeşlerimin hepsi de bebekken ölmüşler.

Ben daha annemin karnındayken, yakın aile dostlarımızdan muhafız birliği binbaşısı B.'nin yardımıyla Semenovski alayına çavuş yazılmışım. Eğer umutlar boşa çıkıp, annem kız doğuracak olsaymış, babam dünyaya gelmeyen çavuşun ölümünü gerekli yere bildirecek, iş de böylece kapanacaktı.

Öğrenimimi tamamlayıncaya kadar izinli sayılıyordum. O zamanın eğitim yöntemi şimdikinden başkaydı. Beş yaşına bastıktan sonra seyis Savelyiç'in eline verildim. Kendisi uyanık davranışlarından ötürü lalaliğime atanmıştı. Onun gözetimi altında yetişerek on iki yaşına vardığımda Rus gramerini iyice öğrenmiş, bir tazi yavrusunun nitelikleri üzerine yanılmadan konuşabilecek duruma gelmişim. Bu sırada babam, Monsieur Beaupré adında bir Fransız tuttu benim için. Kendisi çiftliğin yıllık şarap ve zeytinyağı ihtiyacıyla birlikte Moskova'dan ısmarlanmıştı. Fransız'ın gelişi Savelyiç'in çok canını sıktı. Kendi kendine "Çocuğun ne eksiği var?" diye homurdanıp duruyordu; "Çok şükür yıkanması, taranması, beslenmesi yerinde. Kendi adamın yokmuş gibi sen git elin mösyösünü kirala! Boşu boşuna para harca!.."

Beaupré'nin asıl mesleği berberlikmiş. Sonra bir ara Prusya'da askerlik yapmış. Sonra da ne anlama

geldiğini pek kavramadan pour être outchel(*) kalkıp Prusya'ya gelmiş. İyi bir delikanlıydı. Fakat çok uçar, çok derbederdi. En güçsüz yanı da karşı cinse aşırı tutkusuydu. Bu yüzden sık sık tokatlanır, günlerce oflayıp puflardı artık. Ayrıca, kendi deyimiyle, şişe düşmanı bir adam değildi. Yani, (Rusça söylersek) içkiye pek düşkündü. Fakat bizim evde şarap sadece yemekten sonra, o da birer kadehçik verildiğinden ve zavallı öğretmen her keresinde atlandığından, Beaupré az sonra Rus likörüne alıştı. Sonra da mide için çok daha yararlı olduğunu ileri sürerek, onu kendi ülkesinin şaraplarına yeğlemeye başladı.

Hemen dost olmuştuk Fransız öğretmenle. Anlaşmaya göre bana Fransızca, Almanca ve bütün bilimleri öğretmek zorundaydı ya, o bunun yerine benden ayak üstü çat pat Rusça öğrenmeyi yeğledi. Sonra da herkes kendi işiyle uğraşmaya başladı artık. Aramızdan su sızılmıyordu. Benim için ondan daha iyi bir öğretmen bulunamazdı. Fakat kader az sonra ayıracakmış bizi. Bakın nasıl oldu bu iş.

Şişman ve çopur bir kız olan çamaşırcı Palaşka ile tek gözlü sığırtmaç kız Akulka, bir gün anlaşmışlar, aynı anda annemin ayaklarına kapanıp işledikleri büyük günahı itiraf etmişler. Gözyaşları içinde, toyluklarından yararlanarak kendilerini baştan çıkaran mösyöden yakınmışlar.

Bu gibi konularda şakası olmayan annem durumu babama iletmekte gecikmemiş tabii. Babam ceza verirken fazla düşünüp taşınan insanlardan değildi. Hemen yanına çağırtmış düzenci Fransız'ı. Mösyö'nün küçük beye ders vermekte olduğunu bildirmişler. Babam da bunun üzerine kalkıp odama gelmiş.

Bu sırada Beaupré yatağa uzanmış, mışıl mışıl uyuyordu. Size daha önce Moskova'dan benim için bir harita getirildiğini söylemiş miydim? Hiçbir işe yaramadan duvarda asılı duran bu harita, kâğıdının genişliği ve güzelliğiyle çoktandır aklımı çeliyordu. Sonunda ondan uçurtma yapmaya karar vermiş, Beaupré'nin de uykuda olmasından yararlanarak işe girişmişim.

Ben tam Ümit Burnu'na ağaç kabuklarından bir kuyruk takarken babam içeri giriverdi. Yaptığım coğrafya alıştırmalarını görünce kulağımı çekti; sonra Beaupré'ye doğru koştu, zavallı adamı sarsalayıp uyandırdı ve ağzına ne gelirse söylemeye başladı. Neye uğradığını şaşırان Beaupré kalkmaya çaballıyor, fakat bir türlü beceremiyordu bunu. Körkütük sarhoştı çünkü. Daha ne olup bittiğini anlayamadan, babam adamcağızı yakasından tuttuğu gibi yataktan kaldırdı, ite kaka kapı dışarı etti. hemen aynı gün de çiftlikten kovdu. Savelyiç'in keyfine diyecek yoktu tabii. Eğitimim böylece sona ermiş oldu.

Güvercin kovalayarak, uşakların çocuklarıyla birdirbir oynayarak birkaç yıl daha geçirdim. Fakat on altı yaşımı bitirdiğim yıl hayatım temelden değişti.

Bir sonbahar günü annem salonda reçel kaynatıyor, ben de onun yanında durmuş fıkır fıkır kaynayan köpüklere bakarak yalanıyordum. Babam pencere önüne oturmuş, her yıl hiç kaçırmadan aldığı Saray Yıllığı'nı okuyordu. Bu kitaba karşı eksilmeyen bir ilgisi vardı. Her okuyuşunda şaşılacak kadar heyecanlanır, neredeyse kendinden geçirdi. Babamın huylarını, alışkanlıklarını ezbere bilen annem, zavallı kitabı her zaman elden geldiğince uzak bir yere sokuşturmaya çalışır, böylece Saray Yıllığı kimi kez aylarca gözüne çarpmazdı babamın. Fakat bir kere de kazara rastladı mı, saatlerce elinden bırakmazdı artık.

Böylece babam arada bir omuzlarını silkerek, kendi kendine: "Tümgeneral!.. Benim bölüğüm kavuştu!.. İki nişan sahibi!.. Acaba onunla çoktan beri..." diye bir şeyler mırıldanarak yıllığı okuyordu. Sonra divana fırlattı onu, düşünceye daldı. Babam böyle düşünmeye başladı mı hep bir kaygı alırdı beni.

Nitekim bir süre sonra, ansızın anneme döndü:

- Avdotya Vasilyevna, dedi, Petruşa kaç yaşında şimdi?

Annem:

- İşte, on yedisine bastı ya, dedi. Hani Nastasya Garasimovna halanın bir gözüne perde indiği yıl doğduysa da, sonra...

Babam:

- Anlaşıldı, diye kesti. Görev zamanı geldi demektir. Kız peşinde koştuğu, güvercinliklere tırmandığı yeter artık.

Oğlundan hemen ayrılmak düşüncesi anneme o kadar dokundu ki, elindeki kaşık, tencereye düşüverdi. Yüzü gözyaşlarıyla ıslandı.

Buna karşılık ben duyduğum heyecanı anlatamam. Orduya katılmak düşüncesi kafamda özgürlük ve Petersburg hayatının mutluluklarına ilişkin hayallerle birleşiyordu. Kendimi bir muhafız birliğinde subay olarak göz önüne getiriyordum. Bana göre, bir insanın elde edebileceği en yüksek şan buydu.

Babam tasarılarını değiştirmekten de, ertelemekten de hoşlanmazdı. Yola çıkacağım gün kararlaştırıldı. Bir gün önce, emrine gireceğim komutana mektup yazacağını söyleyerek kâğıt kalem istedi benden.

Annem:

- Prens B.'ye benden de selam yazmayı unutma Andrey Petroviç, dedi. Petruşa'yı kanatları altına alacağını umarım.

Babam kaşlarını çatarak:

- Neler saçmıyorsun! diye karşılık verdi. Prens B.'ye mektup yazan kim?

- Az önce Petruşa'nın komutanına mektup yazmak istediğini söyleyen sen değil miydin?

- Ee, ne olmuş?

- İyi ya, Petruşa'nın komutanı Prens B. değil miydi? Onu Semyonovsk alayına yazdırmıştık ya.

- Yazdırmıştık! Fakat ne çıkar bundan? Petruşa, Petersburg'a gitmiyor. orada boş yere para harcamaktan, çapkınlıktan başka ne öğrenecek? Yok; bırak orduda çalışsın, burnunu sürtsün, barut koklasın da, züppe değil asker olsun. Hıh. Muhafız Birliği'ne yazdırmışız da! Nüfus kâğıdı nerede bunun? Al getir.

Annem nüfus kâğıdımı, vaftiz gömleğimle birlikte sakladığı kutudan çıkarıp getirdi, titreyen bir elle uzattı babama. Babam inceden inceye okudu onu, sonra karşısına, masaya koydu, mektuba başladı.

Meraktan içim içime sığmıyordu. Petersburg'a değilse nereye gönderiyorlardı beni. gözlerimi babamın ağır aksak işleyen kaleminden ayıramıyordum. Sonunda mektubu bitirdi, onu, nüfus kâğıdımla birlikte bir zarfa koydu, mühürledi, gözlüklerini çıkardı ve yanına çağırdı beni.

- İşte eski arkadaşım, dostum Andrey Karloviç R.'ye yazdığım mektup, dedi. Orenburg'a onun emrine girmeye gidiyorsun.

Başımdan bir kazan kaynar su döküldü sandım. Bütün umutlarım bir anda tuzla buz olmuştu. Petersburg düşleri kurarken, demek ıssız, تنها bir ülkenin can sıkıntıları bekliyormuş beni. Bir dakika önce içimi, coşkuyla dolduran çalışma düşüncesi şimdi ağır bir yük gibi sırtıma çökmüştü. Fakat yapacak bir şey de yoktu. Ertesi gün basamakların önüne çekilen yol arabasına bavulum, çay takımlarımın bulunduğu sandık, sıcak ev hayatımın son izleri olan çörekler ve böreklerle dolu çıkınlar yerleştirildi. Annemle babam uğurlamaya çıktılar beni.

Babam:

- Yolun açık olsun Pyotr, dedi. Edeceğin yemini tut, doğrulukla çalış. Komutanlarını dinle. Aferin peşinde koşup kendini pek fazla yıpratma, ama çalışmaktan da kaçma. Ve şu ata sözünü hiç çıkarma aklından: "Elbiseni yeniyken, şerefini gençken koru."

Annem gözyaşları içinde kendime iyi bakmamı öğütledi. Savelyiç'ten çocuğuna göz kulak olmasını istedi. Sırtıma tavşan kürkü bir gocuk, onun üstüne de tilki derisinden bir yelek giydirdiler. Savelyiç'le birlikte arabaya oturdum, gözyaşları içinde uğurlandım.

Aynı gece Simbirske'ye vardım. Gerekli öteberiyi satın almak için burada bir gün kalmak zorundaydım. Savelyiç görevlendirilmişti satın alma işiyle. Bir hana indik. Savelyiç sabahleyin dükkânları dolaşmaya çıktı. Ben pencereden pis bir ara sokağa bakmaktan bıkip hanın içinde dolaşmaya başladım. Bilardo salonuna girdiğimde otuz beş yaşlarında, uzun boylu, kara kaytan bıyıklı bir bay gördüm orada. Sırtında bir sabahlık, elinde bilardo sopası vardı. Dişlerinin arasına bir ağızlık sıkıştırmıştı. Oyun arkadaşı olan markacı, kazandığında bir kadeh votka içiyor, kaybedince bilardo masasının altında dört ayak olup sürünüyordu. Onları seyretmeye koyuldum. Oyun uzadıkça markacı daha sık görünmeye başladı. Öyle ki sonunda bilardo masasının altından çıkmaz oldu. Kaytan bıyıklı bay, fatiha okur gibi birkaç küfür salladı ona, sonra bana dönerek birlikte bir parti yapmamızı önerdi. Bilardo oynamayı bilmediğimi söyleyerek reddettim bu öneriyi. Besbelli çok şaşırmıştı. Neredeyse acıyarak süzdü beni. Ama yine de laflamaya başladık. Adı İvan İvanoviç Zurin'miş. *** Muhafız Alayında komutanmış. Simbirske askerlik şubesine geldiğinden bu handa kalıyormuş şimdi.

Yakında meslektaş olacağımızı öğrenen Zurin, Tanrı ne verdiyse askerce bir yemeğe çağırdı beni. Sevinerek kabul ettim. Masaya oturduk. Arkadaşım çok içiyor, artık bu ordunun geleneklerine alışmam gerektiğini söyleyerek benim kadehimi de habire dolduruyordu. Anlattığı askerlik fıkralarına katıla katıla gülüyordum. Masadan kalktığımızda tam anlamıyla dost olmuştuk. Zurin beni bilardo öğrenmeye çağırdı.

- Biz subaylar bu oyunu mutlaka öğrenmeliyiz diyordu. Diyelim sefer sırasında bir ilçeye uğradın. Haydi bakalım ne yapacaksın? Her zaman da Yahudi dövülmez ki! İster istemez bir hana gidip bilardo oynamaya başlarsın. Ee, bunun için de oynamayı bilmek gerekir!

Aklım yatmıştı bu işe. Büyük bir istekle bilardo sopasını kavradım. Zurin beni yüksek sesle yüreklendiriyor, az zamanda gösterdiğim başarıya şaşıp kalıyordu.

Birkaç dersten sonra, hani kazanç için değil, ama hiç değilse boşu boşuna oynamamak için, parasına, sayısı bir kuruşuna oynamamızı önerdi. Dünyada parasız oyun oynamaktan daha berbat bir alışkanlık olamayacağını söylüyordu. Bu öneriyi de kabul ettim. Zurin kendine punç istedi, bana da bunu bir kere denemem gerektiğini söyledi. Orduda çalışırken mutlaka punç içmek gerekirmiş. Punçsuz askerlik mi olurmuş! Dinledim onu. Bu arada oyunumuz sürüp gidiyordu. İçkimi yudumladıkça gözüpekliğim artıyordu. Toplarım ikide bir yan banttı dışarı fırlıyor, ben öfkeleniyor, kimbilir nasıl hesap tutan markacıyı paylıyor, gitgide büyütüyordum oyunu. Kısaca, başıboş bırakılan sersem bir çocuk nasıl davranırsa, tıpkı öyle davranıyordum. Bu arada zamanın nasıl geçtiğini fark etmedim bile. Zurin bir ara saate baktı, bilardo topunu bıraktı. Yüz ruble yitirdiğimi bildirdi bana. Bir parça şaşladım. Param Savelyiç'teydi çünkü. Özür dilemeye giriştim.

Zurin:

- Rica ederim, diye sözümü kesti. Niçin kaygılanıyorsunuz? Ne zaman verirsiniz olur. Haydi, Arinuşka'ya gidiyoruz şimdi.

Siz olsanız ne yapardınız? Günü nasıl uygunsuz başladıysam, öyle bitirdim. Akşam yemeğini Arinuşka'da yedik. Zurin habire kadehimi dolduruyor, askerliğe alışmam gerektiğini tekrarlayıp duruyordu. Masadan kalktığımızda, güçlükle ayakta durabiliyordum. Hana gece yarısı döndük. Savelyiç basamaklarda karşıladı

bizi. Ordudaki görevimi ciddiyetle benimseyişimin belirgin izlerini görünce inledi. Ağlamaklı bir sesle:

- Efendiciğim, sana ne oldu böyle? dedi. Nerede bu hallere düştün? Ah, Tanrım! Günahımız neydi?

Ben söyleyecek söz bulamayıp:

- Sus, moruk! diye bağırdım. Sarhoş musun nesin... Git yat, ama daha önce beni yatır.

Ertesi gün uyandığımda başım zonkluyor, bir gün önceki olayları sisler içinde anımsıyordum. Bir fincan çayla içeri giren Savelyiç beni düşüncelerimden ayırdı, başını sallayarak:

- Haylazlığa pek erken başladın Pyotr Andreyiç, dedi. Kime çektin acaba? Ne deden ayyaştı, ne baban, annene zaten söz yok; doğduğundan beri kvastan (*) başka içki koymadı ağzına. Peki, kim suçlu bundan? O mösyö alçağı! İlkide bir Antipyevna'ya koşar: "Madam, je vu pri, vodka" deyip dururdu. Al işte sana "je vu pri!" Tövbe tövbe, iyi şey öğretti it oğlu it. Kendi adamın yokmuş gibi sen git elin gâvurunu lala diye kirala, böyle olur işte!

Utanmıştım. Öte yana döndüm:

- Çık dışarı Savelyiç, dedim. Çay istemiyorum.

Fakat bir kere vaaza başladı mı Savelyiç'i susturmak olacak iş değildi.

- Haylazlığın sonunu görüyorsun işte Pyotr Andreyiç. Kafan kazan gibi olmuş, canın bir şey yemek istemiyor. Bilmem ki ne içerler. bir bardak turşu suyu içmek, ya da bir kadeh likörle çakırkeyif olmak varken. Öyle değil mi?

Bu sırada bir çocuk girdi içeri. Bana bir pusula uzattı. İ.İ. Zurin'den geliyordu. Açtım ve şu satırları okudum:

"Azizim Pyotr Andreyeviç, dün yitirdiğin yüz rubleyi sana bu pusulayı getiren çocukla göndermeni rica ederim. Paraya çok ihtiyacım var.

Her zaman hizmetinde

İvan Zurin"

Yapacak bir şey yoktu. Umursamaz bir tavır takındım; hem kasadarım, hem çamaşırcım, hem de işlerimin yürütücüsü olan Savelyiç'e dönerek çocuğa yüz ruble vermesini emrettim.

Savelyiç şaşkınlıktan küçük dilini yutacaktı neredeyse.

Kekeleyerek:

- Ne?! Ha? Niçin? diye sordu.

Elden geldiğince soğukkanlı olmaya çalışarak:

- Ona borcum var, dedim.

Savelyiç gitgide daha çok şaşıırıyordu.

- Borcun var ha, diye bağırdı. Fakat efendiciğim, ne zaman borçlandın ona? Bu nasıl iş? Efendim, sen bilirsin, ama ben para vermeyeceğim.

Bu önemli dakikada bu dikbaşlı ihtiyarın hakkından gelmezsem bir daha onun vesayetinden kurtulamayacağımı düşündüm ve yüzüne tepeden bir bakış fırlatarak:

- Ben efendiyim, sen de benim uşağımsın, dedim. Paralar benimdir. Onları oyunda yitirdim, çünkü canım öyle istedi. Akıl vereceğine sana söyleneni yap.

Neye uğradığını şaşırın Savelyiç ellerini çarptı, öylece kalakaldı.

Ben sert bir sesle:

- Ne duruyorsun, diye bağırdım.

İhtiyar ağlamaya başladı. Titrek bir sesle:

- İki gözüm Pyotr Andreyiç, dedi. Beni kederden öldürmek mi istiyorsun? Gözümün bebeği! Dinle bu ihtiyarı; şaka ettiğini, bizde o kadar para olmadığını yaz o dolandırıcıya. Yüz ruble! Aman Allah'ım! De ki annemle babam bana kumar oynamayı yasak ettiler, ancak cevzine oynayabilirim...

- Zırvayı bırak, diye sertçe sözünü kestim. Ver şu parayı, yoksa ensenden tuttuğum gibi kapı dışarı edeceğim seni.

Savelyiç iki gözü iki çeşme, yüzüme baktı, dediğimi yapmaya gitti. Acı mıştım zavallı ihtiyara. Fakat artık çocuk olmadığımı kanıtlamak, özgürlüğüme kavuşmak istiyordum.

Zurin'in parası gönderildi. Savelyiç beni bu uğursuz handan bir an önce çıkarma telaşındaydı. Gelip arabanın hazır olduğunu bildirdi. Bilardo öğretmenimle vedalaşmadan, günün birinde bir daha görüşeceğimizi düşünmeden, içimde gizli bir sızı ve sessiz bir pişmanlıkla Simbirsk'ten ayrıldım.

2

Ey uzak ülke, güzel ülke

Ey bilmediğim ülke!

Ne kendi isteğimle geldim sana

Ne de soylu bir atın sırtında

Beni, bu yiğit delikanlıyı

Gençliğin ateşi getirdi buraya

Bir de başımdaki şarap dumanları.

Eski bir türkü

Yol boyunca düşündüklerim hiç de hoş şeyler değildi. O zamanın ölçülerine göre küçümsenemeyecek bir para yitirmiştim. İçimde, handaki davranışımın aptalca olduğunu istemeye istemeye itiraf ediyor, Savelyiç'in karşısında bir suçluluk duyuyordum. Bütün bunlar üzüyordu beni. İhtiyar, arabacının yanına oturmuştu. Benden yana hiç bakmıyor, yalnız atları dehlemek için açıyordu ağzını. Onunla ne yapıp edip barışmak istiyor, fakat söze nereden başlayacağımı bilmiyordum.

Neden sonra:

- Haydi Savelyiç, yeter artık, barışalım, dedim.

Suçlu olduğumu kabul ediyorum. Dün haylazlık ettim, üzdüm seni. Bundan böyle daha akıllı davranacağıma, seni dinleyeceğime söz veriyorum. Haydi, kızma artık, barışalım.

- Ah, ah, iki gözüm Pyotr Andreyeviç! (İhtiyar derin derin içini çekti). Ben kendime kızıyorum. Bütün suç bende. Seni handa yalnız başına nasıl bıraktım! Ah, ahmak kafa! Şeytana uydum, şu kayyımın karısına bir uğrayayım dedim. Uzaktan akrabam olur. Tabii atalar sözünün dediği çıktı. Uğrama akrabaya, girer başın belaya. Of, of... Şimdi efendilerimin yüzüne nasıl bakacağım ben? Çocuklarının içki içtiğini, kumar oynadığını duyarlarsa ne demezler?

Zavallı Savelyiç'i avutmak için epeyce dil döktüm, bundan böyle ona danışmadan beş para harcamayacağıma söz verdim. Arada bir başını sallıyor kendi kendine: "Yüz ruble! Dile kolay!" diye homurdanıyordu. Fakat sonunda yatıştı.

Atandığım bölgeye yaklaşıyordum. Zaman zaman tepelerle, hendeklerle kesilen iç karartıcı bir bozkır uzanıyordu dört bir yanımdan. Her yer karla örtülüydü. Güneş batmak üzereydi. Arabam dar bir yolda daha doğrusu köylü kızaklarının açtığı bir iz üzerinde ilerliyordu. Arabacı, birden çevreye bakınmaya başladı, sonra şapkasını çıkararak bana dönüp:

- Efendim emrederseniz geri dönelim! dedi.

- O niye?

- Hava bozmaya başladı da. Rüzgâr gitgide şiddetleniyor. Baksanıza, nasıl tozutuyor karları...

- Canım bu da dert mi?

- Ya şuraya, şuraya baksanıza. Görmüyor musunuz ne olduğunu? (Kamçısıyla doğuyu gösteriyordu).

- Beyaz bozkırla açık gökten başka bir şey görmüyorum.

- Şuna, şuna, şu küçük buluta bakın.

Tam ufuk çizgisinin orda küçük bir bulutçuk gördüm gerçekten de. İlk bakışta uzak bir tepcecik sanılabilirdi. Arabacı bunun bir tipiyi haber verdiğini açıkladı.

O bölgenin tipileri üzerine önceden bir şeyler işitmişliğim vardı. Birçok yük arabasının nasıl kar altında kaldığını biliyordum. Savelyiç de arabacıdan yana çıkmış, geri dönmeyi öğütlüyordu. Fakat rüzgâr pek şiddetli görünmedi bana. Tipi bastırmadan bir sonraki menzile ulaşacağımızı umarak arabacıya elini daha çabuk tutmasını emrettim.

Adam hayvanları dört nala kaldırdı; fakat gözü hâlâ doğuydaydı. atlar yel gibi uçuyorlardı. Rüzgâr da gitgide şiddetleniyordu bu arada. Küçük bulut genişledi, genişledi, beyaz bir duman oldu. Sonra yoğunlaşarak yükseldi, büyüdü ve yavaş yavaş bütün göğü kapladı. İlk önce ince ince serpiştiren kar, ansızın lapa lapa yağmaya başladı. Rüzgâr uğulduyor, karlar döne döne havaya yükseliyordu. Gökyüzü bir anda kararmış; bulanık bir kar deniziyle örtülmüştü. Göz gözü görmez oldu.

Arabacı:

- Hey, efendim! diye seslendi. Yandık, tipi!..

Başımı arabadan çıkarıp baktım. Yüzüme kırbaç gibi çarpan tipiden başka hiçbir şey görünmüyordu. Rüzgâr öyle bir kudurmuşlukla uluyordu ki, canlıydı sanırdınız. Savelyiç'le benim üzerimize lapa lapa kar yağıyordu. Atlar adım adım ilerliyorlardı. Az sonra da durdular.

Sabırsızlanarak:

- Niye gitmiyorsun! diye bağırdım arabacıya.

Arabacı:

- Nereye gideyim? diye karşılık verdi, yerinden inerken. Kimbilir neredeyiz? Ne yol, ne iz belli. Dört bir yanımda sisle kaplı.

Ben adama sövüp saymaya başlamışken, Savelyiç ondan yana çıktı.

- Sen kimseye kulak asmadın ki efendim! diyordu. Hana dönsen, sıcak bir çay içsen, sabaha kadar yatıp uyusan kötü mü olurdu? Tipi diner, biz de yolumuza giderdik. Nereye koşuyoruz böyle? Düşüne mi yetişeceksiniz?

Savelyiç haklıydı. Ama yapacak bir şey yoktu artık. Kar hep lapa lapa yağıyor, arabanın çevresinde gitgide kalınlaşan bir tabaka halinde yükseliyordu. Atlar başlarını öne eğmiş duruyor, arada bir titriyorlardı. Arabacı çevrede dolanıyor, ne yapacağını bilemediğinden, koşumları düzeltiyordu. Savelyiç homurdanıyordu. Ben hiç değilse bir ev ya da bir yol izi görürüm umuduyla dört bir yana bakınıyor, fakat tipinin bulanık çevriminden başka bir şey seçemiyordum. Ansızın bir karaltı çarptı gözüme.

- Hey, arabacı, diye seslendim, baksana, oradaki karaltı nedir?

Arabacı baktı, baktı, sonra yerine oturarak:

- Tanrı biliyor ya efendim, dedi; araba desem araba değil, ağaç desem ağaç değil, ama gerçekten de bir şey kımıldıyor orada. Kurt, ya da insandır belki de.

Ben arabacıya oraya doğru hareket etmesini emrettim. Karaltı da aynı anda karşıdan bize doğru yöneldi. İki dakika sonra kavuştuk. Bir adamdı bu.

Arabacı:

- Hey, iyi adam! diye seslendi. Yol nerede biliyor musun?

Yolcu:

- Yol, burada, ayaklarımın altında, diye karşılık verdi; ama neye yarar?

Ben:

- Hey köylü! dedim; buraları bilir misin? Beni bir hana götürsene.

Yolcu:

- Buraları bilirim, diye karşılık verdi. Çok şükür, karış karış bilirim hem de. Fakat havayı görmüyor musun? Bir anda sapıtırız yolu. En iyisi burada durup beklemek. Belki tipi diner, gök açılırsa, yıldızların ışığında yolu yitirmeden ilerleriz.

Adamın soğukkanlılığı canlandırmıştı beni. Tam kendimi Tanrı'ya emanet edip bozkırın ortasında gecelemeğe karar vermişken, bizim yolcu, kedi gibi bir sıçrayışta arabacının yanına çıkıp oturdu:

- Hey, dedi, çok şükür köy uzakta değil; hayvanları sağa çevir de sür.

Arabacı hoşlanmamıştı bu işten:

- Niye sürecekmışım? Diye sordu. Hani, yol nerede? Nasıl olsa ne atlar, ne de koşumlar senin, gönlünün dilediğini yaparsın.

Arabacı haklı göründü bana.

- Öyle ya, dedim; köyün uzakta olmadığını nereden anladın?

- Çünkü rüzgâr duman kokusu getirdi bir ara, diye karşılık verdi köylü. Yakında köy var demektir bu.

Adamın bu açıksözlülüğü şaşırtmıştı beni. Arabacıya hareket etmesini emrettim. Atlar karlara bata çıka ilerlemeye başladılar. Araba kâh bir kar yığınının saplanıyor, kâh bir hendeğe giriyor, bir o yana, bir bu yana sallanarak sessizce yol alıyordu. Bir teknenin bir fırtınalı denizde çalkalanmasına benziyordu bu. Karşımda oturan Savelyiç, sarsıntıdan, her dakika benim iki yanıma yuvarlanacakmış gibi oluyor, durmadan inliyordu. Hasırdan kapı perdesini indirdim, kürküme iyice büründüm, usul usul ilerleyen araba beni beşik gibi sallarken, fırtınanın uğultusu kulaklarımda gitgide bir ninniye dönüştü; uyuklamaya başladım.

Ömrüm boyunca unutamayacağım bir düş görüyordum. Ondan sonra başıma gelecek olan tuhaf olaylarla birlikte anımsadığımda, bana hâlâ peygamberce gelen bir düştür bu. Okuyucu kınamasın beni. Çünkü boş inançlara karşı ne kadar kuşku duyulursa duyulsun, onlara kapılmanın yine de insan oğluna özgü olduğunu biliyordur sanırım.

Gençliğin yerini düşlere bıraktığı, uyku öncesinin belirsiz görüntüleri içinde onlarla kaynaştığı bir ruh durumu vardır. Ben o durumdaydım işte. Fırtınanın hâlâ kudurmuşçasına uluduğunu, ucsuz bucaksız kar çölünde o yana, bu yana dolaştığımızı görüyordum. Ansızın bir kapı çıktı karşıma ve çiftliğimizin avlusuna girdik. Aklıma ilk gelen şey, eve izinsiz dönüşüme babamın kızacağı, bunu belki de söz dinlemezlik sayacağı oldu. Kaygıyla indim arabadan. Baktım, annem basamaklarda beni bekliyor. Büyük bir üzüntü içinde olduğu belli. "Yavaş", diyor; "babam ölüm döşeginde, seninle helallaşmak istiyor." Dehşet içinde ardına düşüyorum onun. Yatak odasına giriyoruz. Oda ölgün bir ışıkla aydınlatılmış. Yanında üzgün yüzlü insanlar duran yatağa doğru sessizce yaklaşıyorum. Annem cebinliği usulca kaldırıyor ve "Andreyiç Petroviç", diyor: "Bak Petruşa geldi. Senin hastalığını öğrenip geri dönmüş. Kalk da ona hayır duası et." Ben diz üstü çöküyor, gözlerimi hastaya dikiyorum. O da nesi? Babamın yerine kara sakallı bir köylü yatıyor yatakta, bana da neşeyle bakıyor. Bu işe akıl erdiremeyip anneme dönüyorum, "Ne demek oluyor bu?" diyorum. "Bu adam babam değil. Bir köylüden ne diye hayır duası isteyeyim?" Annem, "Fark etmez Petruşa!" diye karşılık veriyor: "O senin babalıdır (*). Haydi elini öp de hayır duası etsin sana." Ben razı olmuyorum buna. O zaman köylü yataktan atlادığı gibi belinden bir balta çekip dört bir yana saldırmaya başlamıyor mu? Koşmak istiyorum, fakat bir türlü koşamıyorum. Oda ölülerle dolu. Ayağım vücutlara takılıyor, kan birikintilerine bastıkça kayıyordu... Korkunç köylü bu arada dostça sesleniyordu bana: "Korkma; bana sığın... Yanıma gel hayır duamı al." Ben hem dehşet, hem şaşkınlık içindeydim... Tam o sırada uyandım. Atlar durmuştu. Savelyiç kolumu çekiştiriyor:

- Geldik efendim, haydi in, diyordu.

Gözlerimi ovuşturarak sordum:

- Nereye geldik?

- Hana. Tanrının yardımıyla dosdoğru gelip duvara dayandık. Küçük bey, çabuk ol, içeri gir de ısın.

Arabadan indim. Şiddeti azalmakla birlikte, tipi hâlâ devam ediyordu. Hava öyle karanlıktı ki, göz gözünü görmüyordu. Hancı kapıda karşıladı bizi. Eteğinin altında bir fener tutuyordu. Dar, fakat oldukça temiz bir odaya girdim. Bir çıra aydınlatıyordu burayı. Duvarda bir tüfikle uzun bir Kazak kalpağı asılıydı.

Hancı Yayık Kazaklarındandı. Altmış yaşlarında kadar gösteren, hâlâ canlı, dinç bir köylüydü bu. Savelyiç de ardım sıra yol sandığını taşıyıp getirdi. Çay kaynatmak için hancıdan ateş istedi. Ömrümde hiçbir zaman canımın o denli çay istediğini anımsamıyorum. Hancı istenileni getirmeye gitti.

Savelyiç'e:

- Ya kılavuz nerede? diye sordum.

- Buradayım efendimiz, diye bir ses geldi yukardan.

Ocağın oradaki peykeye bakınca kara bir sakal ve bir çift parlak gözle karşılaştım.

- Ne o kardeş, üşüdün mü? diye sordum.

- İnce bir kaftanın içinde üşünmez olur mu? Gocuğum vardı ya, ne yalan söyleyeyim, dün meyhaneciye rehin bıraktım. Bu kadar şiddetli ayaz olacağını sanmamıştım.

O sırada hancı kaynayan bir semaverle içeri girdi. Kılavuzumuzu bir fincan çay içmeye çağırdım. Adam peykeden indi. İlgî çekici bir görünüşü vardı. Kara sakalına yer yer kır düşmüştü. İri canlı gözleri fıldır fıldır dönüyordu. Sevimli, fakat hileci bir anlatım vardı yüzünde. Saçları çepeçevre kesilmişti. Yırtık bir kaftanla bir Tatar şalvarı vardı üzerinde. Çay dolu fincanı uzattım. Durdu, yüzünü buruşturdu:

- Efendimiz, emredin de bir bardak şarap getirsinler, dedi. Biz Kazaklarda çay içmek geleneği yoktur.

İsteğini hoşnutlukla yerine getirdim. Hancı yüklükten bir şişeyle bir bardak çıkardı, adama yaklaştı ve yüzünü görür görmez:

- Vay, dedi, yine buradasın ha! Hangi rüzgâr attı?

Kılavuzum anlamlı anlamlı göz kırptı, bir bilmeceyle karşılık verdi:

- Bostanda uçuyordum, kendir gagalıyordum, nine bir taş attı, taş yanımdan geçti. Ee! Sizinkilerden ne haber?

- Ne olsun? Akşam duasında çan çalacaklardı, papazın karısı izin vermedi, papaz konukluğa gitti, şeytanlar kilise mezarlığında dolaşıyor.

Benim baldırı çıplak:

- Sus amca! diye karşı çıktı. Yağmur yağarsa mantar biter, mantar bitince sepet de bulunur. Şimdi sen (burada bir daha göz kırptı) baltanı kuşağına sok. Korucu dolaşıyor. Efendimiz! Sağlığınıza içiyorum!

Bunu söyleyerek bardağı aldı, istavroz çıkardı ve bir dikişte yuvarladı şarabı. Sonra eğilerek selamladı beni, yeniden peykeye döndü.

Bu çapulcu konuşmasının ne anlama geldiğini bilemezdim o sırada. Fakat sonradan 1772'de patlak veren ve bastırılan Yayık Kazanları ayaklanmasından söz edildiği sonucunu çıkardım. Savelyiç kaygıyla kulak kabartmıştı köylüyle hancının konuşmasına. Bir onu, bir ötekini kuşkuyla gözlerle süzüyordu. Han, ya da oraların deyişle umet, bütün köylerden uzakta, ıssız bir yerde, bozkırın ortasındaydı. Bir haydut yuvasına pek benziyordu. Fakat yapacak bir şey yoktu. Yeniden yola koyulmak da olanaksızdı. Savelyiç'in tedirginliği pek eğlendiriyordu beni. Bu arada geceyi geçirmek üzere sedire uzandım. Savelyiç sobanın yanına çekilmeye karar verdi. Hancı yerde yatıyordu. Az sonra bütün odayı horultular doldurdu, ben de derin bir uykuya daldım.

Sabahleyin oldukça geç bir saatte uyandığımda, tipi dinmişti. Güneş parlıyordu. Uçsuz bucaksız bozkır, göz kamaştırıcı bir kar tabakasıyla örtülüydü. Atlar koşulmuştu. Hancıya hesabı ödedim. Adam öyle ölçülü bir ücret aldı ki bizden, Savelyiç bile her zamankinin aksine, ne tartıştı ne de pazarlığa girişti. Dünkü kuşku da tümüyle silindi kafasından. Kılavuzu çağırdım, yardımından ötürü teşekkür ettim ve Savelyiç'e dönerek, ona, elli kapik bahşiş vermesini emrettim. İhtiyar, suratını astı:

- Elli kapik bahşiş! dedi. Niyeymiş bu? Onu arabamızla hana getirdik diye mi? Efendim, siz bilirsiniz, fakat bizim bol keseden harcayacak elli kapiğimiz yok. Herkese bahşiş verirse, çok geçmeden kendimiz aç kalırız.

Bu konuda tartışamazdım Savelyiç'le. Paraların tümüyle onun denetiminde bulunacağına söz vermiştim. Fakat öte yandan da canım sıkılmıştı. Beni bir felaketten olmasa bile hiç değilse çok tatsız bir durumdan kurtaran adama borcumu ödeyemiyordum.

İstifimi bozmadan:

- İyi, dedim, madem elli kapik vermek istemiyorsun, öyleyse elbiselerimden birini çıkar onun için. Üstünde bir şeyi yok. Benim tavşan kürkü gocuğumu ver ona.

Savelyiç:

- Babacığım, Pyotr Andreyiç, insaf edin diye inledi. Tavşan kürkü gocuğu niçin verelim ona? İt oğlu it ilk meyhanede satıp parasıyla kafayı çeksün diye mi?

Benim baldırı çıplak:

- Satıp parasıyla kafa mı çekerim, yoksa satmaz mıyım, artık orası seni ilgilendirmez moruk, dedi. Efendimiz lütfedip kürklerini bana veriyorlar. Paşa gönülleri böyle istiyor. Senin gibi bir uşak parçasına ise tartışmak değil, emredileni yapmak düşer.

Savelyiç küskün bir sesle:

- Haydut, sen Allah'tan korkmaz mısın, diye karşılık verdi. Çocuğun henüz iyiye kötüye akıl erdiremeyeceğini görüyorsun, toyluğundan yararlanıp onu soymak istiyorsun değil mi? Bey gocuğu senin nene gerek? Kör

olası.

Lalama:

- Rica ederim, ukalalığı bırak, dedim. Gocuğu hemen buraya getir.

Savelyiç yine:

- Yüce Tanrım, diye inledi. Tavşan kürkü gocuk daha yepyeni! Verdiğin de bari bir adam olsa! Ayyaşın, baldırı çıplağın teki!

Bununla birlikte tavşan kürkü gocuk da ortaya çıkmıştı. Köylü hemen oracıkta denemeye girişti onu. Benim bedenim için bile küçük olan gocuk, ona bir parça dar gelmişti doğrusu. Fakat adam, dikiş yerlerini söke söke onu sırtına geçirmeyi başardı. Dikişlerin çatırtısını işiten Savelyiç, dokunsalar ağlayacaktı.

Serseri, pek hoşnut kalmıştı armağanımdan. Beni arabaya kadar geçirdi, yerlere kadar eğilerek:

- Efendimiz, teşekkür ederim, dedi. Tanrı gönlüne göre versin. İyiliğinizi ömrümce unutmayacağım!

O kendi yoluna gitti ,ben de Savelyiç'in üzüntüsüne aldırmayıp daha ileri doğru yola koyuldum. Az sonra da dünkü tipiği, kılavuzumu, tavşan kürkü gocuğu unuttuğum bile.

Orenburg'a varınca doğru generale çıktım. Uzun boylu, fakat yaşlılık yüzünden hafifçe kamburlaşmış bir adamdı bu. Uzun saçları tümünden ağarmıştı. Eski, soluk üniforması, Anna Yoannovna (*) zamanının savaşlarını anımsatıyordu. Konuşmasında şiddetli bir Alman aksanı vardı. Babamın yazdığı mektubu verdim. Babamın adını işitince bana şöyle bir bakıp:

- Tanrım, dedi. Andrey Petroviç'in delikanlılığının üstünden ne kadar zaman geçti ki, böyle bir delikanlının babası olmuş! Ah zaman! Zaman!

Sonra mektubu açtı, arada bir düşüncelerini belirterek alçak sesle okumaya başladı.

"Devletli Andrey Karloviç! Umarım ki aziz efendimiz..." Bu ne seromoni canım? Şuna bak, hiç utanmıyor! Evet, her şeyin başı disiplin: ama eski bir kamerada (*) böyle mi yazar insan?.. "Aziz efendimiz unutmamışlardır..." Him... "Ve... Merhum feld-mareşal Munn... ile... seferde... ve Karolinchen'e..." Ehe, Bruder! (**) Demek hâlâ anımsıyor eski yaramazlıklarımızı: "Gelelim asıl konuya... Size benim çapkını..." Him... "Eti sizin kemiği benim" de ne demek? Bir halk deyiimi olmalı...

Bana dönerek:

- "Eti sizin kemiği benim" de ne demek, diye tekrarladı.

Ben elden geldiğince saf görünmeye çalışarak:

- Tatlılıkla davranmak, incitmek, alabildiğine özgür bırakmak, yani eti sizin kemiği benim demektir bu, dedim.

- Him... Anlıyorum... "Ve onu başı boş bırakmamak..." Yok, eti sizin kemiği benim başka bir anlama geliyor olmalı... "Bu arada... nüfus kâğıdı..." Hani, o nerede? Ha, işte... "Semyonovsk alayına yazdırılması..." İyi, iyi, hepsi yapılacak... "Seni eski bir arkadaşın ve dostun olarak içtenlikle kucaklamama izin ver" Ha! Hele şükür!.. ve saire... ve saire...

Mektubu okuyup bitirdi, nüfus kâğıdımı bir yana ayırdı ve:

- Evet azizim, dedi. Babanın bütün istekleri yerine getirilecek. Subay olarak alayına atanacaksın. Ama zaman yitirmemek için yarından tezi yok Belogorski kalesine gidiyorsun. Yüzbaşı Mironov'un komutası altına gireceksin. İyi, dürüst bir insandır. Orada gerekli eğitimi göreceksin, disipline alışacaksın. Orenburg'da kalman için bir neden yok. Bir delikanlı için başıboşluk iyi şey değildir. Fakat bugün yemeğe bende kalmanızı rica ederim.

İçimden:

"İşler gitgide sarpa sarıyor," diye düşündüm. "Daha anamın karnındayken muhafız birliğine çavuş yazılmam neye yaradı? Sonunda beni nerelere sürükledi bu? *** alayına, Kırgız bozkırlarının sınırında ıssız bir kaleyle!..."

Yemeği Andrey Karloviç ve yaşlı yaveriyle birlikte yedim. Masada Alman tutumluluğu hemen göze çarpıyordu. Generalin beni bir an önce garnizona postalamasının, biraz da bekâr sofrasında fazladan bir konuk görmemek isteğinden olduğunu sanıyorum. Ertesi gün veda ettim kendisine, atandığım yere doğru yola koyuldum.

3

KALE

Bizler bu kalenin erleriyiz.

Tayınımızı yer, suyumuzu içeriz;

Gelirse amansız düşmanlarımız

Her zaman açıktır soframız

Gülleyi koyduk mu topa

İyi bir ziyafet çekeriz onlara

Bir asker türküsü

Eski zaman insanları, cancağızım.

Anasının kuzusu

Belogorsk Kalesi Orenburg'dan kırk verst (*) ötedeydi. Yol, Yayık Irmağı'nın sarp kıyıları boyunca ilerliyordu. Irmak donmamıştı henüz. Boz renkli dalgalar, beyaz bir kar tabakasıyla örtülü tekdüze kıyıların arasında hüznle kararıyordu. Onların ötesinde de Kırgız bozkırları uzayıp gidiyordu. Ben üzüntülü düşüncelere gömülmüştüm. Garnizon hayatını hiç de çekici bulmuyordum. Emrine gireceğim yüzbaşı Mironov'u gözümün önünde canlandırmaya çalışıyor; görevinden başka bir şey düşünmeyen, en küçük dengesizliği katıksız hapisle cezalandırmaya hazır, sert, öfkeli bir ihtiyar olarak düşünüyordum onu. Hava kararmaya başlamıştı bu arada. Oldukça hızlı yol alıyorduk.

Arabacıma:

- Kaleye çok var mı daha, diye sordum.

Adam:

- Yo, diye karşılık verdi; işte geldik bile.

Surlar, kuleler ve toprak bir tabya görmek umuduyla dört bir yana bakındım. Fakat kütüklerden yapılma bir çitle çevrili küçük bir köyden başka bir şey göremedim. Bir yanda yarı yarıya karla örtülmüş üç, ya da dört ot yığını; öte yanda, ağaç kabuğundan yapılma kanatları tembelce sarkan bir yel değirmeni vardı.

Şaşkın şaşkın:

- Hani, kale nerede, diye sordum.

Arabacı küçük köyü göstererek:

- İşte ya, diye karşılık verdi ve aynı anda içeri girdik.

Dökme demirden, eski bir top duruyordu kapıda. Dar, eğri büğrü sokaklardan geçtik. Kulübeler basıktı, çoğunun üzeri samanla örtülüydü. Arabacıya beni komutana götürmesini emrettim. Az sonra yüksekçe bir yere kurulmuş ahşap bir evceğizin önünde durduk. Evin hemen yanında, yine ahşap bir kilise vardı.

Kimse karşıma çıkmadı. Taşlığı geçtim, sofa kapısını açtım. Yaşlı bir asker bir masanın başına oturmuş elindeki yeşil üniformanın dirseğine mavi bir bez parçası yamıyordu. Gelişimi bildirmesini emrettim.

Yaşlı asker:

- İçeri gir cancağızım, dedi, bizimkiler evde.

Eski bir zevkle döşenmiş temiz bir odacığa girdim. Köşede kapkacak dolabı duruyordu. Camlı, çerçeveli bir subay diploması asılıydı duvarda. onun hemen yanında da "Kistrin ve Oçakov'un ele geçirilmesi"ni, ayrıca "Gelin seçme" ve "Kedinin gömülmesi" olaylarını gösteren ağaç basması tablolar göze çarpıyordu. Sırtında yünlü bir fanila, başörtülü, yaşlı bir kadın oturuyordu pencere kıyısında. Karşısında oturan, subay üniformalı tek gözlü bir ihtiyarın kollarına gerili örgüyü çözüyordu.

İşini bırakmadan:

- Ne istiyorsunuz anacığım, diye sordu.

Buraya atandığımı, görevim gereğince Bay Yüzbaşı'yı görmeye geldiğimi bildirdim. Ve bu sözle birlikte tam komutan sandığım bir gözü kör subaya dönmek üzereyken, ev sahibesi, içimden boyuna tekrarlayıp durduğum söylevi kesti:

- İvan Kuzmiç evde yok, dedi. Rahip Gerasim'e konukluğa gitti. Fakat ne fark eder anacığım; onun karısıym ben. Hoşgeldin, safalar getirdin. Otur iki gözüm.

Sonra hizmetçi kıza seslendi, gidip çavuşu çağırmasını emretti. Tek gözünü merakla üzerime diken yaşlı subaycık:

- Hangi alayda görevli olduğunuzu sorabilir miyim, dedi.

Söyledim:

- Muhafız birliğinden buraya gönderilişinin nedenini de sorabilir miyim?

Komutanlığın böyle uygun gördüğünü bildirdim.

Yorulmaz sorgucu:

- "Sanırım bir muhafız birliği subayına yakışmayacak davranışlardan ötürü..." diye sözlerini sürdürmekteyken, yüzbaşının karısı:

- Zırvayı bırak dedi. Delikanlının yol yorgunu olduğunu görüyorsun. Seninle mi uğraşsın şimdi... kollarını da doğru tut... Anacığım, (bana dönerek sürdürdü sözlerini) sen de bu ıssız yere sürüldün diye hiç canını sıkma. Buraya gelenlerin ne ilki, ne de sonuncusun sen. Sabreden derviş muradına ermiş. Şvabrin Aleksey İvaniç adam öldürdüğü için buraya gönderileli beş yıl oldu. Yaa! Şeytana uymuş bir kere... Bir üsteğmenle birlikte, görüyor musun şu işi, kentin dışına çıkmışlar. Kılıçları da yanlarında... Sonra da haydi bakalım, başlamışlar vuruşmaya; ve Aleksey İvaniç üsteğmeni öldürmüş; hem de iki tanık önünde! Ne gelir elden? bir iştir olmuş bir kere.

O sırada çavuş içeri girdi. Boylu poslu bir Kazak delikanlısıydı bu.

Yüzbaşının karısı:

- Maksimiç, dedi. Beyefendiyi temizce bir eve yerleştirdi.

Çavuş:

- Başüstüne Vasilisa Yegorovna, diye karşılık verdi. Kendilerini İvan Polejayev'in evine yerleştirsem nasıl

olur?

Yüzbaşının karısı:

- Düşünmeden konuşuyorsun Maksimiç, dedi. Polejayev'in başı yeterince kalabalık zaten. Sonra bize hısımlar olur, âmiri olduğumuzu da hiç unutmaz. Sen beyefendi... adınız soyadınız neydi iki gözüm? Pyotr Andreyiç, öyle mi? Pyotr Andreyiç'i Samyo Kuzov'a götür sen. dolandırıcı herif, atını bizim bostana salmış. Ee, Maksimiç, bir vukuat yok ya?

Kazak:

- Çok şükür, her şey yolunda diye karşılık verdi. Yalnız onbaşı Prohov bir tas sıcak su yüzünden Ustinya Negulina'yla hamamda dövüşmüş...

Yüzbaşının karısı bir gözü kör subaya dönerek:

- İvan İgnatiç! dedi. Prohorov'la Ustinya'yı sorguya çek, bakalım kim haklı, kim haksız. Ama ikisini de cezalandır. Maksimiç, haydi bakalım. Pyotr Andreyiç, Maksimiç kalacağınız eve götürecektir sizi.

Selam verip çıktım. Çavuş kalenin öbür ucunda, ırmağın yüksek kıyısına kurulmuş bir kulübeye götürdü beni. Kulübenin bir bölümünde Semyon Kuzov ailesi oturuyordu. Öteki bölümü bana verdiler. Tahta perdeyle ikiye ayrılmış, oldukça temiz bir odaydı bu. Savelyiç bavulları açıp eşyaları yerleştirirken; ben daracık pencereden dışarıya bakmaya koyuldum. Hüzün verici bir bozkır uzanıyordu göz alabildiğine. Yandan birkaç kulübe görünüyordu birkaç tavuk geziniyordu sokakta. Bir kocakarı, elinde yalakla kapı önünde durmuş, domuzlara sesleniyor, onlar da ona dostça homurtularla karşılık veriyorlardı. Gençliğim böyle bir yerde geçecekmiş meğer! İçimi bir hüzün kapladı, pencereden ayrıldım, ağzıma bir lokma koymadan yatmaya çekildim.

Savelyiç:

- Yüce tanrım. Hiçbir şey yemiyor! Çocuğu hasta düşerse hanımım bana ne der, diye kederle söylenip duruyordu.

Ertesi sabah tam giyinmek üzereyken kapı açıldı, genç bir subay girdi içeri. Kısa boylu, esmer, adamakıllı çirkin suratlı, fakat son derece canlı bir delikanlıydı bu.

Bana Fransızca:

- Böyle damdan düşer gibi geldiğim için özür dilerim, dedi. Dün öğrendim gelişinizi. Bir insan yüzü görmeyi öylesine özlemiştim ki, daha fazla bekleyemezdim. Burada bir süre yaşadıkten sonra siz de anlayacaksınız bunu.

Bunun, düello nedeniyle muhafız birliğinden çıkarılan subay olduğunu anladım. Hemen kaynaştık. Şvabrin hiç de aptal bir insan değildi. Etkili, ilgi çekici bir konuşması vardı. Komutanın ailesini, çevresini, alınyazımın beni sürükleyip getirdiği bu ülkeyi, canlı, parlak bir dille, büyük bir neşe içinde tasvir etti. Ben onun anlattıklarına içtenlikle gülerken kapı açıldı, dün komutanın evinin girişinde üniforma yamayan yaşlı asker içeri girdi. Vasilisa Yegorovna'nın beni yemeğe çağırdığını bildirdi. Şvabrin de hemen benimle gelmeye karar verdi.

Komutanın evine yaklaşırken uzun saç örgüleri ve üç köşeli şapkalarıyla yirmi kadar yaşlı asker gördük alanda. Safta toplanmışlardı. Yaşlı, uzun boylu, dinç bir adam olan komutan, başında takke, sırtında bej renkli, pamuklu bir gecelik entariyle onların karşısında duruyordu. Bizi görünce yanımıza yaklaştı, bana dostça birkaç söz söyledi, sonra yine işinin başına döndü. Durup eğitime bakacakken, Vasilisa Yegorovna'yı bekletmememizi söyledi bize. Kendisi de arkamızdan geleceğini vaadetti.

- Burada görülmeye değer yeni bir şey yok, diye tamamladı sözlerini.

Vasilisa Yegorovna güler yüzle, hiçbir yabancılık göstermeden karşıladı bizi. Kırk yıllık ahabpımsız gibi senli benli davrandı bana. Yaşlı askerle hizmetçi kız Palaşka sofrayı kuruyorlardı.

Yüzbaşının karısı:

- Benim İvan Kuzmiç eğitimi ne diye bu kadar uzattı bugün, dedi. Palaşka git yemeğe çağır beyefendi. Peki, Maşka nerede?

Tam bu sırada, on sekiz yaşlarında toparlak yüzlü, pembe yanaklı bir kız girdi içeri. Açık kumral saçlarını, utançtan kıpkırmızı kesilen kulaklarının arkasına doğru dümdüz taramıştı. Daha ilk görüşte pek hoşlanmadım bu kızdan. Önyargıyla bakıyordum ona. Şvabrin, yüzbaşının kızı Maşa'nın tam bir aptal olduğunu söylemişti çünkü. Genç kız bir köşeye çekildi, dikişe başladı. Bu arada çorbayı getirdiler. Kocası hâlâ gelmeyen Vasilisa Yegorovna, onu çağırmak üzere Palaşka'yı ikinci kez gönderdi.

- Beyefendiye git, sayın konukların beklediğini, çorbanın soğuyacağını söyle. Eğitim kaçmaz nasıl olsa, gırtlak patlatmak için çok zamanı var daha.

Az sonra yüzbaşı tek gözlü ihtiyarla birlikte çıkageldi.

Karısı:

- Nedir bu anacığım, dedi. Yemek sofrada bekliyor, sen hâlâ görünürde yoksun.

İvan Kuzmiç:

- Görev başında olduğumu biliyorsun Vasilisa Yegorovna, diye karşılık verdi. Askericikleri eğitiyordum.

Karısı:

- Ee, yeter artık diye karşı çıktı. Askerleri eğitiyormuş, laf! Ne senin bir şey öğrettiğin var, ne de onların bir

şey öğrendiği. evinde oturup gününü duayla geçirirsen daha iyi olacak. Değerli konuklar yemeğe buyurun. Sofraya oturduk. Vasilisa Yegorovna susmak bilmiyor, sorular yağdırıyordu bana. Anam babam sağ mı, nerede oturuyorlar, durumları nasıl?

Babamın üç yüz cana sahip olduğunu öğrenince:

- Dile kolay, dedi. Dünyada zengin insanlar da var doğrusu! Bize gelince iki gözüm, topu topu bir canımız, Palaşkamız var. Ama çok şükür yaşıyıp gidiyoruz. Tek sıkıntımız var, Maşa. Kocaya varacak yaşa geldi ya, ne çeyizi var, ne bir şeyi. Şimşir bir tarak, bir kese, bir de (tövbeler tövbesi) üç kapık hamam parası. İyi bir adam çıkarsa ne âlâ! Yoksa kız oğlan kız, sonsuz nişanlı, evde oturup kalacak.

Marya İvanovna'ya bir göz attım. Kıpırmızı olmuştu. Tabağına birkaç damla gözyaşı damladı hatta. Acıdım kızcağıza. Hemen konuyu değiştirmek için, hiç de yeri yokken:

- Başkırtlar, sizin kaleye saldırmak için hazırlanıyorlarmış, doğru mu, dedim.

İvan Kuzmiç:

- Bunu da nereden çıkardınız azizim, diye sordu.

- Orenburg'da söylediler.

Komutan:

- Saçma, diye düşüncesini belirtti. Burada çoktandır çıt çıktığı yok. Başkırtlara gözdağı verildi; Kırgızların da akılları başlarına getirildi. Bir daha buralara sokulacaklarını sanmam. Ama sokulacak olurlarsa da öyle bir ders veririm ki onlara, on yıl kendilerini toplayamazlar.

Ben, yüzbaşının karısına dönerek:

- Ya siz, dedim; böyle bir kalede, tehlikelerle burun buruna yaşamaktan korkmuyor musunuz?

Yaşlı kadın:

- Alıştık cancağızım, diye karşılık verdi. Yirmi yıl önce alaydan buraya gönderildiğimizde. Tanrı bilir ya, nasıl da korkmuştum bu kör olası gavurlardan; Vaşak postundan kalpaklarını gördüm mü, hele çığlıklarını işittim mi, inanır mısın iki gözüm, içime fenalıklar gelirdi. Ama öyle kanıksadım ki şimdi, hani düşmanlar kalenin çevresinde cirit atıyor deseler, yerimden kımıldamam.

Şvabrin tumturaklı bir tavırla:

- Vasilisa Yegorovna gözüpek bir kadındır, diye düşüncesini belirtti.

İvan Kuzmiç:

- Evet, öyledir, dedi, kuru gürültüye pabuç bırakanlardan değildir.

Ben:

- Ya Marya İvanovna? diye sordum, o da sizin gibi gözüpek mi?

Vasilisa Yegorovna:

- Maşa mı? dedi. Yok, Maşa korkaktır. Tüfek sesine alışamadı hâlâ. Duydu mu tir tir titrer. İvan Kuzmiş bundan iki yıl önce, benim isim günü yortusunda, nereden aklına estiyse bizim topu ateşlediği de, korkudan az daha öbür dünyayı boyluyordu güvercinim. Körolası topla o zamandan beri ateş etmiyoruz artık.

Sofradan kalktık. Yüzbaşıyla karısı uyumaya çekildiler. Biz Şvabrin'le çıktık ve bütün akşamı birlikte geçirdik.

4

DÜELLO

Ha, peki peki öyleyse koru kendini
Gör bak, nasıl delip geçeceğim seni!
Knyajnin

Birkaç hafta sonra Belogorsk kalesine alışmakla kalmayıp hoşlanmaya da başlamıştım bu hayattan. Komutanların evlerinde, akrabalarıymışım gibi davranıyorlardı bana. İvan Kuzmiç ve karısı son derece saygıdeğer kimselerdi. İvan Kuzmiç, subaylığa erlikten yükselmiş, öğrenimsiz, olağanüstü yanı olmayan bir insandı. Fakat son derecede dürüst ve iyiydi. İpleri karısının elindeydi. Bu da onun kaygısızlığına denk düşüyordu. Vasilisa Yegorovna devlet görevini tıpkı kendi ev işleri gibi yürütüyor, evceğizini nasıl yönetiyorsa kaleyi de öylece çekip çeviriyordu.

Marya İvanovna, yanımda yabancılik çekmiyordu artık. Isınmıştık birbirimize. Akıllı, duygulu bir kız olduğunu anlamıştım onun. Bu iyi aileye, hatta tek gözlü garnizon teğmeni İvan İgnatyic'e, nasıl olduğunu farketmeden alışverişmişim. Şvabrin'e kalırsa, onunla Vasilisa Yegorovna arasında uygunsuz bir ilişki varmış. Düpedüz iftiraydı bu, gerçekte en ufak bir ilgisi yoktu. Ama Şvabrin hiç kaygılanmadan söylüyordu bunu.

Subaylık emrim gelmişti. Fakat çalışmadan yana bir sıkıntım yoktu. Tanrıya emanet edilen kalede ne geçit töreni, ne eğitim yapıldığı vardı. Nöbet bile tutulmuyordu. Komutan, aklına estikçe, kendi bildiğine göre eğitiyordu askerleri. Ama her dönüşten önce, yanılmamak için istavroz çıkarmalarına rağmen, adamların hiçbirini sağını solunu öğrenememişti daha. Birkaç Fransızca kitap vardı Şvabrin'de. Onları okumaya koyuldum ve içimde edebiyata karşı bir heves uyandı. Sabahları okumakla, çeviri yapmakla, ara sıra da

şiiir yazmaya uğraşmakla geçirmeye başladım. Yemeği genellikle komutanın evinde yiyor, günün öteki kesimini de çoğu zaman orada geçiriyordum. akşamları, o çevrenin baş dedikoducusu olarak bilinen karısı Akulina Pamfilovna'yla birlikte, papaz Gerasim çıkıp gelirdi kimi zaman. Aleksey İvaniç Şvabrin'le her gün görüşüyorduk. Fakat sohbeti gitgide daha az çekici olmaya başlamıştı benim için. Komutanın ailesinden hep alayla söz etmesi, özellikle de Marya İvanovna için kullandığı iğneli sözler hiç hoşuma gitmiyordu. Evet, bir başka topluluk yoktu kalede. Ama ben de böyle bir şey istemiyordum zaten.

Başkırtların ayaklanacağı konusundaki söylentilerin aslı çıkmadı. Kalemizin çevresinde barış egemendi. Fakat sonradan bunun geçici bir barış olduğu anlaşılacaktı.

Edebiyatla uğraştığımı söylemiştim daha önce. O dönem için hiç de küçümsenemeyecek denemelerim vardı. Birkaç yıldır yazdığım şiirlerden biri pek hoşuma gitti. Yazarların kimi zaman, akıl danışıyormuş gibi görünüp kendilerini övecek okuyucu aradıkları bilinen bir şeydir. Ben de şiirimi yazıp bitirince Şvabrin'e götürdüm. Kalede şiirden anlaması gereken tek kişi oydu. Küçük bir önsözden sonra defterimi cebimden çıkardım, şu dizeleri okudum:

Sevda düşüncesini içimden atmak,
Unutmak istiyorum o dilberi;
Ah, Maşa'dan kaçıp kurtulmak
Uçup gitmek bir kuş gibi!

Fakat beni tutsak eden o gözler
Her an karşımda duruyor

Gönlüm hep onları özler
Ruhum için için eriyor

Neler çektiğimi gel gör de
Maşa, acı bana, yan bana
Unutmam seni bir an bile
Sevgilim, inan bana...

Övüleceğim konusunda en ufak bir kuşku duymadan:

- Nasıl buldun diye sordum Şvabrin'e.

Fakat genellikle hoşgörölü bir kimse olan Şvabrin, ne yazık ki şiirimini hiç de iyi olmadığını bildirdi kesin bir tavırla.

Canımın sıkıldığını belli etmemeye çalışarak:

- Neden iyi değilmiş? diye sordum.

Arkadaşım:

- Çünkü, diye karşılık verdi, çünkü bu gibi dizeler ancak öğretmenim Vasili Kiriliç Tredyakovski'nin (*) harcıdır ve nedense onun aşk şiirlerini pek anımsattılar bana.

Bunu söyleyip defteri elimden aldı, her dizeyi, her sözcüğü benimle en iğneleyici biçimde alay ederek, amansızca deşelemeye başladı. Daha fazla dayanamadım. Defterimi çekip aldım elinden. Bir daha da yazdığım şeyleri ona hiçbir zaman göstermeyeceğimi söyledim. Şvabrin, savurduğum bu tehdidi de alaya aldı:

- Bakalım dedi; tutabilecek misin sözünü. İvan Kuzmiç nasıl yemeklerden önce bir bardak votka içmeden edemezse, şairler de dinleyicisiz edemez. Peki, sözünü ettiğin bu tatlı tutkulara, sevda acılarına konu olan Maşa da kim? Sakın bizim Marya İvanovna olmasın bu?

Yüzümü astım:

- Seni ilgilendirmez, diye karşılık verdim. Kimse kim. Senin ne düşüncelerin, ne de yorumların gerekli bana.

Şvabrin gitgide daha çok tepemi attırıyordu:

- Oho! Bencil bir şair ve alçakgönüllü bir âşık! Fakat şu dostça öğüdümü unutma: Başarıya ulaşmak istiyorsan, şiirden medet umma.

- Beyefendi, ne demek istediğinizi anlayamıyorum. Lütfen açıkla mısınız?

- Hay hay. Eğer Marya İvanova'nın karanlık bastıktan sonra sana gelmesini istiyorsan, ona tatlı şiirler yerine bir çift küpe armağan et demek istiyorum.

Kan beynime sıçradı. Öfkemi güçlkle tutarak:

- Onun hakkında niçin böyle düşünüyorsunuz? diye sordum.

- Çünkü onun huyunu kendi deneylerimden biliyorum.

- Yalan söylüyorsun, alçak! diye haykırdım kudurmuşçasına. Şerefsizce yalan söylüyorsun.

Şvabrin'in rengi attı. Kolumu sıkarak:

- Bunun hesabını vereceksin, dedi. Sizi düelloya davet ediyorum.

Sevinçle:

- Başüstüne; diye karşılık verdim. Her zaman emrinizdeyim!

Onu paramparça edebilirdim o dakikada.

Hemen İvan İgnatyîç'e gittim. Komutanın karısının buyruğuyla, elinde bir iğne, kışa kurumak üzere ipe mantar dizerken buldum onu. Beni görünce:

- Vay, Pyotr Andreyiç! dedi. Hoş geldiniz! Hangi rüzgâr attı. Size nasıl bir hizmette bulunabileceğimi sorabilir miyim?

Kısaca, Aleksey İvaniç'le kavga ettiğimi ve ondan, İvan İgnatyîç'ten tanışım olmasını dilemeye geldiğimi açıkladım. İvan İgnatyîç tek gözünü faltaşı gibi açmış ilgiyle dinliyordu beni. Sözlerimi bitirince:

- Yani, dedi; Aleksey İvaniç'i boğazlamak dileğindesiniz ve benim de buna tanık olmamı istiyorsunuz? Ha? Sorabilir miyim?

- Evet, söyledığınız gibi.

- İnsaf edin Pyotr Andreyiç! Nereden aklınıza esti bu? Aleksey İvaniçle kavga mı ettiniz? Ne çıkar bundan! Kûfür dediğin avlu kapısına asılmaz ya! O size sövdüyse, siz de ona sövün. Suratinıza bir yumruk mu attı? Siz de patlatın onun kulağının üstüne bir tane. İki, üç derken biter. Sonra biz barıştırırız sizi. İnsanın bir yakınıni boğazlaması ne demektir? Sorabilir miyim? Gerçi onu boğazlarsanız hiç de fena olmazdı. Tanrı selamet versin, Aleksey İvaniç'i koruyacak halim yok. Ama ya o sizi şişlerse? Ha? O zaman ne olacak? Kim zararlı çıkacak bundan? Sorabilir miyim?

Çokbilmiş teğmenin yorumları, düşüncemden caydırmadı beni. İsteğimde direndim.

İvan İgnatyîç:

- Siz bilirsiniz, dedi. Dilediğinizi yapın. Fakat benim tanıklığıma ne gerek var? Anlamı ne bunun? insanların dövüşmesinde görülecek ne var, sorabilir miyim?

Ben düelloda tanışın görevini yarım yamalak anlatmaya çalıştım ya, İvan İgnatyîç bir türlü anlamaya yanaşmıyordu beni.

- Siz bilirsiniz, dedi. İlle de karışacaksam bu işe, gidip görevimi yerine getireyim bari. İvan Kuzmiç'e, kalede kışla çıkarına aykırı bir cinayet işlenmek üzere olduğunu bildireyim. Artık o gerekli önlemleri alır...

Ürkmüştüm. İvan İgnatyîç'i komutana bir şey söylememesi için kandırmaya çalıştım, bir sürü dil döktüm. Neden sonra, bunu yapmayacağı konusunda söz verdi, ben de onun yardımından vazgeçtim.

Akşam, her zamanki gibi komutanın evindeydim yine. Herhangi bir kuşkuya yol açmamak, sıkıcı sorularla karşılaşmamak için, şen, kayıtsız görünmeye çalışıyordum. Fakat ne yalan söyleyeyim, benim durumumda olan herkesin hemen hemen her zaman sahip olmakla övündüğü o soğukkanlılığı elde edemiyordum bir türlü. Ağlamaklı duygular kabarıyordu içimde. Marya İvanovna'yı her zamankinden daha sevimli buluyordum. Onu belki de son kez gördüğümü düşündükçe boğazıma bir şey tikanır gibi oluyordu. Şvabrin geldi bu sırada. Yanına gittim, bir köşeye çekerek İgnatyîç'le yaptığım konuşmayı haber verdim.

Soğuk bir tavırla:

- Tanığa gerek yok, dedi; tanık olmadan da işimizi görürüz.

Çarpışma yeri olarak kalenin aşağısındaki ot yığınlarının arkasını uygun gördük ve ertesi gün saat yedide orada bulunmayı kararlaştırdık. Öyle dostça konuşuyor olmalıydık ki, İvan İgnatyîç sevinçten kendini tutamayıp baklayı ağzından çıkarıverdi. Mutlu bir yüzle, bana:

- Ha şöyle, dedi. Barışın kötüsü kavganın iyisine yeğdir. Keskin sirke kendi küpünü patlatır.

Bir köşede iskambil falı açan komutanın karısı:

- Ne dedin, ne dedin İvan İgnatyîç? diye sordu. İyice işitemedim.

Yüzümün asıldığını gören ve verdiği sözü anımsayan İvan İgnatyîç bozuldu, ne karşılık vereceğini bilemedi. Şvabrin imdada yetişti bu sırada:

- İvan İgnatyîç barışmamızı kutluyor da, dedi.

- Fakat kimle kavga ettin anacığım?

- Pyotr Andreyiç'le. Oldukça sert bir tartışma geçti aramızda.

- O da niye?

- Hiç yoktan. Bir şiir yüzünden, Vasilisa Yegorovna.

- Tam da kavga edecek şeyi bulmuşsunuz! Şiir yüzünden!.. Peki, nasıl oldu bu?

- Bakın, nasıl oldu. Pyotr Andreyiç bir şiir yazmış geçenlerde. Bugün gelip bana okudu. Ben de kendi sevdiğim bir şiiri okumaya başladım:

Yüzbaşının kızı, yüzbaşının kızı

Sokağa çıkma gece yarısı...

Aramızda anlaşmazlık çıktı. Pyotr Andreyeviç öfkelenmişti önce. Fakat sonradan, herkesin istediği şiiri okumakta özgür olduğunu kavrayınca, tartışma sona erdi.

Şvabrin'in utanmazlığı karşısında, az kalsın çileden çıkıyordum. Fakat kaba imalarını benden başka anlayan olmadı. Hiç değilse, kimse ilgilenmedi onlarla. Konuşma şiirlerden şairlere yöneldi. Komutan, bütün bu

adamların yoldan çıkmış, iflah olmaz, ayyaş kimseler olduğuna değindi. İnsanı görev yapmaktan alıkoyan, hiçbir iyi şeye götürmeyen şiir yazma işinden el çekmemi öğütledi.

Şvabrin'in orada bulunuşu sinirlerimi alt üst ediyordu. Çok geçmeden komutanla ve ailesiyle vedalaştım, eve gelip kılıcımın ucunu gözden geçirdim, Savelyiç'e beni sabahleyin saat yedide uyandırmasını emrederek çekildim.

Ertesi gün kararlaştırılan saatte ot yığınlarının arkasında durmuş düşmanın gelmesini bekliyordum. Az sonra göründü.

- Her an üstümüze gelebilirler, dedi. elimizi çabuk tutalım.

Üniformalarımızı çıkardık, kısa kollu kaftanlarımızla kaldık, kılıçlarımızı çektik. Tam o sırada, yanında beş askerle birlikte, bir ot yığınının arkasından İvan İgnatyiç çıkıverdi. Kale komutanına götürceğini bildirdi bizi. İster istemez boyun eğdik. Askerler çevremizde sıralandılar. Tören adımları atarak bizi şaşılmalı bir tantanayla götüren İvan İgnatyiç'in ardı sıra kaleye yollandık.

Komutanın evine girdik. İvan İgnatyiç kapıyı açtı, gösterişli bir tavırla:

- Getirdim, diye seslendi.

Vasilisa Yegorovna karşıladı bizi.

- Ah, anacığım! Nedir bu? Nasıl olur? Nereden çıktı? Kalemizde cana kıyıcılık mı tasarlanıyor? İvan Kuzmiç, hemen hapse at bunları! Pyotr Andreyiç! Aleksey İvaniç! Verin bakayım kılıçlarınızı, verin, verin, ha şöyle... Palaşka, yüklüğe götür bu kılıçları. Pyotr Andreyiç! Senden beklemesdim bunu. Utanmıyor musun? Aleksey İvaniç'e diyeceğim yok: Onu zaten adam öldürdü diye çıkardılar muhafız birliğinden. Onun yüce Tanrı'ya inandığı yok. Ya sen? Sana ne oluyor? Sen de mi onun yoluna girdin?

İvan Kuzmiç, kafasını sallayarak karısının her dediğini onaylıyor, arada bir:

- Duydun mu? diyordu; Vasilisa Yegorovna doğru söylüyor. Ordu tüzüğüne düello yasaklanmıştır.

Palaşka bu arada kılıçlarımızı aldı, yüklüğe götürdü. Elimde olmaksızın gülümsedim. Şvabrin ciddiyetini bozmuyordu. Yüzbaşının karısına soğuk bir tavırla:

- Size büyük saygım vardır, dedi. Fakat bizi yargılamaya hakkınız olmadığını belirtmemek elimde değil. İvan Kuzmiç'e bırakın bunu. Onun işidir.

Yüzbaşının karısı:

- Aman azizim! diye karşı çıktı. Acaba kariyla koca, tek bir ruh, tek bir beden değil midir? İvan Kuzmiç! Esnemenin sırası mı? Hemen ayrı ayrı yerlere tık şunları. Katıksız hapis ver de akıllarını başlarına devşirsinler. Papaz Gerasim'e söyle, o da ayrıca versin cezalarını. Tanrıdan özür dileyip, insanların karşısında pişmanlık getirsinler.

İvan Kuzmiç neye karar vereceğini bilemiyordu, Marya İvanovna sapsarı kesilmişti. Fırtına yavaş yavaş dindi, komutanın karısı yatıştı ve zorla öpüştürdü bizi. Palaşka kılıçlarımızı verdi. Sözümona barışmış olarak ayrıldık oradan. İvan İgnatyiç de yanımızdaydı.

Ona sert bir tavırla:

- Bana şeref sözü verdiğinizizi unutarak gidip komutana her şeyi söylemeye utanmadınız mı? dedim.

Teğmen:

- İvan Kuzmiç'e bir şey söylediysem gözüm çıksın, diye karşılık verdi. Vasilisa Yegorovna her şeyi söke söke öğrendi benden; ve komutana duyurmadan kendi yürüttü işi. Ayrıca, olayın böyle sonuçlanmasına çok şükür.

Bunu söyleyip evine saptı. Şvabrin'le yalnız kaldık.

- Bu iş böyle bitmez, dedim.

- Hiç kuşkusuz, diye karşılık verdi. Küstahlığınızı kanınızla ödeyeceksiniz. Fakat sanırım bir süre gözaltında tutacaklar bizi. Birkaç gün yalancıkdan uzlaşmış görünmek zorundayız. Hoşça kalın!

Hiçbir şey olmamışcasına ayrıldık.

Komutanın evine döndüm, her zamanki gibi Marya İvanovna'nın yanına oturdum. İvan Kuzmiç evde yoktu. Vasilisa Yegorovna ev işleriyle uğraşıyordu. Alçak sesle konuşmaya başladık. Marya İvanovna Şvabrin'le çekişmemiz yüzünden nasıl tedirgin olduğunu anlatıyordu tatlılıkla:

- Kılıçlarla dövüşeceğinizi işitince donakaldım. Şu erkekler ne tuhaf! Bir hafta sonra kesinces unutacakları bir söz için, boğazlanmaya, yalnız kendi hayatlarını değil... başkalarının mutluluklarını da feda etmeye hazırdırlar. Fakat ben, kavgayı sizin çıkarmadığınıza eminim. Hiç kuşku yok, Andrey İvaniç suçludur.

- Bu sonuca nereden varıyorsunuz Marya İvanovna?

- Bilmem... O kadar alaycı ki! Aleksey İvaniç'i sevmiyorum ben. Kanım hiç ısınmadı ona. Fakat tuhaf şey, onun da benden hoşlanmamasını hiç istemezdim. Bu ürküttü beni.

Peki bu konuda düşünceniz nedir Marya İvanovna? Sizden hoşlanıyor mu, hoşlanmıyor mu?

Marya İvanovna kekeleydi, kızardı.

- Hoşlandığını sanıyorum, diye karşılık verdi.

- Nereden anladınız bunu?

- Çünkü evlenmek istedi benimle.

- Evlenmek istedi ha! Peki ne zaman?

- Geçen yıl. Siz gelmeden iki ay önce.
- Fakat siz kabul etmediniz bunu?
- Gördüğünüz gibi, Aleksey İvaniç akıllı, varlıklı bir insan. İyi bir aileden geliyor. Bunlardan hiç kuşum yok. Ama kilisede, herkesin gözü önünde onunla öpüşeceğimi düşündükçe... Hayır, olamaz bu! İsterse dünyayı versinler!

Marya İvanovna'nın anlattıkları gözlerimi açmıştı. Pek çok şey aydınlanmıştı kafamda. Şvabrin'in ondan niçin hep zehir gibi bir dille söz ettiğini anlıyordum şimdi. Karşılıklı eğilimimizi sezmiş, bizi birbirimizden ayırmaya çalışıyordu demek. Kaba, yakışsız bir şaka değil de, tasarlanmış bir iftira olduklarını anlayınca, tartışmamıza yol açan sözler daha iğrenç göründüler bana. Bu kötü dilli küstah adamı cezalandırmak isteği daha da kabardı içimde. Uygun bir fırsat kollamaya başladım.

Çok bekledim. Ertesi gün bir aşk şiiri yazmaya oturmuş, kalemimin ucunu kemirerek uyak ararken, Şvabrin benim küçük pencereyi tıkırdattı. Kalemı bıraktım, kılıcımı kuşanıp çıktım.

Bana:

- Niçin erteleyelim işimizi? dedi. Bizi gözetleyen yok. İrmak kıyısına gidelim. Orada kimse engel olmaz bize. Sessizce yürüdük. Dik bir keçi yolundan inerek tam ırmağın kıyısında durduk. Kılıçlarımızı çektik. Şvabrin daha ustaydı benden. Ama ben daha güçlü, daha gözüpektim. Sonra, bir zamanlar askerlik yapmış Monsieur Beaupré'nin verdiği eskrim derslerinden yararlanıyordum. Şvabrin bu kadar tehlikeli bir hasımla karşılaşacağını beklemiyordu besbelli. Uzun süre zarar veremedik birbirimize. Sonunda Şvabrin'in gerilemeye başladığını sezerek daha bir canlılıkla saldırıya geçtim ve ırmağın ucuna kadar sıkıştırdım onu. Tam bu sırada adımın ünlendiğini işittim. Şöyle bir baktım, Savelyiç keçi yolundan aşağı, bana doğru koşuyor... Aynı anda göğsüme, sağ omuzumun biraz aşağısına şiddetli bir kılıç darbesi indi; düştüm, kendimden geçtim.

5

AŞK

Ah sen, genç kız, güzel kız!
Böyle çiçeğin burnunda kocaya varma
Anana babana danış bir kere
Anana, babana, akrabalara
Aklını başına devşir güzel kız
Aklını başına devşir, çeyiz topla
Halk türküsü
Benden iyisine düşersen beni unutursun
Benden kötüsüne düşersen beni ararsın
Halk türküsü

Aylınca bir süre kendime gelemedim, ne olup bittiğini anımsayamadım. Yabancıysa olduğum bir odada, karyolada yatıyordum. Büyük bir bitkinlik içindeydim. Karşımda, elinde bir mum, Savelyiç duruyordu. Birisi, göğsümle omzumu sıkıca saran bir sargıyı özenle çözüyordu. Düşüncelerim yavaş yavaş açıklık kazandı. Düelloyu anımsadım ve yaralı olduğumu anladım. O sırada kapı gıcırdadı. Beni ta içimden titreten bir fısıltı işittim:

- Nasıl? Nasıl oldu?

Savelyiç içini çekerek:

- Hep aynı, diye karşılık verdi. Beş gündür komada.

Dönmek istiyor, dönemiyordum.

Güçlülle:

- Neredeyim? Kim var orada, diyebildim.

Marya İvanovya yatağa yaklaştı, üzerime eğildi:

- Nasılsınız? Kendinizi nasıl hissediyorsunuz, dedi.

Bitkin bir sesle:

- Çok şükür, iyiyim, diye karşılık verdim. Siz misiniz Marya İvanovna? söyleyin!

Daha fazla konuşmaya gücüm yetmedi. Sustum. Savelyiç derin bir oh çekti. Yüzü sevinçle aydınladı.

- Kendine geldi, kendine geldi, diye tekrarlayıp duruyordu. Çok şükür, Tanrım! Hey, Pyotr Andreyeviç, iki gözüm! Ödümü kopardın! Dile kolay, beş gün...

Marya İvanovna sözünü kesti ihtiyarın:

- Onunla çok konuşma Savelyiç, dedi. Bitkindir daha.

Kapıyı sessizce kapayıp çıktı. Kafam arı kovarı gibi uğulduyordu. Demek komutanın evindeydim. Marya İvanovna beni ziyaret ediyordu. Savelyiç'e bazı sorular sormak istedim. Fakat ihtiyar başını salladı,

kulaklarını tıkadı. Üzüntü içinde gözlerimi kapadım, az sonra derin bir uykuya daldım.

Uyanınca, Savelyiç'in adını ünledim, fakat onun yerine Marya İvanovna çıktı karşıma. Melek sesiyle selamladı beni. O an benliğimi kaplayan tatlı duyguyu anlatamam. Elini yakaladım, duygulu göz yaşlarıyla ıslatarak, üzerine eğildim onun. Maşa geri çekmedi elini ve ansızın, dudakları yanaklarıma değdi! Kızgın taze öpücüğünü hissettim onların. Tenime bir kor düştü sandım.

- Sevgili Marya İvanovna, tatlı Marya İvanovna, dedim; karım ol, o mutluluğu benden esirgeme.

Titredi, elini çekerek:

- Allah aşkına sakın olun, dedi. Tehlike geçmedi daha. Yaranız her an açılabilir. Kendinizi benim için koruyun hiç değilse.

Bunu söyleyip odadan çıktı. Coşkudan sarhoş olmuş gibiydim. Mutluluk canlandırmıştı beni. O, benim olacak! O, seviyor beni! Bu düşünce, bütün varlığımı dolduruyordu.

Ondan sonra hızla iyileşmeye başladım. Kalede hekim olmadığı için alay berberi tedavi ediyordu beni. Bereket versin, fazla konuşan berberlerden değildi. Gençliğim, sağlam yapım, iyileşmemi çabuklaştırıyordu. Komutanlar, ailece benim için ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Marya İvanovna başucumdan ayrılmıyordu. İlk uygun fırsatta, yarım kalmış aşk ilanına yeniden giriştim. Marya İvanovna bu kez daha sabırla dinledi beni. Hiç nazlanmadan, kırılmadan, o da bana karşı kayıtsız olmadığını, annesiyle babasının, kızlarının mutluluğundan hiç kuşku yok sevinç duyacaklarını bildirdi.

- Fakat iyi düşün, diye ekledi; senin annenle baban yönünden bir engel çıkması?

Düşünceye daldım. Annemden yana kuşkum yoktu. Fakat babamın huyunu, dünya görüşünü bildiğim için, aşkımı pek fazla umursamayacağını, onu genç bir adamın sersemliği olarak yorumlayacağını seziyordum. Bunu içtenlikle Marya İvanovna'ya itiraf ettim; fakat babama da elden geldiğince dokunaklı bir mektup yazarak babalık onayını istemekten geri kalmadım.

Yazdığım mektubu Marya İvanovna'ya gösterdim. Onu o kadar inandırıcı, o kadar duygulandırıcı buldu ki, olumlu yanıt alacağımızdan kuşkusu kalmadı artık. Gençliğin ve aşkın tüm içtenliğiyle pembe düşler görmeye başladı.

İyileştikten sonraki ilk günlerde Şvabrin'le barıştım. İvan Kuzmiç beni düello nedeniyle azarlarken şöyle demişti:

- Eh, Pyotr Andreyiç! Seni hapse atmam gerekirdi ya, cezayı zaten çektin. Aleksey İvaniç'e gelince, fırına tıktım onu. Kılıcına da Vasilisa Yegorovna el koydu. Biraz yalnız kalıp düşünsün de, yaptığına pişman olsun. Mutluluğum yüreğimde düşmanca duygular beslememi engelledi. Şvabrin'i serbest bırakmalarını diledim. İyi yürekli komutan, karısının da onayıyla, Şvabrin'i hapisten çıkarmaya karar verdi. Şvabrin yanıma geldi, aramızda geçenler için derin bir üzüntü duyduğunu bildirdi. Suçu tümüyle üstlendi ve geçmişi unutmamı diledi benden. Yaradılıştan kin tutmayı sevmem. Kavgamızı da, onun eliyle aldığım yarayı da bağışladım. İftirasını, incinmiş bir onurun, geri çevrilmiş bir aşkın üzüntüsüne bağladım. Bahtsız hasmımı içtenlikle bağışladım.

Bir süre sonra sağlığıma tümüyle kavuşup kendi evime taşındım. Pek umutlanmadan, içimdeki kötü önzeleri bastırmaya çalışarak, mektubumun karşılığını bekliyordum. Vasilisa Yegorovna'yla kocasına bir şey söylememiştim daha. Fakat teklifim onları şaşırtmayacaktı. Ne ben, ne Marya İvanovna duygularımızı onlardan gizlemeye çalışmıyor, mutluluğumuzu onaylayacaklarını önceden biliyorduk.

Neden sonra bir sabah, Savelyiç bir mektupla girdi içeri. Mektubu titreyen ellerimle yakaladım. Zarfın üstündeki yazı babamındı. Olağanüstü bir durumla karşı karşıya olduğumu anlamıştım. Çünkü mektupları bana hep annem yazar, babam en alta birkaç satır eklerdi. Zarfı açmayı bir türlü göze alamıyor, üstündeki tumturaklı yazıyı okuyup duruyordum:

"Oğlum Pyotr Andreyeviç Grinyov'a. Orenburg iline bağlı Belogorsk kalesinde."

Yazının biçiminden mektupta yazılı olanlara ilişkin bir şeyler çıkarmaya çalışıyordum. Sonunda onu açmaya karar verdim ve daha ilk satırlara göz gezdirir gezdirmes her şeyin alt üst olduğunu anladım. Mektup şöyleydi:

"Oğlum Pyotr! Mironov kızı Marya İvanovna'yla nikâhlanmak için baba onayı istediğin mektubu bu ayın 15'inde aldık. Davranışını onaylamak niyetinde olmadığım gibi, oraya, yanına gelmeye, koskoca subay olmana bakmaksızın sana güzel bir ders vermeye hazırlandığımı bilesin: Çünkü sen, kendin gibi haytalarla düello etmek için değil, anayurt savunması için verilen kılıcı taşımaya henüz layık olmadığını gösterdin. Andrey Karloviç'e tezelden mektup yazacak, seni Belogorsk Kalesi'nden almasını, kafadaki sersemliğin geçeceği uzak bir yere atmasını isteyeceğim. Düello ettiğini, yaralandığını işiten annen, duyduğu acıdan hasta düştü, yatıyor şimdi. Nedir bu yaptıkların? Yüce merhametine fazla umut bağlamayı göze almamakla birlikte, seni doğru yola getirmesi için Tanrı'ya yalvarıyorum.

Baban A.G."

Mektup çeşitli duygular uyandırmıştı içimde. Babamın hiç gözünü kırpmadan kullandığı ağır sözler derin bir biçimde onurumu yaralamıştı. Marya İvanovna'dan söz ederkenki umursamazlığı, haksız olduğu kadar yakışsız bir davranış olarak da görünüyordu bana. Hele Belogorsk Kalesi'nden bir başka yere atanmayı

düşündükçe, dehşete düşüyordum. Fakat en çok annemin hastalığı üzmüştü beni. Düelloyu annemle babama duyuran kişinin Savelyiç olduğundan kuşum yoktu. İçimde büyük bir öfkenin kabardığını hissediyordum. Daracık odamı bir aşağı bir yukarı arşınladım. İhtiyar lalamın karşısında durdum, onu şöyle bir süzüp, korkunç bir sesle:

- Senin yüzünden yaralanışım bir ay ecele pençeleşmemi yeterli bulmamışa benziyorsun, dedim. Annemi de öldürmek istediğin anlaşıyor.

Savelyiç, gözyaşları neredeyse boşanıverecekmiş gibi:

- İnsaf edin efendim, dedi, ne demek istiyorsunuz? Yaralanmanız benim yüzümden oldu ha? Kendi göğsümü siper ederek seni Aleksey İvaniç'in kılıcından kurtarmaya koştuğumu Tanrı biliyor! Kör olası ihtiyarlık aman vermedi. Peki, annene ne yapmışım?

- Daha ne yapacaksın, dedim. Hakkımda jurnaller düzenlemeni kim istedi senden? Yoksa bunun için gizli buyruk mu aldın?

Savelyiç artık gözyaşlarını tutamayarak:

- Ben ha? Hakkında jurnaller düzenlemişim ha, diye inledi. Hey yüce Tanrım! Öyleyse beyefendinin bana neler yazdığını bir okuyuver. Seni nasıl jurnallediğimi göreceksin.

Bunu söyleyip bir mektup çıkardı cebinden. Şu aşağıdaki satırları okudum:

"Utan, ihtiyar köpek! Verdiğim sıkı buyruklara aldırmayıp, oğlum Pyotr Andreyeviç'in davranışlarını bildirmedin bana. Haylazlıklarını yabancılar duyurmak zorunda kaldılar. Sen görevini, bey buyruğunu böyle mi yerine getirirsin? Gerçeği ört bas ettiğin, toy bir çocuğa yordakçılık için, seni, ihtiyar köpeği, domuz çobanı yapacağım. Bu yazdıklarımı okur okumaz bana hemen onun sağlık durumunu bildirmeni emrediyorum. Düzeldiğini yazıyorlar, doğru mu? Yarasının nerede olduğunu, tedavisinin iyi yapılıp yapılmadığını özellikle bildir."

Savelyiç'in haklılığı, kuşkularıyla ve çıkışımla onu boş yere incittiğim ortadaydı. Özür diledim. Fakat ihtiyarcık bir türlü avunamıyordu.

- Meğer bugünleri de görecekmışiz, diye tekrarlayıp duruyordu. Efendilerimizden görmediğimiz bir bu lütuf kalmıştı! Ben ihtiyar köpek, ben domuz çobanı... Üstelik senin yaralanmana da ben yol açtım, öyle mi? Yok, iki gözüm Pyotr Andreyiç. Suç benim değil, o körolası mösyöndür. Demir şişleri birbirine çarpıp tepinmeyi ondan öğrendin. Sanki çarpıp tepinmekle elin kötüsünden korunacaksın! Mösyö tutup, boş yere para harcamak çok gerekliydi de!..

Fakat Savelyiç değilse kimdi beni babama jurnalleyen? General mi? Görünüşe göre onun beni umursadığı yoktu pek. İvan Kuzmiç'e gelince, düelloyu yukarıya iletmeyi gerekli bulmamıştı. Aklıma bir sürü olasılık geliyor, hiçbirinde karar kılamıyordum. Kuşkularım Şvabrin üzerinde toplanıyordu. Beni jurnallemekten bir onun çıkarı vardı. Böylelikle kaleden uzaklaştırılabilir, yüzbaşının ailesiyle ilişkilerim kesilebilirdi. Her şeyi olduğu gibi Marya İvanovna'ya bildirmeye gittim. Merdiven başında karşıladı beni. Daha yanına yaklaşırken:

- Ne oldu sana böyle, dedi. Betin benzin kül gibi olmuş!

- Her şey bitti, diye karşılık verdim. (Ve babamın mektubunu uzattım ona.)

Sarma sırası ona gelmişti.

Mektubu okuyup bitirdikten sonra titreyen bir elle geri verdi, titreyen bir sesle:

- Yazgım böyleymiş demek... dedi. Yakınlarınız aralarında istemiyorlar beni. Her şeyde Tanrı'nın dediği olur! Bize gerekli olan şeyi o bizden daha iyi bilir. Elden ne gelir Pyotr Andreyiç? Hiç değilse siz mutlu olun...

Ellerine sarıldım:

- Hayır, olamaz bu, diye haykırdım. Sen beni sevdikten sonra ben her şeye hazırım. Gidip seninkilerin ayaklarına kapanalım. Kendi halinde, sade insanlardır onlar; katı yürekli, kibirli kimseler değillerdir. Onların onayını alalım, nikâhlanalım; zamanla babamın da yumuşayacağına eminim. Annem bizden yana çıkacaktır; o, yumuşak kalplidir...

Maşa:

- Hayır, Pyotr Andreyiç, diye karşılık verdi. Annenle babanın onayı olmadan varamam sana. Onlar bunu istemedikçe, sen de mutlu olamazsın. Tanrının istemine boyun eğelim. Günün birinde kendine yeni bir yavuklu bulursan, bir başkasını seversen, bahtın açık olsun Pyotr Andreyiç; ben ikiniz için de dua edeceğim...

Bu sözleri söylerken gözyaşları boşanıverdi, koşarak ayrıldı yanımdan. Onun ardı sıra odaya girmek istediysem de, kendimde olmadığımı hissederek eve döndüm.

Oturmuş kara kara düşünürken, Savelyiç birden bire düşüncelerimden ayırdı beni. Yazılı bir kâğıt uzatarak:

- Oku, efendim, dedi. Efendimin jurnalcısı mıyım, babayla oğulun arasını bulandırmak mı istiyorum, gör!

Kâğıdı aldım. Savelyiç'in babama yanıttıydı bu. Mektup sözcüğü sözcüğüne şöyleydi:

"Devletli Andrey Petroviç,
İyiliksever babamız!

Lütfen göndermiş olduğunuz mektubunuzu aldım. Beni, kulunuzu, bey buyruklarını yerine getirmemekle

suçluyor, azarlamak lütfunda bulunuyorsunuz. Fakat ben, ihtiyar köpek değil, sizin sadık kulunuz, bey buyruklarını her zaman dinlemiş, size her zaman canla başla hizmet ederek saçımı sakalımı ağartmışımdır. Pyotr Andreyeviç'in yaralandığını sizi üzmemek için yazmamıştım. Şimdi hanımefendinin, annemiz Avdotya Vasilyevna'nın, kaygıdan yatağa düştüğünü öğrenmiş bulunuyorum. Onun sağlığı için Tanrı'ya dua edeceğim. Pyotr Andreyeviç, sağ omzunun altından, tam göğsünün üstündeki kemikçikten, bir ya da bir buçuk santim derinliğinde bir yara almıştı. Kendisini ırmak kıyısından komutanın evine taşıdık ve burada berber Stepen Karamonov tarafından tedavi edildi. Çok şükür sağlığına kavuşmuş bulunmaktadır, şen ve esendir. Komutanlar, söylendiğine göre çok hoşnutlarmış ondan. Vasilisa Yegorovna'nın öz oğlu gibidir. Başına böyle bir iş geldi diye de kınamamalı delikanlıyı: At bile dört ayaklı olmasına rağmen, tökezler. Bana domuz güttüreceğinizi yazmak lütfunda bulunmuşsunuz; buyruklarınız karşısında boynum kıldan incedir. Kölece selamlarımı iletirim. Sadık uşağınız Arhip Savelyev."

İhtiyarcığin yazdıklarını okurken birkaç kez gülmekten kendimi alamadım. Ben babama mektup yazacak durumda değildim. Annemi yatıştırmak için de Savelyiç'in mektubunu yeterli buldum. O günden sonra durumum değişti. Marya İvanovna benimle hemen hemen hiç konuşmuyor, ne zaman karşılaşsak bir fırsatını bulup uzaklaşıyordu yanımdan. Komutanın evinden soğumaya başlamıştım. Yavaş yavaş tek başıma evde oturmaya alıştım. Vasilisa Yegorovna ilkin birkaç kez sitem etti. Fakat ayak dirediğimi görünce, üstelemedi. İvan Kuzmiç'le görevimiz gerektirdikçe görüşüyorduk. Şvabrin'le pek seyrek karşılaşıyor, istemeye istemeye selamlıyorduk birbirimizi. Onun bana karşı gizli bir düşmanlık beslediğini seziyor, bu da kuşkularımı doğruluyordu. Fakat gitgide çekilmez olmaya başlamıştı. Yalnızlıkla, işsizlikle beslenen, karanlık bir umursamazlığa gömüldüm. Bu yalnızlık içinde aşkım büsbütün alevleniyor, gitgide daha dayanılmaz oluyordu. Kitap okumaya, edebiyata olan ilgimi de yitirdim. İçim karardıkça kararıyor, aklımı kaçırmaktan ya da kendimi haytallığa vurmaktan korkuyordum. Fakat tam o sırada ortaya çıkan beklenmedik olaylar, hayatımın gidişi üzerinde önemli etkiler yaptı. Ansızın güçlü ve hayırlı bir sarsıntı yarattı ruhumda.

6

PUGAÇEV AYAKLANMASI

Delikanlılar, kulak verin
Biz yaşlıların anlatacaklarını dinleyin
Bir türküden

Tanığı olduğum tuhaf olayları anlatmaya geçmeden önce 1773 yılı sonlarında Orenburg ilinin durumu üzerinde birkaç söz söylemek zorundayım.

Rus Çarlarının egemenliğini kısa bir süre önce kabul eden bir sürü yarı vahşi oymak yaşıyordu bu geniş ve zengin ilin çevresinde. İkide bir baş kaldırmaları, yasalı ve uygar bir hayata alışkın olmayışları, gerilikleri ve zalimlikleri, onları dizgin altında tutabilmek için hükümetin sürekli bir gözetimini gerektiriyordu. Gerekli sayılan bölgelere kaleler kurulmuş, Yayık kıyılarının en eski sahipleri olan Kazaklar yerleştirilmişti buralara. Gelgelelim yörede can ve mal güvenliğini korumakla görevli Yayık Kazaklarının kendileri bir süredir kaygı verici, sakıncalı yurttaşlar olmuşlardı hükümet için. 1772 yılında Kazak başkentinde bir ayaklanma patladı. Disiplini sağlamak için oraya gönderilen kıdemli general Traubenberg'in aldığı sert önlemler yol açmıştı bu ayaklanmaya. Traubenberg barbarca öldürüldü, yönetimde başına buyruk bir değişiklik yapıldı. Fakat az sonra top gülleleri ve insafsız cezalarla ayaklanma bastırıldı.

Ben Belogorsk Kalesi'ne gelmezden az önce olmuştu bunlar. Ortalık yatışmışa benziyor, ya da öyle görünüyordu şimdilerde. Doğrusu, gizli gizli kin besleyen, yeniden karışıklık çıkarmak için fırsat kollayan kurnaz asilerin görünüşteki pişmanlıklarına komutanlığın inandığı yoktu pek.

Şimdi hikâyeye dönüyorum:

Bir akşamüstü (1773 yılı Ekim başlarıydı bu) sonbahar rüzgârının uğultusunu dinleyerek ve pencereyden ayın çevresinde koşuşup duran bulutlara bakarak tek başıma evde oturuyorken, gelip komutanın beni çağırdığını söylediler. Hemen kalkıp gittim. Şvabrin, İvan İgnatyic ve Kazak çavuşu da oradaydılar. Buna karşılık ne Vasilisa Yegorovna, ne de Marya İvanovna vardı odada. Komutan kaygılı bir tavırla karşılık verdi selamıma. Kapıyı sürgüledi, orada ayakta duran çavuşun dışında herkesi oturttu, cebinden bir kâğıt çıkararak şöyle dedi:

- Sayın subaylar, önemli bir haber aldık! Generalin yazdıklarını dinleyin şimdi:

Gözlüğünü taktı ve şunları okudu:

"Belogorsk Kalesi komutanı

Yüzbaşı Mironov'a,

- Gizlidir -

Don Kazaklarından olup geçenlerde hapisten kaçan Yamelyan Pugaçev adındaki bozguncu, kendisini merhum çarımız III. Petro olarak tanıtmak küstahlığında bulunup bir haydut çetesi toplamış. Yayık köylerinde ayaklanmalar çıkarmış, birkaç kaleyi ele geçirerek yakıp yıkmış, her yerde yağmalar yapmış, cinayetler işlemiştir. Bundan ötürü sayın komutan, bu mesajı alır almaz, adı geçen haydut ve düzmece çarı püskürtmek için gerekli önlemleri almanızı, buyruğunuzda bulunan kaleye saldırmaması halinde de kendisini tümüyle yok etmenizi rica ederim."

Komutan, gözlüğünü çıkardı, kâğıdı katlayarak:

- Gerekli önlemleri almak, dedi, dile kolay. Haydutun güçlü olduğu anlaşılıyor. Bizim elimizdeyse, Kazakları saymazsak, topu topu yüz otuz adam var. Maksimiç, alınma ama Kazaklardan pek umut yok. (Çavuş gülümsedi.) Fakat emir emirdir, subay efendiler! Görevlerinizi bilin, nöbetçi ve gece devriyesi çıkarın; saldırı halinde de kale kapılarını kapattırıp askerlerinizin başına geçin. Sen, Maksimiç. Kazaklarına göz kulak ol. Topu gözden geçirin, iyice temizleyin. En önemlisi de bu konuda ağzınızı sıkı tutmanızdır. Kalede hiç kimse şimdiden öğrenmemeli bunu.

İvan Kuzmiç, buyruklarını verdikten sonra serbest bıraktı bizi. İşittiklerimizi konuşarak, çıkarken, Şvabrin'e:

- Ne dersin, diye sordum. Nasıl sonuçlanacak bu iş?

- Tanrı bilir, bakalım, diye karşılık verdi. Şimdilik önemli bir şey görmüyorum ben. Fakat eğer...

Sözünü tamamlayacak yerde, ıslıkla bir Fransız aryasına başladı.

Ne kadar sakındıysak da haberin kaleye yayılmasını önleyemedik. İvan Kuzmiç, karısına duyduğu büyük saygıya rağmen, görevle ilgili böyle bir sırrı dünyada açmazdı ona. Generalin mesajını alır almaz, ustaca bir oyunla başından savmıştı Vasilisa Yegorovna'yı: sözde, papaz Gerasim, Orenburg'dan çok ilgi çekici haberler almış da, kimseye söylemiyormuş bunları. Vasilisa Yegorovna bunu duyar da evde kalır mı? Hemen papazın karısına konuk gitmeye hazırlanmış; evde yalnız kalıp canı sıkılmasın diye, İvan Kuzmiç'in öğüdüyle Maşa'yı da yanına almıştı.

İvan Kuzmiç yalnız kalınca hemen bize haber salmış, konuşulanları işitmesin diye Palaşka'yı da yüklüğe kilitlemişti.

Vasilisa Yegorovna papazın karısından hiçbir şey öğrenemeden eve döndü. Yokluğunda İvan Kuzmiç'in toplantı düzenlediğini, Palaşka'nın kilit altında tutulduğunu öğrendi. Kocasının tarafından aldatıldığını anlayıp bir soru yağmuruna tuttu onu. Fakat İvan Kuzmiç hazırdı bu saldırıya. Hiç renk vermeden, bocalamadan yanıtladı meraklı hayat arkadaşının sorularını:

- Biliyor musun anacığım, dedi; bizim kadınların aklına, sobalarında saman yakmak esmiş; bunun nasıl bir felakete yol açabileceğini düşünsene! Subayları toplayıp, kadınların bundan böyle sobalarında saman yerine çalı çırpı, kuru dal yakmaları konusunda kesin buyruk verdim.

Vasilisa yegorovna:

- Öyleyse Palaşka'yı yüklüğe kapatmak da neyin nesi, diye sordu. Zavallı kız, biz gelene kadar niçin orada kaldı bakayım?

İvan Kuzmiç, bu soruyu beklemiyordu işte. Bocaladı, birbirini tutmaz şeyler mırıldandı. Vasilisa Yegorovna kocasının bir dolap çevirdiğini anladıysa da bu gibi durumlarda ondan bir şey koparamayacağını bildiğinden sorularına son verdi; sözü, Akuline Pamfilovna'nın çok güzel bir yöntemle hazırladığı hıyar turşusuna getirdi. Fakat bütün gece uyku girmede gözüne. Kocasının kendisinden gizlediği şeyin ne olabileceğini düşündü durdu.

Ertesi gün sabah ayininden dönerken, İvan İgnatyiç'e rastladı. Tek gözlü teğmen, topu çocukların soktuğu paçavra, kemiş, yonga, aşık ve bin türlü çerçöpten temizlemekle uğraşıyordu.

Komutanın karısı:

- Bu savaş hazırlıkları da ne ola ki? diye düşündü. Kızgınlardan bir saldırı mı bekleniyor yoksa? Fakat İvan Kuzmiç bu gibi saçmalıkları niye gizlesin benden?

Kadınlık merakını inadına kızıştıran sırrı öğrenmeye kesin olarak karar verip, sertçe seslendi İvan İgnatyiç'e. İlk, sanığın dikkatini dağıtmak için, soruşturmaya ilgisiz sorularla başlayan bir yargıç gibi, ekonomik işler konusunda birkaç uyarıda bulundu. Sonra bir süre sustu, derin derin içini çekti, başını sallayarak:

- Aman Yarabbim! dedi. Haberleri duydun değil mi? Peki ne olacak şimdi?

İvan İgnatyiç:

- Ya, anacığım! diye karşılık verdi. Tanrı büyüktür: Yeterli sayıda askerimiz var, barut bol, topu da temizledim. Tanrı'nın izniyle haktan geliriz o Pugaçev domuzunun!

Komutanın karısı:

-Pugaçev de kim? diye sordu.

O zaman İvan İgnatyiç boşboğazlık ettiğini anlayıp, dilini ısırdı. Fakat ok yaydan çıkmıştı bir kere. Vasilisa Yegorovna, duyduklarını kimseye anlatmayacağına söz verip her şeyi bülbul gibi söyletti ona.

Komutanın karısı verdiği sözü gerçekten de tuttu: papazın karısı dışında kimseye bir şey söylemedi. Ona da, bozkırda yayılan ineğini haydutlar ele geçirmesin diye söylemişti bunu.

Az sonra herkes Pugaçev'den söz ediyordu. Söylentiler çeşit çeşitti. Komutan, komşu köylerde ve kalelerde olup bitenleri öğrenip gelmekle görevlendirdi çavuşu. İki gün sonra dönen çavuş, kaleden altmış verst ötede, bozkırda, pek çok ateş gördüğünü; Başkırtılardan da, bilinmeyen bir kuvvetin bu yana doğru ilerlediğini işittiğini bildirdi. Bununla birlikte, daha ileriye gitmeyi göze alamadığından, dişe dokunur bir şey söyleyecek durumda değildi.

Kaledeki Kazaklar arasında olağanüstü bir hareketlilik göze çarpıyordu. Sokaklarda öbek öbek toplanıyorlar, kendi aralarında usul usul bir şeyler konuşuyorlar, bir süvari ya da bir kışla askeri gördüler mi dağılıveriyorlardı. Çasıtlar sokulmuştu içlerine. Hristiyanlığa dönmüş bir Kalmuk olan Yulay, komutana önemli bir haber getirdi. Yulay'ın söylediğine göre, çavuşun anlattıkları uydurmaymış. İkiyüzlü Kazak, dönüşünde, isyancıların yanına gittiğini, otağına kadar ulaşabildiği başbuğun ona elini öptürüp kendisiyle uzun uzun konuştuğunu anlatmış arkadaşlarına. Komutan hemen hapse attı çavuşu, onun yerine Yulay'ı atadı. Bu değişiklik açık bir hoşnutsuzluk yarattı Kazaklar arasında. Yüksek sesle homurdanıyorlardı. Komutanın buyruğunu uygulayan İvan İgnatyic, kendisine:

- Göreceksin sen, kışla faresi! dendiğini kulaklarıyla işitmişti.

Komutan, tutuklusunu aynı gün sorguya çekmeyi düşünüyordu ya, çavuş, her halde arkadaşlarının yardımıyla, hemen o gün hapisten kaçtı.

Yeni bir olay büsbütün artırdı komutanın tedirginliğini. Kargaşalık çıkarmak amacıyla bildiriler dağıtan bir Başkırt yakalanmıştı. Bu olay üzerine subayları yeniden toplantıya çağırmaı düşünen komutan, Vasilisa Yegorovna'yı uygun bir bahaneyle yine evden uzaklaştırmak istedi. Fakat o kadar açık yürekli ve dürüst bir insandı ki, ilk yönteminden başkası gelmedi aklına:

- Dinle beni Vasilisa Yegorovna, dedi öksürerek; papaz Gerasim'in kentten...

Karısı:

- Bırak yalanı İvan Kuzmiç, diye sözünü kesti komutanın; toplantı düzenlemek ve Yemelyan Pugaçev'den bensiz söz etmek istiyorsan bu kez hava alacaksın!

İvan Kuzmiç faltaşı gibi açtı gözlerini:

- Peki anacığım, peki dedi, madem her şeyi biliyorsun, gitmene gerek yok, senin yanında da konuşuruz.

- Hah şöyle iki gözüm, diye karşılık verdi karısı; sen kim, kurnazlık yapmak kim? Şimdi çağırt bakalım subaylarını.

Yeniden toplandık. İvan Kuzmiç, karısı da oradayken, Pugaçev'in bildirisini okudu bize. Yazıyı yarı cahil bir Kazağın kaleme aldığı belliydi. En kısa zamanda kalemize gelmek niyetinde olduğunu bildiren haydut; Kazakları ve askerleri çetesine çağırıyor, komutanlara da, karşı koymamalarını öğütüyor, yoksa idam edilecekleri tehdidini savuruyordu. Kaba, fakat güçlü bir anlatımı vardı bildirinin. Cahil insanlar üzerinde tehlikeli bir etki yaratabilirdi.

Vasilisa Yegorovna:

- Bak sen şu dolandırıcıya! diye bağırdı. Hangi cesaretle böyle bir şey öneriyor bize? Onu karşılamaya çıkacak, ayaklarına sancaklar serecekmişiz! Seni itoğlu it seni! Kırk yıldır namuzumuzla hizmet gördüğümüzü, çok şükür buraların düzenini sağladığımızı bilmiyor mu acaba? Acaba bu hayduda kulak asan komutanlar var mıdır?

İvan Kuzmiç:

- Sanmam, olmaması gerekir, diye karşılık verdi; fakat, baksanıza, haydut bir sürü kale ele geçirmiş.

Şvabrin:

- Gerçekten güçlü olduğu anlaşılıyor, diye düşüncesini belirtti.

Komutan:

- Gerçek gücünü şimde öğreniriz, dedi. Vasilisa Yegorovna, bana ambarın anahtarını ver. İvan İgnatyic, Başkırtı buraya getir; Yulay da kamçıları alıp gelsin.

Vasilisa Yegorovna:

- Dur İvan Kuzmiç, deyip ayağa kalktı. Maşa'yı alıp bir yere götürüyem. Yoksa çığlıkları işitip korkar. Doğrusu ya, ben de soruşturma dinlemeye pek hevesli değilim. Sağlıcakla kalın.

Eski zaman yargılama yöntemi içinde işkence öylesine kökleşmişti ki, onu ortadan kaldıran hayırlı yasa, uzun bir süre etkisiz kaldı. Sanığın suçu üstlenmesi, onun gerçekten suçlu olduğunu göstermeye yeterli bir kanıt sayılıyordu. Sağlıklı bir hukuk kavrayışına tam anlamıyla aykırı, temelsiz bir görüş. Çünkü sanığın suçu yadsıması nasıl onun suçsuzluğuna kanıt olmazsa, bunun gibi, suçu üstlenmesi de suçluluğunun kanıtı olamaz. Hatta günümüzde bile, işkencenin, bu barbarca yöntemin kalkmasından yakınan yargıçlar bulunduğunu işitiyorum. Bizim zamanımızdaysa onun gerekliliğinden kimsenin kuşkusu yoktu; ne yargıçların, ne de sanıkların. Bu yüzden hepimiz olağan karşıladık komutanın buyruğunu. İvan İgnatyic, Başkırtı almaya gitti. Adam ambarda, Vasilisa Yegorovna'nın kilidi altındaydı. Birkaç dakika sonra alınıp sofaya getirildi. Komutan, tutsağın içeriye alınmasını emretti.

Başkırtı, uzun kalpağını çıkararak kapının yanında durdu. Ona şöyle bir bakmamla, tüylerimin diken diken olduğunu hissettim. Bu adamı hiçbir zaman unutmayacağım. Yetmiş yaşlarında kadar gösteriyordu. Ne burnu, ne kulakları vardı. Kafası dipten kazınmıştı ve sakal yerine birkaç kırçıl tüy sarkıyordu çenesinden.

Kısa boylu, cılız, kamburca bir adamdı. Fakat çekik gözleri hâlâ çakmak çakmak yanıyordu. Taşıdığı korkunç işaretlerden onun 1741 ayaklanmasına katılıp bu yüzden cezalandırılmış isyancılardan biri olduğunu anlayan komutan:

- Bak hele! dedi. Demek zamanında kapanımıza bir kez daha düşmüşsün ihtiyar kurt. Kafan böyle dümdüz rendelendiğine göre, ilk isyanın değil bu. Yaklaş bakalım; söyle, kim gönderdi seni?

İhtiyar Başkırt susuyor, boş gözlerle bakıyordu komutana.

İvan Kuzmiç:

- Niye susuyorsun? diye sürdürdü sözlerini. Rusça anlamıyor musun yoksa? Yulay, sor bakalım sizin dilden, kalemize kim yollamış onu?

Yulay, İvan Kuzmiç'in sorusunu Tatarca tekrarladı. Fakat Başkırt ona da aynı boş gözlerle baktı ve çıt çıkmadı ağzından.

Komutan:

- Yahşi, (*) dedi. Bak bakalım nasıl bülbül gibi konuşturacağım seni. Çocuklar! Şu soytarının mintanını çıkarın da sırtını okşayıverin biraz. Yulay, işini iyi gör ha!

İki asker, Başkırtı soymaya başladı. Zavallının yüzünde kaygılı bir anlam belirmişti. Çocukların eline düşmüş bir hayvan gibi dört bir yana bakınıyordu. Fakat askerlerden biri adamı kucaklayıp omuzladığında ve Yulay kamçıyı alıp tam vurmak için kolunu kaldırdığında, güçsüz, yalvaran bir inilti çıkardı Başkırt ve başını sallayarak ağzını açtı: Dil yerine güdük bir et parçası kımıldıyordu orada.

Bugün Çarımız Aleksandr'ın insancıl egemenliği altında yaşarken, gözlerimle gördüğüm bu olayı anımsadıkça, eğitimin hızla elde ettiği başarılarla, insan sevgisinin bu denli gelişip yayılmasına şaşmadan edemiyorum. Genç adam! Bir gün bu yazdıklarım eline geçerse, en yararlı, en köklü değişikliklerin, ancak ahlâkların düzelmesi yoluyla, hiçbir zorlayıcı sarsıntı olmadan gerçekleşenler olduğunu unutma...

Hepimiz donup kalmıştık.

Komutan:

- Peki, dedi; ondan bir şey öğrenemeyeceğimiz anlaşıldı. Yulay, Başkırtı ambara götür. Baylar konuşacağımız başka şeyler de var.

Tam durumu gözden geçirmeye başlamışken, ansızın, soluk soluğa, allak bullak olmuş bir yüzle Vasilisa Yegorovna girdi içeri.

Komutan şaşırarak:

- Ne oldu sana? diye sordu. Bu ne hal?

Vasilisa Yegorovna:

- Felaket anacığım, felaket! diye inledi. Nijneozernıy Kalesi bu sabah düşmüş. Papaz Gerasim'in işçisi az önce oradan geldi. Haydutların kaleyi nasıl ele geçirdiklerini görmüş. Komutanı ve bütün subayları asmışlar. Askerler tutsak edilmiş. Caniler göz açıp kapayıncaya kadar burada olacaklar.

Bu beklenmedik haber allak bullak etmişti beni. Nijneozernıy Kalesi'nin sessiz, alçakgönüllü bir delikanlı olan komutanını tanıyordum. İki ay kadar önce Orenburg'dan gelmiş, İvan Kuzmiç'te konaklanmıştı. Nijneozernıy Kalesi yirmi beş verst ötemizdeydi. Birkaç saat içinde Pugaçev'in bize de saldırmasını beklemek gerekiyordu. Ansızın Marya İvanovna'nın ne olacağı düşüncesi beynime bir ok gibi saplandı. Komutana:

- Dinleyin, İvan Kuzmiç! dedim. Görevimiz, kanımızın son damlasına kadar kaleyi savunmamızı emrediyor; bu konuda söylenecek söz yok. Fakat kadınların güvenliğini düşünmek zorundayız. Yol henüz tehlikeli değilse, onları Orenburg'a ya da daha uzak, daha güvenli, canilerin ulaşamayacağı bir yere gönderin.

İvan Kuzmiç karısına dönerek:

- İşittin, anacığım, dedi. İsyancılarla kozumuzu paylaşmadan önce sizi daha uzak bir yere göndereyim mi, ne dersin?

Vasilisa Yegorovna:

- Saçma! diye karşılık verdi. Kurşunların ulaşamayacağı bir kale var mıdır? Belogorsk niye güvenilir olmasınmış? Çok şükür yirmi iki yıldır yaşıyoruz burada. Başkırtını da, Kırgızını da gördük. Pugaçev'e niye dayanmayalım?

İvan Kuzmiç:

- Peki, anacığım, peki, dedi; sen buraya güveniyorsan kal. Fakat Maşa ne olacak? Destek gelene kadar dayanırsak ne âlâ; yok, caniler kaleyi daha önce ele geçirirlerse, Maşa'nın hali ne olur?

- O zaman...

Vasilisa Yegorovna kekeledi, sustu. Bütün benliğiyle sarsıldığı belliydi.

Hayatında belki de ilk kez, karısı üzerinde sözlerinin etkili olduğunu gören komutan, devam etti:

- Yok, Vasilisa Yegorovna; Maşa'nın burada kalması doğru değil. Orenburg'a, vaftiz anasına gönderelim onu. Orada yeterince asker ve top var. Surları da taştandır. Sana da onunla birlikte gitmeni öğütlerim. Gerçi yaşlısın, ama kaleyi ele geçirecek olurlarsa başına gelecekleri düşün.

Karısı:

- Peki, dedi; Maşa'yı gönderelim. Ama benim için boşuna uğraşma, bir yere gitmem. Bu yaştan sonra senden ayrılmak, yabancı topraklarda yalnız bir mezar aramak gerekmez bana. Birlikte yaşadık, birlikte

ölürüz.

Komutan:

- Nasıl istersen öyle olsun, dedi. Fakat elimizi çabuk tutmalıyız. Git, Maşa'yı yolculuğa hazırla. Yarın gün doğmadan yola salalım onu. Fazla adamımız olmasa da, yanına birkaç kişi katarız. Nerede o?

Karısı:

- Akulina Pamfilovna'da, diye karşılık verdi. Nijneozernıy'ın düştüğünü işitince fenalaştı; hastalanmasından korkuyorum. Yüce Tanrım; bu günleri görmek için mi yaşadık!

Vasilisa Yegorovna kızının yol hazırlığını sağlamak için çıktı. Komutanlıkta konuşma devam ediyordu. Fakat ben ne bir şey söylüyor, ne de söylenenleri dinleyebiliyordum artık.

Marya İvanovna solgun bir yüzle, ağlamaktan şişmiş gözlerle geldi akşam yemeğine. Yemek sessizce yenildi ve her zamankinden daha erken kalkıldı sofradan. Komutanla ve ailesiyle vedalaştık, evlerimize dağıldık. Fakat ben az sonra, bilerek unuttuğum kılıcımı almak için geri döndüm. Marya İvanovya'yı yalnız bulacağımı söyleyen bir önsezi vardı içimde. Gerçekten de öyle oldu. Beni kapıda karşılayıp kılıcımı uzattı. Gözyaşları arasında:

- Elveda Pyotr Andreyiç! dedi. Beni Orenburg'a gönderiyorlar. Sağlıcakla, mutlulukla kalın. Belki Tanrının izniyle yine görüşürüz; ama görüşemezsek...

Göğsünden taşan hıçkırıklar sözünü tamamlamasına engel oldu. Kucakladım, bağrıma bastım onu:

- Elveda meleğim, dedim. Elveda sevgilim, canım! Başıma ne gelirse gelsin, son nefesimde bile dudaklarımdan senin adın dökülecek, son duam seninle ilgili olacak, inan bana!

Maşa göğsüme kapanmış, hüngür hüngür ağlıyordu. Onu tutkuyla öptüm ve çabucak çıktım odadan.

7

SALDIRI

Başım benim, başcağızım
Sonuncu dereceden memur başı
Tam otuz yıl, üç yıl daha
Sessizce hizmet ettin Çara
Ah, kazanamadın başcağızım

Ne beş on kuruş, ne bir mutluluk
Ne bir çift iyi söz
Ne de büyük bir rütbe
Kazandığın tek şey başcağızım
Yüksek bir darağacı oldu
Akçaağaçtan bir giriş
Ve ibrişimden bir ilmek

Halk türküsü

O gece ne soyundum, ne de uyudum. Gün doğar doğmaz Marya İvanovna'nın çıkacağı kale kapısına gitmek, orada onunla son bir kez daha vedalaşmak istiyordum. Büyük bir değişiklik seziyordum benliğimde; Şimdiki iç çarpıntısı, bir süre önce gömüldüğüm kederden çok daha katlanılır geliyordu bana. Ayrılığın hüznü belirsiz, fakat tatlı umutlarla, tehlikeyi bir an önce göğüslemek isteği ve bir yükselme tutkusuyla birleşiyordu. Gece çabucak geçiverdi. Ben tam evden dışarı çıkmak üzereyken kapı açıldı, içeri giren onbaşı, bizim Kazaklar'ın Yulay'ı da zorla alıp götürerek geceleyin kaleden kaçtıklarını, ayrıca, kalenin çevresinde kimliği belli olmayan insanların dolaştığını bildirdi. Marya İvanovna'nın kaleden dışarı çıkmaya vakit bulamamış olabileceği düşüncesi, beynime bir ok gibi saplandı. Onbaşıya çabucak birkaç emir verdim, hemen komutanın evine koştum.

Hava ağarıyordu artık. Sokakta uçarcasına ilerlerken, adımın ünlendiğini işittim. Baktım, İvan İgnatyiç. Ardım sıra gelirken:

- Nereye gidiyorsunuz? dedi. İvan Kuzmiç, tabyada. Sizi almak için gönderdi beni. Pugaçev gelmiş.

Yüreğim titreyerek:

- Ya Marya İvanovna? diye sordum; kaleden çıkabildi mi?

İvan İgnatyiç:

- Çıkmadı, dedi. Haydutlar Orenburg yolunu tutmuşlar. Kale kuşatılmış durumda. Çok kötü, Pyotr Andreyiç!

Tabyaya vardık. Çevresi kalın kütüklerle sağlamlaştırılmış yüksekçe bir yerdin burası. Kale sakinlerinin hepsi

oradaydı. Kışla askerleri, silahlarını kuşanmış bekliyorlardı. Top, bir gün önceden getirilip yerleştirilmişti. Komutan, sayısı pek de kabarık olmayan asker dizisinin önünde geziniyordu. Tehlikenin yakınlığı olağanüstü bir canlılık vermişti bu eski kurda. Kalenin yakınlarında, ovada, yirmi kadar atlı görünüyordu. Kazak oldukları belliydi. Fakat aralarında, vaşak postundan kalpakları ve okluklarıyla hemen göze çarpan Başkırtlar da vardı. Komutan son bir kez daha dolaşarak ordusunu gözden geçirdi ve askerlere:

- Göreyim sizi evlatlarım, dedi. Çarıçe anamız (*) için dövüşeceğiz bugün; bütün dünyaya yiğit, sözünün eri kimseler olduğumuzu kanıtlayacağız!

Askerler hep bir ağızdan, komutanlarına bağlılıklarını bildirdiler. Şvabrin yanımda durmuş, gözlerini ayırmadan düşmana bakıyordu. Bozkırda dağınık olarak gezinen atlılar, kalede bir hareketlilik olduğunu görünce kümelenildiler, kendi aralarında görüşmeye başladılar. Komutan, topu o kümenin üzerine yöneltmesini emretti İvan İgnatyic'e ve fitili kendi eliyle yerleştirdi. Gülle vızıldayarak havayı yardı ve adamlara hiçbir zarar vermeden üzerlerinden geçip gitti. Küme dağıldı, atlılar dört nala uzaklaştılar, bozkır boşaldı.

Bu sırada Vasilisa Yegorovna, yanında ondan ayrılmak istemeyen Maşa'yla birlikte tabyaya geldi. Kocasına:

- Ey, ne oluyor? dedi; savaş nasıl gidiyor? Hani, düşman nerede?

İvan Kuzmiç:

- Uzakta değil, diye karşılık verdi. Fakat Tanrı'nın yardımıyla her şey yolunda gidecek. Ne o Maşa, korkuyor musun kızım?

- Hayır babacığım, dedi. Evde tek başıma daha çok korkarım.

Bunu söylerken bana baktı, güçlükle gülümsedi. Dün onun elinden aldığımı anımsayarak, kılıcımın kabzasını sıktım. Sevgilimi onunla koruyacağımı düşündükçe içim içime sığmıyor, kendimi bir şövalye olarak görüyordum. Gönlümün sultanının güvenine layık olduğumu bir an önce göstermek için çatışma anının gelmesini sabırsızlıkla bekliyordum.

Bu sırada, kalenin yarım verst ötesindeki bir tepenin ardından yeni atlılar belirdi ve az sonra mızraklarla, oklar ve yaylarla silahlanmış bir insan kalabalığı yayıldı bozkıra. Kalabalığın tam ortasında beyaz bir at üstünde, kırmızı kaftanlı, yalın kılıç bir adam ilerliyordu. Pugaçev olmalıydı bu. Durdu. Adamları çevresini aldılar ve besbelli onun buyruğuyla kümeden ayrılan dört atlı, kaleye doğru dörtlü at sürdüler. Baktık, bize ihanet eden Kazaklardı bunlar. İçlerinden biri, yukarıya doğru uzattığı elinde bir kağıt tutuyordu. Bir başkası mızrağına takılı kesik bir kafayı, Yulay'ın kafasını, sallayarak bize doğru savurdu. Zavallı Kalmuk'un başı, komutanın ayaklarının dibine düştü. Hainler bağırdılar:

- Ateş etmeyin, Çar'ı karşılamaya çıkın. Çar burada.

İvan Kuzmiç:

- Şimdi görürsünüz siz! diye bağırarak karşılık verdi. Evlatlarım! Ateş!

Askerler bir yaylım ateşi açtılar. Mektubu tutan Kazak, sendeledi, attan yuvarlandı. Ötekiler hayvanlarının başını çevirip dörtlüye uzaklaştılar. Marya İvanovna'ya göz ucuyla baktım. Yulay'ın kanlı başını görmek, allak bullak etmişti onu. Yaylım ateşiyle de sağırlaşmış, sersemleşmişti. Yaprak gibi sallanıyordu. Komutan onbaşıyı çağırdı, ölü Kazak'ın elindeki kağıdı alıp getirmesini emretti. Onbaşı aşağı indi. Bozkıra çıktı, adamın atını da geminden tutup getirdi. Mektubu komutana uzattı. İvan Kuzmiç ona şöyle bir göz gezdirdikten sonra yırtıp attı. Bu arada isyancıların saldırıya hazırlandıkları görülüyordu. Az sonra kulaklarımızın dibinden kurşunlar vızıldamaya başladı. Birkaç ok hemen yanıbaşımıza, toprağa ya da çite saplandı.

Komutan:

- Vasilisa Yegorovna! Burada kadınların yapacağı bir şey yok, dedi. Maşa'yı götür. Baksana, kız yarı canlı, yarı ölü.

Kurşun yağmuru altında kalınca, yelkenleri suya indiren Vasilisa Yegorovna, kum gibi adam kaynayan bozkıra bir göz attı, sonra kocasına dönüp:

- İvan Kuzmiç, dedi. Hayat da, ölüm de Tanrı buyruğudur. Maşa'yı kutsa. Maşa git babanla vedalaş.

Maşa, beti benzi kül gibi, titreyerek İvan Kuzmiç'e yaklaştı, diz çöktü, eğilerek selamladı babasını. Yaşlı komutan, elini üç kere kızının üzerinden geçirdi, sonra tutup kaldırdı onu, öptü, boğuk bir sesle:

- Oh, Maşa, sağlıcakla kal kızım, dedi. Tanrı'ya dua et; o seni bırakmayacaktır. İyi bir adam bulur evlenirsen, Tanrı ikinizi de mutlu etsin. Biz Vasilisa Yegorovna'yla nasıl yaşadysak, siz de öyle yaşayın. Haydi, elveda Maşa. Vasilisa Yegorovna hemen götür onu. (Maşa babasının boynuna atıldı, hüngür hüngür ağlamaya başladı.)

Vasilisa Yegorovna da ağlıyordu. Kocasına:

- Biz de kucaklaşalım, dedi. Elveda Kuzmiç'im. İstemedim seni incittiğim olduysa, bağışla beni!

Komutan:

- Elveda iki gözüm! dedi. Haydi, yeter artık! Durmayın, eve gidin. Zaman kalırsa, Maşa'ya bir köylü fıstanı giydir.

Komutanın karısıyla kızı uzaklaştı. Ben Marya İvanovna'nın arkasından bakıyordum. Bir ara kaçamak bir bakış fırlattı bana, başını salladı.

İvan Kuzmiç bütün ilgisini düşmana yöneltmişti şimdi. İsyancılar başbuğlarının çevresinde toplandılar, ansızın atlardan inmeye başladılar.

Komutan:

- İşte şimdi sıkı durun evlatlarım, dedi; saldırıya geçiyorlar.

Aynı anda korkunç çığlıklar, haykırışlar yükseldi. İsyancılar kaleye doğru koşarak saldırıya geçtiler. Top atışa hazırды. Komutan onların yakına kadar gelmesini bekledikten sonra, bir daha ateşledi fitili. Gölle tam ortasına düşmüştü kalabalığın. İsyancılar, iki yana dağıldılar, geriye çekilmeye başladılar... Başbuğları en önde, tek başına kalmıştı... Kılıcını sallıyor, besbelli yeniden kızıştırmaya çalışıyordu onları... Bir an için kesilen çığlıklar, haykırışlar yeniden yükseldi.

- Haydi evlatlarım! diye bağırdı. Kapı açılsın, trampetler çalsın! Evlatlarım, ileri! Hücum! Ardım sıra gelin!

Komutan, İvan İgnatyiç ve ben, bir an önce tabyadan dışarı fırladık. Fakat kışla askerleri bunu göze alamamış, yerlerinden kııldamamışlardı.

İvan Kumiç:

- Evlatlarım, ne oluyor, ne duruyorsunuz? diye haykırdı. Ölürssek ölüyoruz, asker değil miyiz?

Aynı anda gelip bize kavuşan isyancılar, zorla kaleye girdiler. Trampet sesi kesildi, askerler tüfeklerini attılar. Bir ara ayaklarımın yerden kesildiğini hissettim: Fakat kalkıp toparlandım ve isyancılarla birlikte kaleye girdim. Başından kanlar akan komutanı, bir caniler topluluğu kuşatmıştı. Kalenin anahtarlarını istiyorlardı ondan. Tam yardımına koşacakken birkaç düzine Kazak çullandı üstüme.

- Çara karşı koymanın ne demek olduğunu göstereceğiz size! diyerek kuşaklarıyla kısıklarak bağladılar beni. İtile kakıla sokaklarda sürüklenmeye başladık. Ahali, ellerinde ekmek ve tuz (*), kapılardan çıkıyordu. Bir çan sesi yükseldi. Hükümdarın alanda tutsakları beklediği ve bağlılık yeminini kabul edeceği duyuruldu. ahali alana koştu; bizi de oraya sürüklediler.

Pugaçev, komutan evinin taşlığında, bir koltuğa kurulmuştu. Sırma işlemeli bir Kazak kaftanı vardı sırtında. Sırma püsküllü, uzun, samur külahını kaşlarının üstüne yıkmıştı. Gözleri kıvılcımlar saçıyordu. Bu yüzü bir yerden tanıyordum. Kazak ileri gelenleri almıştı çevresini. Papaz Gerasim, sapsarı bir yüzle, titreyerek, elinde bir haçla basamaklarda duruyor; görünüşe göre, karşısına getirilen kurbanlar için sessizce aman diliyordu ondan. Alanda kaşla göz arasında bir darağacı kuruluverdi. Yaklaştığımızda Başkırtlar ahaliyi dağıttılar, Pugaçev'in karşısına çıkardılar bizi. Çan sesi kesildi. Ortalığı derin bir sessizlik kapladı.

Düzmece Çar:

- Komutan hangisi? diye sordu.

Bizim çavuş, kalabalığı yarıp çıktı, eliyle İvan Kuzmiç'i gösterdi. Pugaçev müthiş bir bakış fırlattı ihtiyara.

Bana, Çarına, nasıl karşı koyarsın? dedi.

Yarası hâlâ kanayan, gitgide bitkinleşen komutan, son gücünü topladı, tok bir sesle:

- Sen mi benim Çarımsın? dedi. Sen bir hırsızdan ve düzenbazdan başka bir şey değilsin, anladın mı?

Pugaçev'in yüzü karardı, elindeki beyaz mendili salladı. Birkaç Kazak, yaşlı yüzbaşını yakalayıp darağacına sürüklediler. Bir gün önce sorguya çektiğimiz dilsiz Başkırt, kaşla göz arasında ortaya çıkmış, elindeilmek, ata biner gibi darağacının kirisine oturmuştu. Az sonra zavallı İvan Kuzmiç'i havada sallanırken gördüm. Sonra İvan İgnatyiç'i çıkardılar Pugaçev'in karşısına:

- Çar Pyotr Feodoroviç'e bağlılık yemini et! dedi. Pugaçev ona.

İvan İgnatyiç de yüzbaşının sözlerini tekrarladı:

- Sen bizim Çarımız değilsin. Sen, amcacığım, hırsızın, düzenbazın birisin!

Pugaçev bir kez daha salladı mendilini. Zavallı üsteğmeni de eski komutanının yanına astılar.

Sıra bana gelmişti. Yiğit arkadaşlarımın sözlerini tekrarlamaya hazırlanarak gözümü kırpmadan bakıyordum Pugaçev'e. Bir de ne göreyim, Şvabrin kafası çepeçevre tıraşlı, sırtında bir Kazak kaftanı, Kazak ileri gelenleri arasından çıktı, Pugaçev'e yaklaştı, kulağına bir şeyler fısıldadı. Pugaçev bunun üzerine yüzüme bile bakmadan:

- Asın onu! dedi.

İlmeği boynuma geçirdiler. Günahlarımı bağışlaması, yakınlarımı koruması için Tanrı'ya yakarmaya başladım. Katiller beni darağacının altına sürüklerken, bir yandan da:

- Korkma, korkma! deyip duruyorlardı.

Kimbilir, belki de gerçekten iyilik etmek istiyorlardı bana.

Ansızın bir haykırış yükseldi:

- Durun, melunlar! Bekleyin!

Cellatlar bir an için durdular. Baktım, benim Savelyiç, Pugaçev'in ayaklarına kapanmış.

Zavallı lalam:

- Babacığım! diye yalvarıyordu; bey çocuğunu öldürmekle ne geçecek eline? Bırak onu; sana fidyeler verirler. Eğer gözdağı vermek için ille de birini astrıracaksan, emret, beni, bu ihtiyarı assınlar!

Pugaçev'in bir işaretiyle serbest bıraktılar beni.

- Efendimiz bağışladı seni! dediler.

O anda duyduklarımı anlatamam. Kurtuluşuma sevineyim mi, üzüleyim mi, bilemiyordum. Birbirini tutmaz

duygular içindeydim. Beni yeniden düzmece Çar'ın karşısına götürdüler, diz çöktürdüler. Pugaçev kocaman, damar damar elini uzattı bana.

Yanımdakiler:

- Öp elini, öp elini! diyorlardı.

Fakat ben, idamların en korkuncunu bile böyle bir alçalmaya yeğlerim.

Savelyiç arkamda duruyordu. Beni dürterek:

- İki gözüm, Pyotr Andreyiç! diye fısıldadı. Dikbaşlılık etme! Ne çıkar bundan? Canı cehenneme deyip şu namus... (hay Allah!) öpüver onun elini.

Kımıldadım, Pugaçev kolunu indirdi, alaycı bir gülümseyişle:

- Hazret sevinçten sersemlemiş olmalı, dedi. Bırakın kalsın!

Kaldırıp serbest bıraktılar beni. Bir kıyıya çekilip bu korkunç güldürünün devamını izlemeye koyuldum.

Ahali bağlılık yemini etmeye başladı. Birbiri arkasına yaklaşıyor, haçı öpüyor, sonra düzmece Çar'a bağlılıklarını bildiriyorlardı. Sıra, kışla askerlerine geldi. Bölük berberi orada durmuş, köy makasıyla Kazak biçimi tıraş ediyordu onları. Sonra silkinerek Pugaçev'e yaklaşıyor, elini öpüyorlar; o da, onları bağışladığını bildirerek çetesine kabul ediyordu. Bütün bu tören üç saat kadar sürdü. Neden sonra Pugaçev koltuktan kalktı. Kazak ileri gelenleriyle birlikte taş merdivenlerden indi. Gösterişli bir koşum taşıyan beyaz atını getirdiler. İki Kazak'ın koltuklamasıyla sıçrayıp eyere oturdu. Papaz Gerasim'e, yemeği orda yiyeceğini bildirdi. Bir kadın çığlığı koptu bu sırada. Birkaç haydut, taşlıkta Vasilisa Yegorovna'yı sürüklüyorlardı. Saçı başı dağılmış, elbiseleri parçalanmış, neredeyse çıplak kalmıştı. Hırkası, haydutlardan birinin sırtına geçmişti bile. Ötekiler kuştüyü şilteleri, sandıkları, çay takımını, çamaşırları ve daha ne varsa, evin bütün pılıpırtısını sürüklüyorlardı.

Zavallı kadıncağız:

- Evlatçıklarım! Bırakın beni! diye bağıırıyordu. Babacıklar, beni İvan Kuzmiç'e götürün!

Birdenbire darağacını görüverdi ve kocasını tanıdı. O zaman yürek paralayan bir sesle:

- Katiller! diye haykırdı. Ne yaptınız ona! İvan Kuzmiç, hayatım, kahraman asker! Ne Prusya süngüleri, ne Türk kurşunları kılına dokunamamıştı senin. Şerefli savaşlarda değil de, bir hapishane kaçkınının elinde mi ölecektin!

Pugaçev:

- Susturun şu cadalozu! diye bağırdı.

O zaman genç bir Kazak, kılıcıyla bir darbe indirdi başına, Vasilisa Yegorovna taşlığın basamaklarına cansız düştü. Pugaçev atını sürdü, ahali ardı sıra atıldı.

8

ÇAĞRILMADIK MİSAFİR

Çağrılmadık konuk Tatar'dan kötüdür.

Atasözü

Alan boşaliverdi. Ben hâlâ olduğum yerde duruyor, birbirini hızla izleyen korkunç olaylarla allak bullak olmuş kafamı bir türlü toparlayamıyordum.

Her şeyden çok Marya İvanovna'nın yazgısının belirsizliği ıstırap veriyordu bana. Neredeydi şimdi? Ne durumdaydı acaba? Gizlenebilmiş miydi? Güvenilir bir yer miydi sığınağı?

Bu gibi kaygı verici düşüncelerle dolu olarak komutanın evine girdim... İn cin top oynuyordu... Sandalyeler, masalar, sandıklar parçalanmış, kap kacak kırılmış, işe yarar ne varsa yağmalanmıştı. Marya İvanovna'nın odasına götüren küçük merdiveni bir solukta tırmanarak ömrümde ilk kez odasına girdim onun. Haydutlar didik didik etmişlerdi yatağını. Dolap kırılmış, içinde ne varsa alınıp götürülmüştü. Bomboş ikona mahfazalarının önünde bir kandil hâlâ ölgün ölgün yanıyordu. İki duvar arasında asılı duran aynaya bir şey olmamıştı. Fakat bu sakın köşenin sahibi neredeydi? Bir düşünce ok gibi saplandı beynime... Gözlerimden zehir gibi acı yaşlar boşandı ve sevgilimin adını ünledim... Hafif bir gürültü duyuldu bu sırada; dolabın arkasından, sapsarı bir yüzle, tir tir titreyerek, Palaşa çıkıverdi. Ellerini birbirine çarpıp:

- Ah, Pyotr Andreyiç! dedi. Ne felaket! ne korkunç şeyler!

Ben boğulurcasına:

- Ya Marya İvanovna, Marya İvanovna nerede? diye haykırdım:

Palaşa:

- Küçük hanım yaşıyor, diye karşılık verdi. Akulina Pamfilovnalara sığındı.

Dehşet içinde:

- Ne? diye inledim; papazın karısına ha? Tanrım! Fakat Pugaçev orada!..

Odadan fırladım, bir anda sokakta buldum kendimi. Hiçbir şey görmeden, düşünmeden ve hissetmeden, bir solukta papazın evine koştum. Bağırılar, kahkahalar, şarkılar yükseliyordu oradan... Pugaçev'le arkadaşları cümbüş yapıyordu. Palaşa da ardım sıra koşup gelmişti. Ses etmeden Akulina Pamfilovna'yı çağırma

gönderdim onu. Bir dakika geçmeden, papazın karısı, elinde boş bir votka şişesiyle kapının önüne geldi. Yüreğim tikaniverecekmiş gibi:

- Allah aşkına! Söyleyin, Marya İvanovna nerede? diye sordum.

Papazın karısı:

- Zavallı çocuk orada, bölmenin arkasında, benim yatağımda yatıyor, diye karşılık verdi. Biliyor musun, az kalsın bir felakete uğruyorduk Pyotr Andreyiç. Fakat, atlattık, Tanrı'ya şükür olsun. Haydut yemeğe oturduktan az sonra zavallı yavrucak kendine gelip inlemesin mi!.. Dondum kaldım... Herif işitti sesi:

"- Kocakarı, kim o inleyen?" diye sordu.

Ben elin hırsızının önünde yerlere kadar eğilerek:

"- Yeğenimdir hükümdarım, dedim. Hastalandı da, iki haftadır yatıyor böyle."

"- Yeğenin genç mi?"

"- Gençtir hükümdarım."

"- Kocakarı, göster bakalım şu yeğenini bana."

Yüreğim yerinden oynadı. Fakat ne gelir elden?

"- Başüstüne hükümdarım," dedim. "Fakat kız hastadır, kalkıp efendimizin yanına gelecek durumda değil."

"- Olsun, kocakarı, gidip ben bakarım."

Ve kör olası, bölmeye kadar gitti, ne demezsin! Perdeyi araladı, atmaca gibi par par yanan gözleriyle baktı! Fakat, oh... Çok şükür bu kadarcıkla kaldı iş! İnan olsun, ben de, kocam da, en korkunç bir ölümü bile göze almıştık artık. Bereket versin, güvercinim tanımıyordu onu. Yüce Tanrım, ne günlere kaldık. Zavallı İvan Kuzmiç! Kimin aklına gelirdi ki!.. Ya Vasilisa Yegorovna? Ya İvan İgnatyiç? Onu niye astılar peki? Sizi nasıl oldu da bağışladılar anacığım? Ya şu Aleksey İvaniç Şvabrin'e ne buyrulur? Saçını onlar gibi kestirmiş, onlarla birlikte eğleniyor şimdi! Becerikliliğine diyecek yok doğrusu. Biliyor musunuz, tam ben hasta yeğenimden söz ederken yüzüme öyle bir bakış baktı ki, yüreğimi deldi geçti sandım. Fakat bereket versin açığa vurmadı işi.

Tam o sırada konukların sarhoş bağırtiları ve papaz Gerasim'in sesi işitildi. Adamlar şarap istiyor, papaz da karısına sesleniyordu. Kadıncağızın eli ayağına dolaştı:

- Pyotr Andreyiç, evinize gidin, dedi; sizinle uğraşamayız şimdi. Katiller papaz uçuruyor yukarda! Herifler sarhoşken ellerine düşersem felaket olur. Elveda Pyotr Andreyiç. Başa gelen çekilir. Yeter ki Tanrı el çekmesin bizden.

Bunu söyleyip gitti. Biraz yatışmış olarak eve döndüm. Alanın yanından geçerken, baktım ki birkaç Başkırt darağacının yanında dikilmiş, asılanların çizmelerini çekip çıkarıyorlar. İçimde parlayan öfkeyi güçlükle dizginleyebildim. Karşı koymanın hiçbir yararı yoktu. Haydutlar kalede koşuuyor, subay evlerini yağmalıyorlardı. Sarhoş bağırtiları yükseliyordu her yerden. Eve vardım. Savelyiç eşikte bekliyormuş beni. Görür görmez:

- Çok şükür! diye haykırdı. Katillerin seni yeniden yakaladıklarını sanmıştım. Fakat, iki gözüm, Pyotr Andreyiç! İnanır mısınız? Dolandırıcılar her şeyimizi yağmaladılar; elbiseleri, çamaşırları, eşyaları, kap kacağı, nemiz var nemiz yok alıp götürdüler. Fakat, ne yapalım! Çok şükür, seni bıraktılar ya! Efendim, başbuğlarını tanıdın, değil mi?

- Yo, nereden tanıyayım?

- Nasıl olur babacığım? Handa senin gocuğu sızdıran sarhoşu unuttun mu? Tavşan kürkü gocuk yepyenyidi daha. Hınzır herif, üstüme uyduracağım diye nasıl da çatır çatır sökmüştü onu!

Şaşakalmıştım. Pugaçev'le benim kılavuz arasındaki benzerlik hemen göze çarpıyordu gerçekten. İkisinin aynı adam olduğunu aklım kesti ve o zaman hayatımın niçin bağışlandığını anladım. Olayların bu tuhaf ilişkisine şaşmamak elde değildi: Serserinin birine armağan edilen ufak bir gocuk beni asılmaktan kurtarıyor, hanlardan hanlara sürtüp duran bir sarhoş, kaleler kuşatıyor, devleti temelden sarsıyordu!

Dünya yıkılsa alışkanlıklarını bozmayan Savelyiç:

- Yemek yemeyecek misin efendim? diye sordu. Evde de bir şey yok ya. Gidip bakayım da, bir şeyler hazırlayayım.

Yalnız kalınca kara kara düşünmeye başladım.. Ne yapmalıydım? Caninin egemenliği altındaki bir kalede kalmak ya da onun çetesinin ardı sıra gitmek bir subaya yakışacak şey değildi. Görevim, bu güç koşullarda anayurdum için nerede daha çok yararlı olabilirim, orada bulunmamı gerektiriyordu... Fakat aşkım, Marya İvanovna'nın yanında kalmaya, onu tek başına, koruyucusuz bırakmamaya zorluyordu beni. Karşı konulmaz bir duyguydu bu da. Ayaklanmanın hızlı ve kaçınılmaz sonunu önceden görüyordum ama, Marya İvanovna bu durumdayken kaygılanmamak elimde değildi yine de.

Bu sırada içeri giren bir Kazak, düşüncelerimi yarıda bıraktı:

- Yüce Çarımız sizi istiyor.

"Yüce Çar" ın isteğini yerine getirmek üzere kalkarken:

- Nerede kendisi? diye sordum.

Kazak:

- Komutanın evinde, dedi. Fakat efendimiz, her şey çok önemli bir kişi olduğunu gösteriyor onun. Yemekte

tek başına iki kızarmış domuz yavrusunu gövdeye indirmiş. Banyoyu da öyle yaktırmış ki, Taras Kuroçkin baygınlık geçirmiş, keseyi Fomka Bikvayev'e verip çıkmış. Kova kova soğuk suyla ancak kendine getirebilmişler. Yok canım, çok önemli işaretler bunlar... Banyoda Çarlık işaretlerini gösterdiğini de söylüyorlar: Göğsünün bir yanında beş kapık büyüklüğünde iki başlı kartal, öbür yanında kendi resmi varmış...

Kazakla tartışmayı gereksiz bularak onunla birlikte komutanın evine yollandım. Pugaçev'le görüşmemizin nasıl olacağını, nasıl sonuçlanabileceğini kafamda canlandırmaya çalışıyordum. O sırada pek de soğukkanlı olmadığımı söylemeye gerek var mı?

Komutanın evine vardığımda ortalık kararmak üzereydi. Darağacı, üstündeki kurbanlarıyla, korkunç bir karaltı halinde yükseliyordu. Zavallı Vasilisa Yegorovna'nın cesedi hâlâ taşlıkta yatıyor, iki Kazak nöbet tutuyordu başında. Haberci Kazak, gelişimi bildirmek üzere yanımdan ayrıldı; az sonra dönerek, çok değil bir gün önce Marya İvanovna'yla öylesine tatlı ayrıldığımız odaya aldı beni.

Olağanüstü bir görünümle karşılaştım: Üstüne örtü serilmiş, şişeler ve bardaklarla donatılmış bir masanın çevresinde Pugaçev ve Kazak ileri gelenlerinden on kadar arkadaşı, külahları, renk renk gömlekleriyle oturmuşlardı. Adamakıllı içtikleri belliydi. Hepsinin suratı kıpkırmızı olmuştu. Gözleri pırıl pırıl parlıyordu. Aralarında ne Şvabrin, ne de çavuş (yani bizim hainler) vardı.

Pugaçev beni görünce:

- Vay efendimiz! Hoş geldiniz, onurlandırdınız bizi. Buyurun, rica ederim, dedi.

Arkadaşları sıkışıp yer açtılar bana. Sessizce masanın bir ucuna iliştim. Yanımda oturan boylu boslu, yakışıklı bir Kazak delikanlısı, benim için bir bardağa votka doldurdu. Dokunmadım bile. İlgiyle gözden geçirmeye koyuldum bu topluluğu. Pugaçev dirseklerini masaya dayamış, kocaman yumruklarını kara bir sakalla kaplı çenesine yaslamış, başköşede oturuyordu. Düzgün, hatta güzel denebilecek yüzünde hiç de yabani bir anlam yoktu. Yanında oturan elli yaşlarında kadar bir adamla sık sık konuşuyor, kimi zaman "Kont", kimi zaman "Timofeyiç", kimi zaman "Amca" diyordu ona. Hepsi birbirine arkadaşça davranıyor, hiç de özel bir saygı göstermiyorlardı başbuğlarına. Konuşma, sabahki saldırı, ayaklanmanın başarısı ve gelecekteki hareketler üzerineydi. Her biri kendini övüyor, kendi tasarılarını öneriyor ve serbestçe tartışıyor Pugaçev'le. Orenburg üzerine yürüyüş, işte bu tuhaf savaş kurulunda kararlaştırıldı. Biliyoruz, neredeyse acıklı bir zaferle taçlanacaktı bu pervasız hareket! Seferin ertesi gün başlamasında karar kılındı.

Pugaçev:

- Kardeşler, dedi; yatmadan önce, en sevdiğim türküyü söyleyelim. Çumakov! Başla!

Yanımda oturan Kazak delikanlısı, ince bir sesle, Volga yedekçilerinin hüznü türküsüne başladı. Hep bir ağızdan katıldılar ona:

Yeşil orman, anne orman, uğuldama
Engel olma düşünmesine bu delikanlının
Yarın hesap vermeye çıkacağım
En korkunç yargıcın karşısına, Çar'ın
Başlayacak sormaya Çar baba
Söyle bakalım köylü oğlu, söyle
Kimlerle gittin soyguna, yağmaya
Çok muydu yoldaşların?
Söyleyeceğim sana Çar baba
Bir bir anlatacağım gerçeği
Yoldaşlarım dört taneydi
Birinci yoldaşım karanlık gece
İkincisi çelik hançerim
Safkan atımdı üçüncüsü
Dördüncü yoldaşım sıkı bir yay
Ve amansız oklardı habercilerim.
Aferin, diyecek Çar baba
Aferin sana köylü oğlu
Soygunda olduğu kadar
Söz söylemekte de ustasın
İşte bunun için çocuğum
Sana şu karşığı alanda
Bir ev armağan ediyorum
Üç direk, bir kırısten yapılma.

İdamlıkların söylediği bu yalın halk türküsünün, üzerimde bıraktığı etkiyi anlatamam. Türkücülerin çarpıcı yüzleri, pürüzsüz sesleri, zaten kendiliğinden etkileyici sözlere kattıkları hüznü eda; bütün bunlar, şiirsel

ürperişlerle dolduruyordu içimi.

Konuklar birer bardak daha yuvarladılar, masadan kalkıp Pugaçev'le vedalaştılar. Ben de onlar gibi yapmak istiyordum ki, Pugaçev:

- Otur, dedi; seninle konuşacaklarım var.

Başbaşa kaldık. Birkaç dakika ikimiz de sustuk. Pugaçev dik dik yüzüme bakıyor; arada bir sol gözünü kurnaz kurnaz kırıştırıyordu. Sonra birdenbire gülmeye başladı. Öyle candan ve neşeyle gülüyordu ki, elimde olmaksızın ben de katıldım ona.

- Efendimiz, benim delikanlılar ilmeği boynuna geçirdiklerinde korktuğunu itiraf et! Korkudan ödün patladı değil mi? Ha?.. Uşağın olmasa darağacının kirişinde sallanıyordun şimdi. Hemen tanıdım moruğu. Fakat ne dersin efendimiz, o gece seni hana götüren adamın yüce hükümdarın ta kendisi olduğu gelir miydi aklına? (Bunu söyleyip görkemli, gizemli bir tavır takındı.) Bana karşı çok suçlusun; fakat düşmanlarımdan gizlenmek zorunda olduğum bir sırada bana yardım etmiştin, bunun için bağışladım seni. Bak, daha neler elde edeceksin! Tahtımı ele geçireyim, bak daha ne armağanlar vereceğim sana! Emrimde canla başla çalışacağına söz veriyor musun?

Dolandırıcının bu sorusu ve pervasızlığı öyle gülünç geldi ki bana, gülümsemekten kendimi alamadım.

Pugaçev yüzünü astı:

- Ne gülüyorsun? dedi. Benim Çar olduğuma inanmıyor musun yoksa? Doğru söyle.

Bocaladım. Bir baldırı çıplağın Çarlığını kabul etmem söz konusu olamazdı. Bağışlanmaz bir tabansızlık olarak görünüyordu bana bu. Adamın yüzüne karşı dolandırıcı olduğunu söylemek de akıl kârı değildi. Bile bile ölüme gitmek olurdu bu da. Darağacının altında, halkın gözü önünde, öfkemin ilk kızgınlığıyla söylemeye hazırlandığım şey, şimdi boş bir kabadayılık gibi görünüyordu bana. Ne diyeceğimi bilemiyordum. Pugaçev karanlık bir yüzle bekliyordu yanıtlımı. Neden sonra (şimdi bile bu dakikayı anımsadıkça övünç duyarım) görev duygusu, insansal güçsüzlüğüme baskın geldi.

- Dinle, dedim. Düşündüklerimi olduğu gibi söyleyeceğim sana. Sen karar ver; seni Çar olarak kabul edebilir miyim? Akıllı bir adamsın. İki yüzlülük ettiğimi hemen anlarsın.

- Peki, kimim ben öyleyse?

- Kim olduğunu Tanrı bilir ya; bana kalırsa tehlikeli bir oyun oynuyorsun.

Pugaçev gözleriyle şöyle bir taradı beni:

- Demek Çar Pyotr Fedoroviç olduğuma inanmıyorsun ha? dedi. Peki, öyle olsun. Fakat at binenin, kılıç kuşananın değil midir? Eski zamanlarda Girişka Otrepyev (*) saltanat sürmedi mi? Hakkımda dilediğini düşün, fakat beni bırakma. Başka şeye de burnunu sokma. Mühür kimdeyse Süleyman odur. Bana canla başla hizmet et; mareşal da olursun, prens de. Ha, ne dersin?

- Yok, dedim kesin bir tavırla. Doğuştan soyluyum ben. Çariçe anamıza yeminim var. Sana hizmet edemem. Eğer gerçekten iyiliğimi istiyorsan, bırak beni, Orenburg'a gideyim.

Pugaçev düşünceye daldı:

- Peki, dedi; bırakayım. Fakat hiç değilse bana karşı çalışmayacağına söz verir misin?

- Nasıl böyle bir söz verebilirim? diye yanıtladım onu. Bunun elimde olmadığını sen de bilirsin: Sana karşı yürümemi emrederlerse, yürürüm, başka bir şey yapmak söz konusu olamaz. Sen de başbuğsun; adamlarından itaat istemiyor musun? Bana verilen görevi yerine getirmekle yükümlü değil miyim? Boynum kıldan ince. Eğer bırakırsan beni, sağol; asarsan, Tanrı'nın önünde vereceğin hesabını kendin düşün. Ben gerçek bildiğim şeyi söyledim.

İçtenliğim Pugaçev'i sarmıştı. Omuzuma vurarak:

- Öyle olsun bakalım, dedi. Asmaksa asmalı, bağışlamaksa bağışlamalı! Canının istediği yere git ve dilediğin işi yap. Yarın gel, vedalaş benimle. Haydi git yat şimdi; benim de gözlerim kapanıyor neredeyse.

Pugaçev'den ayrılıp sokağa çıktım. Sessiz, ayazlı bir geceydi. Ayın ve yıldızların ışığı, alanı, darağacını aydınlatıyordu. Kalede bütün ışıklar sönmüş, her yer sessizliğe gömülmüştü. Sadece meyhaneden bir aydınlık sızıyor, geç kalmış ayyaşların bağırışları işitiliyordu. Papazın evine bir göz attım. Pancurlar, avlu kapısı sımsıkı kapanmıştı. Orası da derin bir sessizlik içindeydi.

Evime geldiğimde Savelyiç'i meraktan ve kaygıdan dokuz doğururken buldum. Özgürlük haberini işitince sevinçten deliye döndü. İstavroz çıkararak:

- Tanrım, şükürler olsun! dedi. Gün doğar doğmaz kaleden ayrılıp, arkamıza bakmadan gidelim. Sana bir şeyler hazırlamıştım iki gözüm; karnını doyur, sonra da İsa efendimizin koynundaymışsın gibi sabaha kadar yan gel yat.

İhtiyarın öğüdünü tuttum. Yemeğimi büyük bir iştahla yedikten sonra, ruhça ve bedence bitkinlik içinde, çıplak döşemeye uzanıp uykuya daldım.

Dünyanın en tatlı şeyiydi,
Ah, meğer ne zormuş ayrılmak,
Canımdan ayrılıyorum sanki.
Güzelim, seninle buluşmak
Heraskov

Sabahleyin, erkenden trampet sesleriyle uyandım. Kalkıp alana gittim. Pugaçev'in adamları, dünkü kurbanlarının hâlâ asılı olduğu darağacının yanında sıraya geçmişlerdi bile. Kazaklar atlarına binmişler, yayalar silahlarını kuşanmışlardı. Sancaklar dalgalanıyordu. Aralarında bizimkini de tanıdığım birkaç top, seyyar kundaklarına yerleştirilmişti. Ahali alanda toplanmış, düzmece Çar'ın çıkmasını bekliyordu. Bir Kazak; komutan evinin taşlığında, güzel, beyaz bir Kırgız atının dizginlerini tutuyordu. Vasilisa Yegorovna'nın cesedini aradım gözlerimle. Azıcık kıyıya çekilmiş, üstüne bir hasır örtülmüştü. Derken Pugaçev göründü. Ahali şapkalarını çıkardı. Düzmece Çar, taşlıkta durdu, kalabalığı selamladı. Kazak ileri gelenlerinden biri, bakır mangırda dolu bir torba uzattı ona. Pugaçev avuç avuç para saçmaya başladı. Ahali haykırarak paraların üstüne atıldı; sakatlananlar oldu bu arada. Pugaçev'in çevresini belli başlı suç ortakları almıştı. Şvabrin de onların arasındaydı. Bakışlarımız karşılaştı. Benimkilerdeki horgörüğü okudu. Gerçek bir düşmanlık, yapmacık bir küçümsemeyle başını çevirdi. Pugaçev, kalabalığın içinde görüp başıyla yanına çağırırdı beni.

- Dinle, dedi; hemen şu anda Orenburg'a doğru yola çık, Valiye ve bütün generallere beni bir hafta içinde beklemelerini söyle. Çarlarını bir çocuk sevgisi ve itaatiyle karşılasınlar; yoksa hepsini sallandıracağım. İyi yolculuklar, efendimiz!

Sonra ahaliye döndü, Şvabrin'i göstererek:

- Evlatlarım, bundan böyle komutanınız budur, dedi. Onun sözünden çıkmayın. Sizden ve kaleden bana karşı o sorumlu olacaktır.

Bu sözleri duyunca dehşetle irkildim. Kalenin komutanı Şvabrin oluyordu ha! Marya İvanovna onun egemenliği altında kalıyordu! Tanrım zavallı kız ne yapacaktı bu durumda? Pugaçev basamaklardan indi. Atını getirdiler. Düzmece Çar, kendisine yardım etmek isteyen Kazakları beklemeden çevik bir hareketle eyere sığırdı.

Tam o anda, benim Savelyiç'in kalabalığı yararak Pugaçev'e yaklaştığını, ona bir kâğıt uzattığını görmeyeyim mi! Hayırdır inşallah deyip işin nereye varacağını beklemeye başladım. Pugaçev kurumlu kurumlu:

- Bu da ne? dedi.

Savelyiç:

- Oku, anlarsın, diye karşılık verdi.

Pugaçev kâğıdı aldı, görkemli bir tavırla uzun uzun gözden geçirdi onu. Neden sonra:

- Ne diye böyle karışık yazmışsın? dedi Çar, gözlerim hiçbir şey sökemedi. Nerede benim başyazmanım?

Onbaşı üniformalı bir genç, ok gibi fırlayarak Pugaçev'e doğru koştu.

Düzmece Çar, kâğıdı ona uzatıp:

- Yüksek sesle oku, dedi.

Lalam ne yazmış olabilirdi Pugaçev'e? Meraktan çatlıyordum. Başyazman gür bir sesle, heceleyle heceleyle okumaya başladı:

- İki tane gecelik entari, biri pamuklu, biri yollu ipekten; altın ruble.

Pugaçev yüzünü asarak:

- Bu da ne demek oluyor? dedi.

Savelyiç istifini bozmadan:

- Emir buyurursanız, devam etsin, diye karşılık verdi.

Başyazman devam etti:

- İnce yeşil çuhadan bir adet üniforma, yedi ruble... Beyaz, çuha pantolon, beş ruble... Hollanda keteninden on iki tane gömlek, kol düğmeleriyle birlikte, on ruble... Bir sandık, bir çay takımı, iki ruble elli kapık...

Pugaçev:

- Nedir bu saçmalık? diye başyazmanın okumasını kesti. Sandıklardan, kol düğmeli pantolonlardan bana ne?

Savelyiç yutkundu, açıklamaya girişti:

- Bu, aziz babamız, görmüş olduğunuz gibi, efendimin caniler tarafından çalınan mallarının listesidir.

Pugaçev korkunç bir sesle sordu:

- Hangi canilerden söz ediyorsun?

Savelyiç:

- Babacığım, başla, dilim sürçtü de... diye karşılık verdi. Senin çocuklar cani olmasına cani değil ya, eşyaları alıp götürdüler işte. Kızma: At bile dört ayaklı olmasına rağmen, tökezler. Emret de okuyup bitiriversin şunu:

Pugaçev başyazmanına:

- Oku; bitir! dedi.

Onbaşı devam etti:

- Biri basma, biri pamuklu taftadan iki yorgan; dört ruble... Tilki kürkü geçirilmiş kırmızı bir ceket, kırk ruble... Bir de yüce efendimize handa verilen tavşan kürk gocuk, onbeş ruble.

Pugaçev, gözleri şimşekler çakarak:

- Daha neler! diye haykırdı.

Zavallı lalamın hayatından kaygılandığımı itiraf ederim. Yeniden bir şeyler açıklamaya kalkıştıysa da, Pugaçev sözünü kesti. Kâğıdı başyazmanın elinden çekip aldı, Savelyiç'in yüzüne fırlatarak:

- Bu gibi saçmalıklarla beni oyalamaya nasıl cüret edersin? diye haykırdı. Sersem moruk! Soyulmuşlar, vah vah! Seni ve efendini ötekilerin yanibaşında sallandırmadığımız için bana ve adamlarıma ömrün boyunca dua etmelisin, bunak!.. Tavşan kürkü gocuk, ha? Ben şimdi tavşan kürkü bir gocuk veririm sana. İster misin şuracıkta canlı canlı derini yüzdürüp bir gocuk yaptırayım ondan?

Savelyiç:

- Boynum kıldan incedir, diye karşılık verdi. Fakat ben emir kuluyum, efendimin mallarından ben sorumluyum.

Pugaçev çok iyi bir günündeydi anlaşılan. Başkaca bir şey söylemeden döndü, atını sürüp uzaklaştı. Şvabrin ve Kazak ileri gelenleri arkasından gittiler. Çete, düzen içinde kaleden ayrıldı. Ahali Pugaçev'i uğurlamaya atıldı. Alanda Savelyiç ile ikimiz kaldık. Lalam, listesini elinde tutuyor, acı acı bakıyordu ona.

Pugaçev'le aramın iyi olduğunu görünce bundan bir yarar sağlamayı düşünmüş, fakat amacına ulaşamamıştı... Bu yersiz gayretkeşliğinden ötürü azarlamaya başladım onu. Fakat gülmekten de kendimi alamıyordum.

Savelyiç:

- Gül, efendim gül! dedi. Yenilerini alacağımız zaman bakalım yine gülecek misin?..

Marya İvanovna'yla görüşmek için hemen papazın evine gittim. Papazın karısı üzücü bir haberle karşıladı beni. Geceleyin Marya İvanovna'nın ateşi yükselmiş. Şimdi baygın yatıyor, durmadan sayıklıyormuş. Birlikte, yattığı odaya gittik. Sessizce yatağa yaklaştım. Marya İvanovna'nın yüzü, bir gün içinde öylesine değişmişti ki, allak bullak oldum. Hasta, tanımadı beni. Uzun süre başucunda durdum. Sanırım beni avutmak için bir şeyler söyleyen papaz Gerasim'i ve karısını dinlemiyordum bile. İçimde karanlık düşünceler kaynaşıyordu. Elinden tutacak kimsesi olmayan, kötü yürekli isyancılar arasında tek başına kalan zavallı yetim kızcağızın durumunu, kendi güçsüzlüğümü, çaresizliğimi düşündükçe, tüylerim ürperiyordu. Hele Şvabrin, hele o büsbütün kurcalıyordu aklımı. Düzmece Çar'dan aldığı egemenlikle, nefret ettiği zavallı suçsuz kızın bulunduğu kalede yönetimi ele geçiren bu adamdan her şey beklenebilirdi. Ne yapmalıyım? Marya İvanovna'ya nasıl yardım edebilirdim? Onu Şvabrin canisinin elinden nasıl kurtarabilirdim? Tek bir yol vardı: Hemen o dakikadan tezi yok Orenburg'a doğru yola çıkmak, Belogorsk kalesinin bir an önce kurtarılması için elden gelen her şeyi yapmak. Papazla ve Akulina Pamfilovna'yla vedalaştım. Artık karım saydığım genç kızı onlara emanet ettim. Sonra hastanın elceğizini tuttum, gözyaşlarımla ıslatarak öptüm.

Papazın karısı:

- Elveda, dedi; elveda Pyotr Andreyiç. İnşallah daha iyi günlerde de görüşürüz. Unutmayın bizi, sık sık yazın. Zavallı Marya İvanovna, siz de olmayınca ne kadar yalnız, ne kadar korumasız kalacak!

Alana çıkıp bir dakika kadar durdum. Darağacına bir göz attım, eğilip selamladım. Sonra kaleden çıktım, yanımdan ayrılmayan Savelyiç'le birlikte Orenburg yolunda yürümeye başladık.

Kendimi düşüncelere kaptırmış giderken, ansızın nal sesleri geldi arkadan. Bir Kazaktı bu. Yedeğindeki bir Başkırt atını dizginlerinden tutmuş, tozu dumana katarak geliyor, bir yandan da uzaktan işaretler yapıyordu bana. Durup bakınca bunun bizim çavuş olduğunu gördüm. Yanıma kadar geldi, attan indi, öteki hayvanın dizginini bana uzatarak:

- Efendimiz! dedi; babanız size bir at ve kendi sırtındaki kürkü bağışlıyor. (Koyun postundan bir kürk bağlıydı eyere.) Bir de (Çavuş, kem küm etmeye başlamıştı) size... elli kapık... bağışlıyor ama... onu yolda düşürmüştüm. Bağışlayın beni.

Savelyiç ona yan yan bakıp:

-Yolda düşürdün ha? diye homurdandı. Ya koynundaki şingırdayan nedir? Utanmaz herif!

Çavuş hiç bozuntuya vermeden:

- Koynumda ne şingırdıyormuş? Diye karşılık verdi. İlahi ihtiyar! Şingırdayan, atın gemi, para değil.

Ben:

- Anlaşıldı! diyerek tartışmayı kestim. Seni gönderene teşekkürlerimi ilet. Düşürdüğün parayı da dönerken bulmaya bak, votka içersin.

Adam atının başını çevirerek:

- Çok teşekkür ederim efendimiz, diye karşılık verdi. Ömrüm boyunca duacınız olacağım.

Bu sözleri söyler söylemez, bir eliyle koynunu tutarak atını dötrnala kaldırdı, tozu dumana katıp gitti.

Gocuğu giydim, Savelyiç'i terkime yerleştirerek ata bindim.

İhtiyar:

- Görüyorsun ya efendim, dedi: dolandırıcıya verdiğim dilekçe boşa gitmedi. Hırsız herif utandı demek. Gerçi ne lağar Başkırt beygiri, ne de koyun postundan gocuk, dolandırıcıların bizden aşırıdıklarının ve senin o bağışladığının yarısı etmez ya, neyse; yine de işe yararlar; sonra, domuzdan bir kıl koparsan kârdır.

10

KENTİN KUŞATILMASI

Otağını çadırlara ve dağlara kurarak
Yükseklerden bir kartal gibi süzdü kenti
Ve hendekler kazdırarak ordugâh gerisinde
Gece kente salacağı yıldırımlarını gizledi.
Heraskov

Orenburg'a yaklaşırken kafaları kazınmış bir prangalı mahkûmlar kalabalığı gördük. Celladın kırbacı, yüzlerinin biçimini değiştirmişti. Kışla askerlerinin denetiminde, savunma mevzileri yapımında çalışıyorlardı. Kimileri kürekle toprağı belliyor, kimileri hendeklerden çıkardıkları süprüntüleri el arabalarıyla taşıyorlardı. Toprak tabyada duvarcılar, kentin surlarını kerpiçle onarıyorlardı. Nöbetçiler bizi kapıda durdurup kimlik belgelerimizi istediler. Çavuş, Belogorsk kalesinden geldiğimi öğrenir öğrenmez, dosdoğru generale çıkardı beni.

General bahçedeydi. Sonbaharın serin soluğuyla çıplaklaşan elma ağaçlarını gözden geçiriyor; bahçıvanın yardımıyla, özene bezene çaput sarıyordu onlara. Derin bir sükûnet, sağlık ve esenlik okunuyordu yüzünde. Gelişim sevindirdi onu. Hemen, tanığı olduğum korkunç olayları anlatmamı istedi. Her şeyi bir bir anlattım. İhtiyar, beni ilgiyle dinliyor, bu arada kuru dalları budamaktan da geri kalmıyordu.

Acıklı hikâyem sona erdiğinde:

- Zavallı Mironov! dedi. Çok yazık, iyi bir subaydı. Bayan Mironov da çok iyi bir kadındı, hele mantar salamurası yapmaktaki ustalığına diyecek yoktu doğrusu! Ya Maşa, yüzbaşının kızı, o ne oldu?

Maşa'nın kalede, papazın karısının yanında kaldığını söyledim.

General:

-Vay, vay, vay! işte bu çok kötü! dedi. Haydutların sağı solu belli olmaz. Zavallı kız ne yapar orada?

Belogorsk kalesinin uzak olmadığını, zavallı Belogorskluların kurtarılması için ekselanslarının ordu göndermekte gecikmeyeceklerini umduğumu söyleyerek karşılık verdim. General kuşkuyla salladı başını:

- Bakalım hele, dedi. Konuşacağız bunu. Bana bir fincan çay içmeye gelmenizi rica ederim: Savaş kurulu toplanacak bugün. Pugaçev'in yaptığı dengesizlikler ve ordusunun durumu üzerine bize güvenilir bilgiler verebilirsiniz. Haydi, o zamana kadar gidip dinlenin şimdi.

Kalacağım evi Savelyiç düzene koymuştu bile. Oraya gidip belirli zamanın gelmesini beklemeye koyuldum. Toplantı saatini iple çekiyordum. Alinyazımın üzerinde büyük etkisi olabilecek bir toplantıydı bu. Belirtilen saatte komutanın odasında boy göstermekte gecikmediğimi okuyucu kolayca anlamıştır. Orada kent memurlarından biriyle karşılaştım. Aklımda yanlış kalmadıysa, gümrük müdürüydü bu. Şişman, pembe yanaklı bir ihtiyardı. Sırmalı kadifeden bir kaftan vardı üzerinde. Bana İvan Kuzmiç'in başına gelenleri anlattırdı. Onunla vaftiz akrabalığı varmış. Sözlerimi sık sık tamamlayıcı sorularla, öğretici uyarılarla kesiyordu. Bunlar, onun, savaş sanatından anlamasa bile zeki ve doğuştan akıllı bir kimse olduğunu gösteriyordu en azından. Bu arada savaş kurulunun öteki üyeleri de yerlerini aldılar. Aralarında, generalden başka ordudan olan yoktu. Herkes yerleştikten ve kendilerine birer fincan çay sunulduktan sonra, sorunu olabildiğince açık ve ayrıntılı bir biçimde ortaya koyan general şöyle bağladı sözlerini:

- Şimdi, baylar, isyancılara karşı takınacağımız tavır konusunda karar almamız gerekiyor. Saldırı mı, savunma mı? Her iki yöntemin de kendilerine göre yararlı ve zararlı yanları vardır. Düşmanın en kısa zamanda yok edilmesi için saldırı harekâtına daha çok umut bağlanabilir. Buna karşılık, savunma harekâtı çok daha tehlikesiz ve güvenlidir. Şimdi, yasa gereğince, yani en küçük rütbeden başlayarak oyları toplayacağız. (Burada bana döndü) Bay asteğmen, lütfen düşüncenizi belirtin!

Kalktım, kısa ve özlü sözlerle, Pugaçev çetesinin niteliğini belirterek düzmecenin düzenli bir askeri birlik karşısında tutunamayacağını kesinlikle belirttim.

Sözlerim, belli ki hiç hoşuna gitmemişti memurların. Bir delikanlı toyluğu, gözükaralığı görüyorlardı onda. Homurtular yükseldi. Birinin "süt kuzusu" diye mırıldandığını kulaklarımla işittim. General bana döndü, gülümseyerek:

- Bay asteğmen! dedi. Savaş kurallarında ilk oylar, genellikle savunma harekâtından yana verilir. Bir yasadır bu. Şimdi oyları toplamaya devam edelim. Müdür bey! Sizin düşünceniz nedir?

Sırmalı kadifeden kaftan giymiş ihtiyar, içine adamakıllı rom karıştırdığı üçüncü çay fincanını bir solukta yuvarladı ve generale:

- Bence, efendimiz ne saldırı ne de savunma harekâtına girişmenin gereği yok; diye karşılık verdi.

Şaşırın general

- Nasıl olur müdür bey? diye karşı çıktı. Ya savunma harekâtını benimseyeceksiniz, ya saldırı... Üçüncü bir taktik hareket yoktur.

- Efendimiz, satın alma harekâtına girişiniz!

- Ha! ha! ha! Son derece akıllıca bir düşünce. Satın alma harekâtını da taktik harekât sayacak, öğüdünüzden yararlanacağız. Serserinin başına... örtülü ödenekten yetmiş, hatta yüz ruble koyabiliriz.

- Ve o zaman (gümrük müdürü atıldı) bu serseriler başbuğlarını prangaya vurup getirmezlerse, gümrük müdürü değil, Kırgız davarı olayım!

General:

- Bunu sonra daha ayrıntılı olarak görüşürüz, dedi. Fakat ne olursa olsun, savaşa hazırlanmamız gerekiyor. Baylar oylarınızı yasa gereğince belirtmenizi bekliyorum.

Kimse benden yana çıkmadı. Bütün memurlar, ordunun güçsüzlüğünden, başarının güvenilmezliğinden, saldırıya geçmenin başıslanamaz bir serüvencilik olacağından ve buna benzer şeylerden söz ettiler. Herkes, açık savaş alanında silahın şansını denemektense, topların ve surların gerisinde, güvenlik içinde kalmanın daha akıllıca bir iş olacağı kanısındaydı. Neden sonra, bütün görüşleri dinleyen general, piposunun külünü temizledi ve şu söylevi çekti:

- Baylar! Bana gelince, ben tümüyle bay asteğmenin görüşünden yana olduğumu bildirmek zorundayım. Çünkü bu görüş, saldırı hareketinin hemen hemen her zaman savunma harekâtına üstün olduğunu gösteren taktik belgelere dayanmaktadır.

Burada durdu, piposunu yeniden doldurmaya başladı. Gururum okşanmıştı. Aralarında hoşnutsuzluk ve tedirginlikle fısıldaşan memurlara şöyle tepeden bir bakış fırlattım.

Piposundan derin bir nefes alan general, ağzından, burnundan koyu bir duman yığını salıverirken:

- Fakat beyler diye sürdürdü sözlerini; konu, yüce Çariçe'nin bana emanet ettiği bölgenin güvenliğiyle ilgili olunca, böyle büyük bir sorumluluğu üstlenmeyi göze alamam. Yani, kentin içinde kuşatmayı beklemenin, düşmanın saldırısını topçu ateşiyle ve (olanaklar elverdiğinde de) bir çıkış hareketiyle püskürtmenin daha akıllıca, daha güvenilir bir davranış olduğunda birleşen oy çoğunluğuna katılıyorum.

Tepeden bakma sırası memurlardaydı. Toplantı sona erdi. Kendi görüşüne aykırı olarak, bilgisiz ve deneysiz adamların görüşlerini izleyen bu saygıdeğer askerin güçsüzlüğü karşısında üzüntü duymamak elde değildi.

Söz konusu toplantıdan birkaç gün sonra, Pugaçev'in, verdiği sözü tutarak Orenburg üzerine yürüdüğünü öğrendik. Kale burçlarından isyancıların ordusuna baktım. Belogorsk saldırısından bu yana sayıları on kat daha artmış gibi geldi bana. Aralarında, Pugaçev'in egemenliği altına giren kalelerin küçük topçu birlikleri de vardı şimdi. Sonra kurulun aldığı kararı anımsayarak, Orenburg surları gerisinde daha uzun süre kalacağımı gördüm ve üzüntüden ağlamaklı oldum.

Orenburg kuşatmasını anlatacak değilim. Aile notlarına değil, tarihe mal olmuş bir olaydır bu. Fakat kısaca söylemem gerekirse, yöneticilerin kısır görüşlülüğü yüzünden, ahali için öldürücü bir şey olmuştu bu kuşatma. Açlığa ve her türlü yıkıma katlanmak zorundaydılar. Orenburglular dayanılmaz günler geçirdiler. Herkes büyük bir umutsuzluk içinde, alinyazılarının nereye varacağını bekliyordu. Pahalılık, tek sözcükle korkunçtu. Evlerin amvulusuna düşen top gülleleri kimseyi şaşırtmıyordu, hatta Pugaçev'in saldırıları bile umursanmaz olmuştu artık. Ben can sıkıntısından patlıyordum. Zaman geçiyor, bütün yollar kesildiği için Belogorsk kalesinden mektup gelmiyordu. Ayrılık gitgide dayanılmaz olmuştu. Marya İvanovna gözümde tütüyor, alinyazısının belirsizliğini düşündükçe, içim acıyla burkuluyordu. Gönlümü, küçük çarpışmalarla avutabiliyordum bir parça. Pugaçev'in sayesinde iyi bir ata sahip olmuşum. Zaten az olan yiyeceğimi onunla paylaşıyor, her gün sırtına binip kent dışına çıkarak, Pugaçev süvarileriyle yapılan çarpışmalara katılıyordum. Bu çarpışmalarda üstünlük hep karşı yanda kalıyordu. Çünkü canilerin elinde top vardı. İyi hayvanlara sahiptiler. Üstelik zilzurna sarhoş saldırıyorlardı. Kentin güçsüz süvari birliği onları altedecek durumda değildi. Kimi zaman, açlıktan bitkin düşmüş piyade birliklerimizin de savaş alanına çıktığı oluyordu. Fakat kalın kar tabakası, dağınık düşman süvarilerini gözden gizliyordu. Toplarımız toprak tabyanının üstünde boşu boşuna gümbürdüyor, savaş alanına çıkınca da çakılıp kalıyor, atların bitkinliği yüzünden ilerleyemiyorlardı. Taktik hareketimiz, uygulamada bu durumdaydı! Orenburg memurlarının sağduyu ve akıllılık dedikleri şey, bu sonucu vermişti işte!

Bir gün, adamakıllı kalabalık bir düşman birliğini nasıl olduysa dağıtıp kovalamaya başladığımızda, arkadaşlarından geri kalan bir Kazak'a yetiştim. Tam Türk yapısı palamı sallamak üzereyken, adam kalpağını çıkararak;

- Selam, Pyotr Andreyiç! Nasılsınız, iyisinizdir inşallah? diye bağırmasın mı?

Baktım, bizim çavuş. İçim, anlatılmaz bir sevinçle doldu.

- Selam Maksimiç! dedim. Belogorsk'tan çıkalı çok oldu mu?

- Yeni geldim aziz Pyotr Andreyiç; daha dün döndüm. Size de bir mektubum var.

Heyecandan soluğum kesilmişti:

- Hani, nerede? diye bağırdım.

Maksimiç elini koynuna sokarak:

- Burada işte, diye karşılık verdi. Onu ne yapıp edip size ulaştıracağım konusunda Palaşa'ya söz vermişim. Bunu söyleyip katlanmış bir kâğıt parçası uzattı bana ve tozu dumana katarak uzaklaştı. Kâğıdı açtım, bir solukta aşağıdaki satırları okudum:

"Tanrı birdenbire babamdan, annemden yoksun kıldı beni. Şu dünyada ne bir akrabam, ne bir koruyucum var. Her zaman iyiliğimi istediğinizi ve herkese yardıma hazır olduğunuzu bildiğimden, size başvuruyorum, bu mektubun elinize ulaşması için Tanrı'ya yalvarıyorum. Maksimiç onu size ulaştırmak için söz verdi. Yine Maksimiç'in Palaşa'ya anlattığına göre, sık sık kaleden çıkıp çarpışmalara katıldığınızı görüyormuş uzaktan. Kendinizi hiç sakınmıyor, sizin için gözyaşları akıtarak Tanrı'ya yakaranları düşünmüyormuşsunuz. Uzun süre hasta yattım. İyi olduktan sonra, burada babamın yerine komutanlığı ele alan Aleksey İvanoviç, papaz Gerasim'in gözünü Pugaçev'le korkutarak, beni zorla onun elinden aldı. Şimdi kendi evimizde tutuklu olarak yaşıyorum.

Aleksey İvanoviç, kendisiyle evlenmeye zorluyor beni. Canilere yeğeni olduğumu söyleyen Akulina Pamfilovna'nın yalanını çıkarmamakla hayatımı kurtardığını ileri sürüyor. Fakat Aleksey İvanoviç gibi bir adamın karısı olmaksızın ölürüm daha iyi. Bana çok merhametsiz davranıyor. Düşüncemi değiştirmez, ona karı olmayı kabul etmezsem, beni canilerin ordugâhına yollayacağını söylüyor. "Lizaveta Harlova'nın başına gelen sizin de başınıza gelir" diyor (*). Düşünmek için bana biraz zaman vermesini rica ettim kendisinden. Üç gün daha beklemeye razı oldu. Eğer üç gün sonra ona varmazsam, gözümün yaşına bakmayacakmış. Azizim Pyotr Andreyiç! Tek umudum sizsiniz. Beni, bu zavallı kızı, kanatlarınızın altına alın. Bize yardım kuvveti gönderilmesi için generale, bütün komutanlara yalvarın; olanaklar varsa kendiniz de gelin. Her zaman size bağlı, zavallı yetim.

Marya Mironova."

Mektubu okuyup bitirince çıldıracak gibi oldum. Zavallı atımı kıyasıyla mahmuzlayarak kente yollandım. Kızcağızı kurtarabilmek için yol boyunca kafa patlatıyor, fakat hiçbir çözüm yolu bulamıyordum. Kente dörtlüye girip atımı dosdoğru komutanlığa sürdüm. Yıldırım gibi generalin odasına daldım. General lüle taşından piposunu tütürerek bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Beni görüp durdu. Görünüşüm şaşırtmış olmalıydı onu. Bu soluk soluğa gelişimin nedenini sordu kaygıyla.

- Efendimiz, dedim; şu anda öz babammışsınız gibi başvuruyorum size. Yalvarırım geri çevirmeyin dileğimi. Hayatımın bütün mutluluğu sizin vereceğiniz karara bağlı olacak.

Şaşıran ihtiyar:

- Hayrola azizim, dedi. Nedir? Söyle, ne yapabilirim senin için?

- Efendimiz, bana bir bölük askerle elli tane Kazak verin; gidip Belogorsk kalesini düşmandan temizleyeyim.

Herhalde çıldırdığımı sanan general (ki yanılmıyordu) yüzüme dik dik baktı. Neden sonra:

- Nasıl olacak bu? dedi. Belogorsk kalesini nasıl temizleyeceksin düşmandan?

Ben coşkuyla:

- Söz veriyorum, diye bağırdım. Başaracağım bunu. Yeter ki isteğimi yerine getirin.

General başını sallayarak:

- Olmaz delikanlı, dedi. Ara bu kadar açılınca, düşman, baş stratejik noktayla bağlantınızı kolayca keser ve üzerinizde kesin bir zafer kazanır. Kesilen bağlantı...

Onun taktik hareket konusunda yeni bir söyleve başlamak üzere olduğunu görünce korktum, sözünü kesmekte acele ettim:

- Yüzbaşı Mironov'un kızı mektup yazmış; yardım istiyor benden. Şvabrin kendisiyle evlenmeye zorluyormuş onu.

- Öyle mi? Şu koca Schelm (*) Şvabrin yok mu; bir elime geçsin, yirmi dört saat içinde yargılatıp kale korkuluğunda kurşuna dizdireceğim! Fakat şimdilik dişimizi sıkmaktan başka çare yok...

Artık kendimi yitirmişcesine:

- Dişimizi sıkmak mı? diye haykırdım; fakat o, bu arada Marya İvanovna'yla evlenecek!..

General:

- Canım, varsın evlensin, diye düşüncesini belirtti. Ne çıkar bundan? Hatta şimdilik Şvabrin'in karısı olması daha iyi. Kendine bir koruyucu bulmuş olur hiç değilse. Onu kurşuna dizdikten sonra, Tanrı büyüktür, nasıl olsa yeni bir kısmet çıkar Marya İvanovna'ya. Sevimli dulların şansı açıktır. Yani, kızlardan daha kolay koca buluyorlar demek istiyorum:

Umutsuzluktan boğulur gibi:

- Onu Şvabrin'e kaptırmaktansa ölürüm daha iyi, dedim.

İhtiyar:

- Vay, vay, vay! dedi. Şimdi anlıyorum. Demek Marya İvanovna'ya tutkunsun. Oo, o zaman başka! Zavallı delikanlı. Ama yine de ne bir bölük asker, ne de elli Kazak verebilirim sana. Çılgınca bir hareket olurdu bu; böyle bir sorumluluğu üstlenemem.

Başımı eğdim. Derin bir umutsuzluğa kapılmışım. Ansızın şimşek gibi bir düşünce geçti aklımdan. Bunun ne olduğunu, eski romancıların söylediği gibi, okuyucu gelecek bölümde öğrenecek.

İSYANCILARIN OTAĞI

Doğuştan yırtıcıdır yırtıcı olmasına ya
Aslan, karnını az önce doyurmuştu
Tatlı bir dille bana
"İnime niye geldin" diye sordu.

A. Sumarokov

Generalden ayrılıp çabucak odama döndüm. Savelyiç her zamanki öğütleriyle karşıladı beni:

- Şu ayyaş haydutlarla çarpışmaktan ne zevk alıyorsun efendiciğim! Soylu bir kimseye yakışır mı bu? Günün birinde yok yere kendini ziyan edeceksin. Türklerle ya da İsveçlilerle dövüşsen neyse ne! İnsan bu haydutların adını bile anamaz!..

Bütün paramın ne kadar olduğunu sorarak sözünü kestim. Savelyiç keyifli keyifli gülümsedi:

- Yeterince var efendiciğim... Dolandırıcılar aramadık yer komadılar ya, ben yine de gizleyebildim onları.

Bunu söyleyip, içi gümüş sikkeyle dolu, uzun örme bir kese çıkardı cebinden.

- Peki Savelyiç, dedim, onun yarısını bana ver şimdi. Yarısı sende kalsın. Ben Belogorsk kalesine gidiyorum.

İyi yürekli lalam titreyen bir sesle:

- Azizim Pyotr Andreyiç! dedi. İnsaf et; haydutlar bütün geçitleri tutmuşken nasıl gidersin oraya? Kendine acımıyorsan anana babana acı. Nereye gidiyorsun? Niçin gidiyorsun? Azıcık bekleyiver. Ordu gelsin dolandırıcıları yakalasın, ondan sonra canının çektiği yere git.

Kararım kesindi. İhtiyara:

- Laf ebeliğinin zamanı değil, diye karşılık verdim. Gitmek zorundayım, bu böyle. Korkma Savelyiç: Tanrı büyüktür, belki yine görüşürüz. Bana bak, cimrilik etme sakın. Kendini sıkma. Canın ne istiyorsa, üç kat pahalı da olsa al. Bu paraları sana veriyorum. Eğer üç gün içinde dönmeyecek olursam...

Savelyiç:

- Bu da ne demek efendim? diye sözümü kesti. Seni yalnız bırakacağımı mı sandın? İşte, ölürüm de bunu yaptırılmazsın bana. Madem gitmeye karar verdin, yayan yapıldak da olsa peşine düşer, seni yalnız bırakmam. Bu taş duvarların gerisinde sensiz oturacağım ha! Çok şükür, aklımı kaçırmadım daha! Sen bilirsin, efendim, ama ben senden ayrılmam.

Savelyiç'le tartışmanın boşuna olduğunu bildiğimden, hazırlığı yapmasına izin verdim. Yarım saat sonra ben, safkan atımın sırtındaydım. Savelyiç de lagar, topal bir beygire binmişti. Kent sakinlerinden biri, hayvanı besleyecek yiyecek bulamadığı için, beş para almadan Savelyiç'e vermişti onu. Kent kapısına geldik. Nöbetçiler bıraktılar bizi. Orenburg'dan çıktık.

Hava karamaya başlamıştı. Yolum, Pugaçev'in barınağı olan Berda köyü yakınlarından geçiyordu. Ana yol karla örtülüydü. Fakat bozkır, baştan baş, her gün yenilenen nal izleriyle kaplanmıştı. Sıkı bir tırısla ilerliyordum. Ardım sıra güçlkle gelebilen Savelyiç, ikide bir:

- Daha yavaş, efendim! Tanrı aşkına daha yavaş! diye bağıırıyordu. Bu körolası beygir, senin uzun bacaklı şeytana yetişemiyor. Pyotr Andreyiç... Aziz Pyotr Andreyiç!.. Kendini yiyip bitirme!.. Yüce Tanrım, efendimin çocuğu mahvoluyor!..

Az sonra Berda'nın ışıkları görünmeye başladı. Köyün doğal siperlerine, hendeklere yaklaşıyorduk. Savelyiç sızıltıyı kesmiyor, ama ardım sıra gelmekten de geri kalmıyordu. Köyü kazasız belasız geçmeyi umarken, birdenbire, karanlığın içinden eli sopalı beş köylü gördüm. Pugaçev barınağının öncü karakoluna çıkmıştık. Adamlar seslendiler. Parolayı bilmediğim için, yanlarından sessizce geçmek istedim. Fakat çevremi kuşatıverdiler. İçlerinden biri, atımı geminden yakaladı. Kılıcımı çektiğim gibi, köylünün kafasına indirdim. Şapkası adamı ölümden kurtarmıştı. Fakat sendeledi, gemi bıraktı. Ötekiler korkup kaçıştılar. Onların bu şaşkınlığından yararlanarak atımı mahmuzladım, hayvan ok gibi fırladı.

Gecenin gitgide koyulaşan karanlığı beni her tehlikeden koruyabilirdi. Fakat bir de baktım, Savelyiç arkamdan gelmiyor. İhtiyarcık topal atıyla haydutların elinden kaçamamıştı demek. Ne yapabilirdim? Birkaç dakika bekleyip, yakalandığına iyice aklım kesince atımın başını çevirdim, gerisin geri, onu kurtarmaya döndüm. Hendeklere yaklaşırken gürültüler, bağırtılar ve benim Savelyiç'in sesini duydum uzaktan. Atımı hızla sürdüm. Birkaç dakika sonra, az önce beni durduran nöbetçi köylüler arasındaydım yine. Adamlar Savelyiç'i kıstırmışlar atından indirip bağlamaya hazırlanıyorlardı. Beni görünce pek sevindiler. Bağırarak üstüme atılıp, bir anda alaşağı ettiler. İçlerinden başkan olduğu anlaşılan biri, az sanra Çar'a götüreceğini söyledi bizi.

- Sizi şimdi mi asarız, yoksa efendimizin buyruğuyla sabahı mı bekleriz, bilmem... diye ekledi.

Daha fazla direnmedim. Savelyiç de bana uydu. Devriyeler tantanayla götürdüler bizi.

Hendekleri aşıp köye girdik. Bütün kulübelerde ışık vardı. Gürültüler, bağırtılar geliyordu her yerden. Sokakta bir sürü insana rastladık ya, karanlıkta kimsenin gözüne çarpmadık. Orenburg'lu bir subay olduğum

anlaşılmadı. Bizi doğruca, dört yol ağzının köşesinde bir kulübeye getirdiler. Kapıda birkaç şarap fıçısı ve iki top duruyordu.

Köylülerden biri:

- İşte saraya geldik, dedi. Şimdi gelişinizi bildireceğim.

Kulübeye girdi.

Savelyiç'e bir göz attım. İhtiyarcık usul usul bir dua mırıldanıyordu, istavroz çıkarıyordu. Adamakıllı bekledik. Köylü neden sonra dönerek:

- Gir, dedi bana. Efendimiz, subayın içeri alınmasını buyurdu.

Kulübeye, ya da köylülerin deyişiyle, saraya girdim. İki yağ kandiliyle aydınlatılmış, duvarları yaldızlı kâğıtla kaplı bir odaydı bu. Fakat peykeleri, makası, ipe asılı leğeni, köşedeki fırın çatalı ve üstüne toprak çanaklar dizilmiş önlüğüyle (*) herhangi bir köy odasından farkı yoktu. Pugaçev, sırtında kırmızı bir kaftan, ellerini gösterişli bir tavırla böğrüne dayamış, kutsal tasvirlerin altında oturuyordu. Yapmacık bir uysallık içinde, ileri gelen arkadaşlarından birkaçı oturuyordu çevresinde. Orenburg'dan bir subay gelmesinin onları adamakıllı meraklandığı, gösterişli bir karşılama törenine hazırlandıkları belliydi. Pugaçev görür görmez tanıdı beni. Yapmacık görkemi kayboluverdi.

Canlılıkla:

- Vay efendimiz! dedi. Hayırdır inşallah? Hangi rüzgâr attı sizi?

Özel bir işim için giderken, adamlarının beni durdurduğunu söyledim.

- Fakat, ne işiymiş bu?

Kem küm ettim. Pugaçev, topluluk karşısında sırrımı açıklamaktan çekindiğimi sanarak, arkadaşlarına döndü, çıkmalarını emretti. İki kişi dışında herkes bu emre uydu.

- Onların yanında çekinmeden konuşabilirsin, dedi. Onlardan hiçbir şey gizlemem.

Düzmece Çar'ın gözdelelerine yan gözle şöyle bir baktım. Bunlardan biri, sıska, kambur, ak sakallı bir ihtiyardı. Sırtındaki kaba kumaştan yapılmış boz kaftana çaprazlama geçirilmiş mavi şeritten (*) başka, ilgi çekici bir yan görmedim onda. Fakat ötekini ömrümce unutmayacağım. Uzun boylu, geniş omuzlu, iri yarı, kırk beş yaşlarında kadar bir adamdı bu. Gür ve kıvılcımlı saçan kül rengi gözleri, deliksiz burnu, alnındaki ve yanaklarındaki kızılımtırak lekeler, bu çillerle kaplı geniş yüze şaşılmalı bir güç veriyordu. Kırmızı bir gömlek, bir Kırgız kaftanı ve bir Kazak şalvarı vardı üzerinde. Birincisinin (sonradan) kaçak onbaşı Beloborodov olduğunu öğrendim. İkinci adam ise (Hlopuşa lakabıyla tanınan) Sibiryaya maden ocaklarından üç kere kaçabilmiş sürgün bir cani, Afanasi Sokolov idi. Beni şiddetle sarsan duygulara rağmen, elimde olmaksızın kendimi içinde bulduğum bu topluluk, adamakıllı kamçıliyordu düş gücümü. Fakat Pugaçev az önceki soruyla kendime getirdi beni.

- Söyle bakalım, hangi iş için çıktın Orenburg'dan?

O anda tuhaf bir düşünce geldi aklıma. Alınyazım beni Pugaçev'le bir kez daha karşılaştırmakla, amacıma ulaşabilmem için bir fırsat vermiş olmuyor muydu? Bu fırsattan yararlanmaya karar verdim. Ve aklıma gelen ilk cümleyle, içtenlikle yanıtladım Pugaçev'i:

- İncitilen yetim bir kızı kurtarmak için Belogorsk kalesine gidiyordum.

Pugaçev'in gözleri parladı:

- Hangi adamım yetim bir kızı incitmeye cesaret edebiliyor? diye gürledi. Şeytanın bacağı olsa, kurtulamayacak elimden. Söyle, suçlu kim?

- Suçlu Şvabrin'dir, dedim. Papazın evinde gördüğünüz hasta bir kız vardı ya, işte onu tutsak etmiş, kendisiyle evlenmeye zorluyor.

Pugaçev, ürkütücü bir tavırla:

- Şvabrin'e göstereceğim, dedi. Başına buyruk davranmanın, halkı incitmenin ne demek olduğunu öğreteceğim. Astıracağım onu.

Hlopuşa, hırıltılı bir sesle:

- İzin verirsen sana bir şey söyleyeyim, dedi. Şvabrin'i kale komutanlığına atamada tezcamlılık etmiştin, şimdi de astırmakla tezcamlılık ediyorsun. Üstlerine bir soyluyu getirmekle Kazakları darılttın, şimdi de ilk duyduğun söze kanarak adam astırıp, soyluları ürkütme.

Mavi şeritli ihtiyar:

- Onlara ne acımalı, ne de bağışta bulunmalı, diye düşüncesini belirtti. Zararı yok, Şvabrin'i sallandıralım. Fakat bu subay efendiye de niçin teşrif buyurdıkları konusunda doğru dürüst sorguya çekersek fena olmaz. Çarlığı tanı mıyorsa, senden adalet beklemeye de hakkı olamaz. Yok, eğer tanıyorsa, bugüne kadar Orenburg'da senin düşmanlarınla niye oturdu? Onu sorgu odasına götürüp biraz dağlasak, ha, ne dersin? Bana öyle geliyor ki Orenburg'dan çaşıt olarak yolladılar bu efendiye.

İhtiyar canının mantığı çok inandırıcı göründü bana. Kimlerin elinde bulunduğumu düşününce, bütün vücudumdan soğuk bir ürperti geçtiğini hissettim. Tedirginliğim Pugaçev'in gözünden kaçmamıştı. Göz kırparak:

- Ne dersiniz, efendimiz? diye sordu. Benim mareşal doğru söylüyor galiba, ha?

Pugaçev'in işi şakaya vurduğunu görmek biraz canlandırmıştı beni. Ellerinde bulunduğumu, boynumun

kıldan ince olduğunu bildirdim.

Pugaçev:

- Peki, dedi. Söyle bakalım, sizin kent ne durumda?

- Çok şükür, diye karşılık verdim. Her şey tıkırında.

Pugaçev:

- Her şey tıkırında ha! dedi. Fakat ahali açlıktan kırılıyor!

Düzmece, doğru söylüyordu. Fakat ben, verdiğim yemin gereğince, bütün bunların boş söylentiler olduğu, Orenburg'da yeterince erzak bulunduğu konusunda onu inandırmak için dil döktüm.

İhtiyar:

- Görüyorsunuz işte, diye söze karıştı, gözünün içine baka baka yalan söylüyor. Kaçıp gelenler ağız birliğiyle Orenburg'da açlığın ve ölümün kol gezdiğini, ahalinin (hem de seve seve) leş yediğini söylüyor; fakat bu efendi, bizi her şeyin yolunda olduğuna inandırmaya çalışıyor. Madem Şvabrin'i asacaksın, aynı darağacına bu delikanlıyı da çek ki, kimsenin hakkı kalmasın.

Pugaçev, melûn ihtiyarın sözlerinden etkilenmiş benziyordu. Bereket, Hlopuşa imdada yetişti. Arkadaşına:

- Yeter, Naumiç, dedi; sana kalsa herkesi boğar, kesersin. Başımıza Ali kıran baş kesen mi oldun? Bir ayağın çukurda, üfleler canın çıkacak, ama gözün hâlâ asmakta, kesmekte... Akittiğin kanlar vicdanını sıızlatmaya az mı geliyor?

Beloborodov:

- Ya sen, sen niye yaltaklanıyorsun? diye karşı çıktı. Yüreğine bu yufkalık nereden geldi böyle?

Hlopuşa:

- Doğru, dedi, ben de günah işledim. Bu el, (kemikli yumruğunu sıktı ve gömleğinin yenini sıyrıp kılı kolunu ortaya çıkardı) ve bu kol da Hristiyan kanına bulaştı. Fakat ben konukları değil, hasımlarımı öldürdüm. Hem de serbest dört yol ağızlarında, karanlık ormanlarda... Öyle soba başında oturup da kahramanlık taslayarak değil. Onları topuzla, balta tersiyle yere serdim. Karı gibi çene çalarak değil...

İhtiyar öte yana dönüp:

- Yırtık burun! diye homurdandı.

Hlopuşa:

- Orada ne homurdanıyorsun, moruk! diye gürlledi. Yırtık burnu gösteririm ben sana. Dur bakalım, senin de zamanın gelecek. Tanrının yardımıyla sen de koklayacaksın o kızgın maşaları... Fakat dikkat et, o zamana kadar sakalını yolmayayım!..

Pugaçev görkemli bir tavırla:

- General efendiler! diye sesini yükseltti. Kesin şu zırlıtyı. Orenburg köpeklerinin tümü birden darağacında kuyruğu titretse umursamam ama, bizim koca itler kendi aralarında hırlaşmaya başlarsa, ondan korkarım işte! Haydi, barışın bakayım.

Hlopuşa ve Beloborodov, tek sözcük söylemeden, karanlık bakışlarla süzdüler birbirlerini. Benim için hiç de hayırlı bir sonuca ulaşmayacağı anlaşılan bu konuşmayı değiştirmek gerektiğini görerek Pugaçev'e döndüm, şen bir tavırla:

- Ah! dedim. At ve gocuk için sana teşekkür etmeyi unutuyordum az kalsın. Sen olmasan kente varamaz, yarı yolda donup kalırdım.

Bu buluşum işe yaramıştı. Pugaçev neşelendi. Gözünü kırıştıtarak:

- İyilik eden, iyilik bulur, dedi. Şimdi, söyle bakalım, Şvabrin'in incittiği kızla ne ilgin var? Yiğidin gönlü yarasız olmazmış derler... Ha yanılıyor muyum?

Hava yumuşamıştı. Gerçeği gizlemeyi gereksiz kılarak:

- O kız yavuklumdur, diye karşılık verdim.

Pugaçev:

- Yavuklun ha! diye bağırdı. Niye daha önce söylemezsin bunu? Sizi evlendirip güzel bir şölen yapacağız! (Sonra Beloborodov'a döndü). Dinle, mareşal! Bu delikanlı, eski ahabımdır. Oturup karnımızı doyuralım şimdi. Sabah ola, hayır ola. Hele bir geceyi atlatalım da, ona ne yapacağımızı yarın düşüneriz.

Pugaçev'in masasına oturmak şerefinden yoksun kalmaya dünden razıydım ama yapacak bir şey yoktu. İki genç Kazak kızı, ev sahibinin kızları masaya beyaz bir örtü yaydılar. Ekmek, balık çorbası, şarap ve birayla dolu şişeler getirdiler. Kendimi ikinci kez, Pugaçev'le ve korkunç arkadaşlarıyla bir şölende buldum.

İster istemez tanığı olduğum cümbüş, gece yarısına kadar sürdü. Masa arkadaşlarım üzerinde, içki neden sonra etkisini göstermeye başladı. Pugaçev oturduğu yerde uyukluyordu. Arkadaşları kalktılar, onu bırakmam için bana da işaret yaptılar. Birlikte çıktık. Hlopuşa'nın buyruğuyla nöbetçi Kazak beni hükümet kulübesine götürdü. Savelyiç de oradaydı. Kapıyı üstümüze kilitlediler. Olup bitenler lalamı öylesine şaşkına çevirmişti ki, ağzını açıp bir şey sormadı bana. Karanlıkta uzandığını, uzun süre ahlayıp vahladığını işittim. Sonunda horuldamaya başladı. Ben derin düşünceler içinde bütün gece gözümü kırpmadım.

Sabahleyin gelip, Pugaçev'in beni çağırdığını söylediler. Kapısının önünde, üç Tatar atı koşulu bir yaylı duruyordu. Ahali sokakta birikmişti. Pugaçev'le kulübenin girişinde karşılaştık. Üstünde yol kıyafeti vardı. Sırtına kürk giymiş, başına bir Kırgız kalpağı takmıştı. Bir gün önceki arkadaşları almıştı çevresini. Bunlar,

dün tanık olduğum olaylara taban tabana zıt, yapmacık bir uysallık içindeydiler. Pugaçev şen bir tavırla selamladı beni, kendisiyle birlikte yaylıya binmemi emretti.

Binip yerleştik. Pugaçev, yaylıyı ayakta süren geniş omuzlu Tatar arabacıya:

- Belogorsk Kalesi'ne çek! dedi.

Kalbim hızla çarptı. Atlar hareket etti, çingirak çınladı, troyka ok gibi fırladı.

Çok iyi tanıdığım bir ses:

- Dur! Dur! diye çınladı bu sırada. Baktım Savelyiç karşıdan bize doğru koşuyor. Pugaçev, arabacıya durmasını emretti.

- Babacığım! Pyotr andreyiç! diye bağıırıyordu. Beni ihtiyar halimde bunların arasında bırakma, bu dolan...

Pugaçev:

- Vay, moruk! dedi. Tanrı bizi yine karşılaştırdı ha! Haydi, atla bakalım arabacının yanına.

Savelyiç yerleşirken:

- Sağol devletlim, sağol babamız, dedi. Benim gibi bir ihtiyarın elinden tuttuğun için Tanrı yüz yıl sağlık, esenlik içinde yaşatsın seni. Ömrümce dua edeceğim sana; tavşan kürklü gocuğu da bir daha ağzıma almayacağım.

Bu tavşan kürkü gocuk, Pugaçev'in gerçekten de tepesini attırabilirdi sonunda. Bereket versin, düzmece ya işitmedi, ya da yersiz bir taşlama sayıp geçti bu sözü. Atlar dörtnala kalktı. Sokağın iki yanına dizilen ahali, yerlere kadar eğilerek selamlıyordu Pugaçev'i. O da başıyla selamlıyordu her iki yanını. Az sonra, köyden çıktık, dümdüz bir yolda hızla ilerlemeye başladık.

O an, içimden neler geçtiğini kestirmek güç değil. Artık bütün bütün yitirdim sandığım, gönlümün biricik sultanını görecektim birkaç saat sonra. Kavuşma dakikasını gözlerimin önünde canlandırıyordum... Sonra, alinyazımı yine elinde tutan, olayların beni yine tuhaf bir biçimde karşılaştırdığı insanı düşünüyordum. Sevgilimi kurtarmak için yola çıkan bu adamın bilinçsiz zalimliği, kan dökücü alışkanlıkları aklıma geldi! Yüzbaşı Mironov'un kızı olduğunu bilmiyordu onun. Şvabrin öfkeye kapılarak her şeyi açıklayabilirdi. Pugaçev, belki bir başka yolla da öğrenebilirdi gerçeği... O zaman Marya İvanovna'nın hali ne olurdu? Bunu düşününce bütün vücudumdan soğuk bir esinti geçtiğini, tüylerimin diken diken olduğunu hissettim.

Ansızın Pugaçev bir soruyla düşüncelerimden ayırdı beni:

- Efendimiz ne düşünüyor acaba?

- Ben düşünmeyeyim de, kim düşünsün? diye karşılık verdim. Subayım ve soylu bir aileden geliyorum. Daha dün sana karşı dövüşürken, bugün seninle aynı yaylıda yan yanayım ve hayatımın bütün mutluluğu sana bağlı.

Pugaçev:

- Ne o, dedi; korkuyor musun yoksa?

Bir gün beni bağışlamış olduğunu, şimdiyse yalnız esirgemesine değil, yardımına da bel bağladığımı söyleyerek karşılık verdim.

Düzmece Çar:

- Sen de haklısın, vallahi haklısın! dedi. Benim çocukların sana nasıl yan yan baktıklarını gördün. İhtiyar, bugün de çaşıt olduğunda, işkence edilmen ve asılman gerektiğinde ayak diredi. Fakat ben razı olmadım buna. Sonra Savelyiç ve Tatar arabacı işitmesinler diye, sesini yavaşlatarak ekledi: İsmarlama bir bardak şarapla, armağan ettiğin tavşan kürk gocuk aklıma geldi de ondan. Görüyorsun, kardeşlerinin dediği gibi pek öyle kan içici değilim.

Belogorsk kalesinin alınışı gözlerimin önünde canlandı. Fakat onunla tartışmanın gereksizliğini düşünerek, hiçbir şey söylemedim.

Pugaçev bir süre sonra:

- Orenburg'da ne diyorlar benim için? diye sordu.

- Seninle başa çıkmanın kolay olmadığını söylüyorlar. Doğrusu, tanıttın kendini.

Düzmecenin yüzünde sevinçli bir gurur ifadesi belirdi:

- Öyledir, dedi neşeyle. Savaşmakta ustayımdır. Sizin Orenburg'dakilerin Yüzeyevç çarpışmasından haberi var mı? Kırk general öldürüldü, dört ordu tutsak edildi orada. Ne dersin, Prusya Kralı boy ölçüşebilir miydi benimle?

Haydudun bu böbürlenışı pek hoşuma gitmişti.

- Sen ne dersin? dedim. Hakkından gelebilir miydin Frederick'in?

- Fyodor Fedoroviç'in mi? Niye olmasın? Sizin generallerin hakkından geliyorum ya? Onlar da onu yenmemişler miydi? Şimdiye kadar silahım hep zafer kazandı. Hele biraz bekle. Moskova üzerine yürüyeyim, bak neler olacak daha!..

- Moskova'ya gitmeyi mi tasarlıyorsun yoksa?

Düzmece, bir parça düşündü, sonra hafif bir sesle:

- Tanrı bilir, dedi. Yolum dar; istediğim gibi yürütemiyorum işlerimi. Adamlarım dik kafalılık ediyorlar. Hırsızdır onlar. Dizginlerini sıkı tutmam gerekiyor. İlk başarısızlıkta, kendi boyunlarını kurtarmak için benim başımı vereceklerdir.

Pugaçev'e:

- Gördün mü ya! dedim. Zaman geçmemişken, kendi isteğinle onlardan ayrılсан, Çariçe'nin merhametine sığınsan daha iyi olmaz mı?

Acı acı güldü:

- Olmaz, dedi. Benim için bağışlanmak söz konusu değildir. Nasıl başladıysam öyle sürdüreceğim. Bakarsın başarıyı da! Grişa Otrepyev Moskova'yı ele geçirdi ya!

- Ama sonunun ne olduğunu da biliyorsundur, değil mi? Sarayın penceresinden attılar onu; kestiler, yaktilar, küllerini topa koyup savurdular.

Pugaçev, vahşi bir esinlemeyle:

- Dinle! dedi; bir masal anlatacağım sana. Çocukluğumda yaşlı bir Kalmuk'tan dinlemiştim. Bir gün kartal, kuzguna: "Kuzgun kardeş, söylesene" demiş; "şu dünyada nasıl oluyor da sen üç yüz yıl, bense topu topu otuz yıl yaşıyorum?" Kuzgun: "Şundan, azizim" diye yanıtlamış onu; "Sen taze kan içiyorsun, bense leşle besleniyorum." Kartal düşünmüş: "Haydi, ben de leşle beslenmeyi bir deneyeyim" demiş. Tamam mı, tamam. Kartalla kuzgun uçup gitmişler. Derken bir at leşi görmüşler aşağıda. İnip çökmüşler başına. Kuzgun bir yandan kanat çırpıp havalanırken, "Yok arkadaş" demiş kuzguna; "üç yüz yıl leşle beslenmektense, bir kere taze kan içmek çok daha iyi, sonrası Allah kerim". Ne dersin Kalmuk masalına? Ha?

- Güzel, dedim; çok güzel. Fakat cinayetle, haydutlukla yaşamak, leş gagalamaktır bence.

Pugaçev yüzüne şaşkın şaşkın baktı, hiçbir şey söylemedi. İkimiz de kendi düşüncelerimize gömölüp, sustuk. Tatar arabacı yanık bir türkü tutturmuştu. Savelyiç uyukluyor, oturduğu yerde ileri geri sallanıyordu. Karla kaplı dümdüz yolda, yaylı uçarcasına ilerliyordu... Ansızın tanıdık çit ve çan kulesiyle, Yayık'ın yalçın kıyısındaki köy göründü... On beş dakika sonra da Belogorsk kalesine giriyorduk...

12

YETİM KIZ

İncecik elma fidanımızın
Na yaprağı var, ne fıskını
Şu gencecik gelinin de
Ne anası var, ne babası
Ne elinden tutanı var
Ne hayır dua eden
Bir düğün türküsü

Yaylı, komutan evinin basamaklarına yanaştı. Ahali, Pugaçev'i çingırağından tanımış, ardımız sıra koşuyordu. Şvabrin basamaklarda karşıladı düzmeceyi. Kazaklar gibi giyinmiş, sakal koyvermişti. Hain, yaltaklanmak için birkaç söz söyleyerek Pugaçev'in yaylıdan inmesine yardım etti. Beni görünce şaşaladı, fakat çabuk toparladı kendini. Elini uzatarak:

- Demek sen de katıldın bize? dedi. Geç bile kaldın!

Hiçbir şey söylemeden yüzümü öte yana çevirdim.

Benim için öylesine sıcak anılar taşıyan odaya girdiğimizde, yüreğim burkuldu. Merhum komutanın diploması, geçmiş günlerin bir mezar yazıtı gibi hâlâ duvarda asılıydı. Pugaçev, bir zamanlar karısının dırdırıyla serseme dönen zavallı İvan Kuzmiç'in uyukladığı divana oturdu. Şvabrin kendi eliyle votka getirdi ona. Pugaçev kadehini yuvarladı, beni göstererek:

- Efendimizi de ağırla, dedi.

Şvabrin elindeki tepsile bana da yaklaştı. Fakat bir kez daha yüzümü öte yana çevirdim. Büyük bir tedirginlik içinde olduğu belliydi. Her zamanki uyanıklığıyla, Pugaçev'in kendisinden hoşnut olmadığını kestirmişti hiç kuşkusuz. Onun bakışları altında kaçacak delik arıyor, fakat bana güvensiz bakışlar fırlatıyordu arada bir. Pugaçev, kalenin durumu, düşman ordusuna ilişkin söylentiler ve buna benzer şeyler üzerine bir süre bilgi aldıktan sonra, hiç beklenmedik bir anda:

- Kardeş, dedi, söyle bakalım, kimdir şu tutukladığın kız? Onu bana gösterebilirsin.

Şvabrin'in beti benzi kül gibi oldu. Titreyen bir sesle:

- Hükümdarım dedi; hükümdarım, tutuklu değil o... hastadır... odasında yatıyor.

Düzmece yerinden kalkarak:

- Beni ona götür, dedi.

Bir kaçamak bulup işin içinden sıyrılmak olanağı yoktu. Şvabrin, Pugaçev'i Marya İvanovna'nın odasına götürdü. Ben de arkalarından gidiyordum.

Hain, merdivenlerde durarak:

- Hükümdarım, dedi; benden her şey istemek hakkına sahipsiniz. Fakat bir yabancıyı karımın yatak odasına

sokmamı emretmeyin.

Titredim. Şvabrin'i paralamaya hazırlanarak:

- Evlendin ha! dedim.

Pugaçev:

- Ağır ol! diye durdurdu beni. Bu, benim işim. Şvabrin'e dönerek sürdürdü sözlerini: Sen de ukalalık etme; nazlanmayı da bırak. Karınmış, değilmiş, vız gelir bana. Kimi istersem sokarım yanına. Efendimiz, ardım sıra gel...

Şvabrin, odanın kapısında yeniden durdu, kesik kesik:

- Hükümdarım, dedi; önceden haber vereyim ki, kendisi beyin hummasından yatıyor; üç gündür, ne dediğini bilmeden sayıklıyor.

Pugaçev:

- Aç şu kapıyı! dedi.

Ceplerini karıştırmaya başlayan Şvabrin, anahtarı yanına almadığını söyledi. Pugaçev, bir tekme salladı kapıya; kilit söküldü, odaya girdik.

Baktım ve donakaldım. Marya İvanovna, sırtında yırtık pırtık bir köylü fistanı, yüzü sapsarı, bir deri bir kemik, saçlı başı darmadağın, döşemede oturuyordu. Önünde bir su testisi, testinin üstünde bir dilim ekmek duruyordu. Zavallı kız beni görünce titredi, bir çığlık attı. O sırada ben ne yaptım, anımsamıyorum şimdi.

Pugaçev, Şvabrin'e baktı; acı acı gülererek:

- Güzel bir hastanen varmış! dedi.

Sonra Marya İvanovna'ya yaklaştı:

- Söyle bana güvercinim, kocan niçin cezalandırıyor seni? Ona karşı ne kabahat işledin?

Marya İvanovna:

- Kocam ha! diye tekrarladı. O, kocam değil benim. Hiçbir zaman karısı olmayacağım onun! Eğer beni kurtarmazlarsa, kendimi öldürmeye karar verdim.

Pugaçev, korkunç bir bakış fırlattı Şvabrin'e:

- Bir de beni aldatmaya cüret ettin ha! dedi. Densiz herif nasıl bir ceza hakettiğini biliyor musun?

Şvabrin dizüstü çöktü... O sırada içimi kaplayan hoşgörü; nefretimi de, öfkemi de bastırmıştı. Hapishane kaçkını bir Kazak'ın ayakları altında yuvarlanan bu soyluya iğrentiyle bakıyordum.

Pugaçev yumuşadı:

- Bu kez bağışlıyorum seni, dedi. Fakat bundan sonra işleyeceğin ilk suça, bunun da ekleneceğini unutma.

Sonra Marya İvanovna'ya döndü, tatlı bir sesle:

- Çıkabilirsin güzel kız, dedi. Sana özgürlüğünü bağışlıyorum. Ben hükümdarım.

Marya İvanovna hızla bir bakış fırlattı ona; karşısında duran adamın annesiyle babasının katili olduğunu anlayınca elleriyle yüzünü örttü, kendinden geçerek döşemeye yuvarlandı. Ona doğru atıldım. fakat aynı anda, eski bir tanıdık, Palaşa, büyük bir gözüpeklikle odaya daldı, hanımıyla uğraşmaya başladı. Pugaçev çıktı. Üçümüz de konuk odasına indik. Düzmece Çar, gülererek:

- Ee, efendimiz! dedi. Kızın güzelini yakalamışsın. Şimdi papaza adam gönderip, yeğenini gelin etmeye zorlayalım mı? Ben babanız olurum, Şvabrin de sağdıçlık yapar. Yer, içer, keyfimize bakarız!

Korktuğum başıma geldi. Pugaçev'in son sözleri Şvabrin'i yüreğinden yaralamıştı. Kendinden geçmişcesine:

- Hükümdarım! diye haykırdı. Suçluyum, yalan söyledim size. Fakat Grinyov da sizi aldatıyor. O, papazın yeğeni değil, bu kalenin alınışı sırasında idam edilen İvan Mironov'un kızıdır.

Pugaçev, şimşekler çakan gözlerini üzerime dikti, şaşkın şaşkın:

- Bu da ne demek? diye sordu.

Ben, kılımı bile kıpırdatmadan:

- Şvabrin gerçeği söyledi size, diye karşılık verdim.

Pugaçev'in yüzü karardı:

- Bunu daha önce söylememiştin bana! dedi.

- Kendin karar ver, diye yanıtladım onu. Adamlarının yanında Mironov'un kızının hayatta olduğunu söyleyebilir miydin? Dişleriyle paralarlardı onu. Kimse kurtaramazdı kızcağızı.

Pugaçev gülererek:

- Bu da doğru ya! dedi. Benim ayyaşlar gözünün yaşına bakmazlardı zavallı kızın. Papazın çaçaron karısı bizimkileri aldatmakla iyi etmiş.

Onun iyi bir duyarlık içinde olduğunu görerek:

- Dinle, dedim; seni nasıl adlandıracağımı bilemiyorum, bilmek de istemiyorum... Fakat Tanrı tanığımdır, benim için yaptıklarına karşılık hayatımı seve seve verirdim. Ne var ki, vicdanıma, Hristiyanlık inancıma aykırı bir şeyi isteme benden. Velinimetimsin. Başladığın gibi bitir: Bırak beni, zavallı yetim kızla birlikte, alınımıza hangi yön yazılmışsa çekip gidelim.. Nerede olursan ol ve başına ne gelirse gelsin, günahkâr ruhunun kurtuluşu için ikimiz de Tanrı'ya dua edeceğiz...

Sözlerimin, Pugaçev'in katı yüreğini yumuşattığı belliydi.

- Haydi, dediğin gibi olsun! Asmaksa asmalı, bağışlamaksa bağışlamalı. Benim âdetim budur. Yavuklunu al,

dilediğin yere götür, mutluluk içinde yaşayın.

Sonra Şvabrin'e döndü, egemenliği altında bulunan bütün karakol ve kalelerden serbestçe geçebilmem için bir belge hazırlamasını emretti. Şvabrin erimiş, bitmişti sanki. Öylece, taş kesilmişcesine duruyordu. Pugaçev onu yanına alarak, kaleyi denetlemeye çıktı. Ben yol hazırlığı yapacağımı ileri sürerek evden ayrılmadım.

Yalnız kalınca, hemen sevgilimin odasına koştum. Kapı arkadan sürmelenmişti. Çaldım.

Palaşka:

- Kim o? dedi.

Söyledim.

Kapının ötesinden Marya İvanovna'nın tatlı sesi geldi:

- Azıcık bekleyin Pyotr Andreyiç. Üstümü değiştiriyorum. Siz Akulina Pamfilovna'ya gidin, ben de az sonra oraya gelirim.

Özür dileyerek ayrıldım oradan; Papaz Gerasim'in evine gittim. Papazla karısı, koşarak, kapıda karşıladılar beni. Savelyiç onlara her şeyi anlatmış.

Akulina Pamfilovna:

- Hoş geldiniz Pyotr Andreyiç, dedi. Şükür kavuşturunca. Nasılsınız? Bizler her Allah'ın günü düşünüyorduk sizi. Hele Marya İvanovna neler neler çekti yokluğunuzda; zavallı yavrum!.. Fakat, söyler misin cancağızım, Pugaçev'le nasıl oldu da uyuştunuz böyle? Nasıl oldu da öldürmedi sizi? Neyse, cani herife bunun için de teşekkürler.

Papaz Gerasim:

- Kocakarı, yeter, diye söze karıştı. Bırak şu boş boğazlığı. Çok konuşanların cehennemde yanacaklarını unutma! Azizim Pyotr Andreyiç, girin rica ederim! Görüşmeyeli ne kadar, ne kadar uzun zaman oldu değil mi?

Papazın karısı, Tanrı ne veriyse ağırlamaya koyuldu beni. Bu arada çenesi de durmak bilmiyordu. Marya İvanovna'yı ellerinden almak için Şvabrin'in nasıl kendileri üzerinde baskı yaptığını, Marya İvanovna'nın nasıl ağladığını, onlardan ayrılmak istemediğini, (ateş gibi bir kız olan ve çavuşun kaval çalıp oynatmak istediği) Palaşka'yı kullanarak aralarında nasıl sürekli bir bağlantı kurduklarını, bana mektup yazması için Marya İvanovna'ya nasıl öğütte bulunduğunu, vs. vs. bir bir anlattı. Sıra bana gelince, ben de kendi başımdan geçenleri kısaca özetledim. Papazla karısı, Pugaçev'i aldattıklarının Pugaçev'ce bilindiğini işitince istavroz çıkartılar.

Akulina Pamfilovna:

- İsa bizi korusun! dedi! Tanrının hışmından esirgesin bizi. Şu Aleksey İvanoviç Şvabrin'e diyecek yok doğrusu; malın gözümüş!

Bu sırada kapı açıldı, solgun yüzünde bir gülümsemeyle Marya İvanovna girdi içeri. Köylü fistanını çıkarmış, eskisi gibi yalın ve sevimli giyinmişti.

Elini tuttum, uzun süre tek sözcük söylemeden öylece kaldım. İkimiz de, yüreklerimiz dopdolu, susuyorduk. Ev sahipleri orada kendilerinin fazla olduğunu hissederek çıktılar. Başbaşa kaldık. Çevremizdeki her şey unutuluverdi. Konuştuk... konuştuk. Bir türlü doymak bilmiyorduk konuşmaya. Marya İvanovna, ben kaleden ayrıldıktan sonra başına ne geldiyse hepsini birer birer anlattı. Yaşadığı korkunç durumları, iğrenç Şvabrin'den çektiklerini gözlerimin önünde canlandırdı. Geçmiş mutlu günleri de anımsadık... İkimiz de ağladık. Sonunda, geleceğe ilişkin tasarılarımı anlatmaya koyuldum ona. Pugaçev'in egemenliğinde ve Şvabrin'in komutasında bulunan bir kalede kalamazdı artık. Kuşatılmış bir kentin bütün acılarını yaşamakta olan Orenburg da düşünülemezdi. Dünyada tek bir akrabası yoktu. Köye, annemle babamın yanına gelmesini önerdim. Önce durakladı. Babamın dostça olmayan tavrı ürkütüyordu onu. Kaygılarını yatıştırdım. Babamın, anayurdu için kahramanca can veren değerli bir askerin kızını mutlaka bağrına basacağını, bunu kendine görev sayacağını biliyordum.

Sonunda:

- Sevgili Marya İvanovna! dedim. Seni şimdiden karım sayıyorum. Akıl almaz olaylar bizi öylesine bağladı ki birbirimize, dünyada hiçbir güç bu bağı koparamaz.

Marya İvanovna içtenlikle, açık yüreklilikle dinledi beni. Ne utangaçlık gösterilerinde bulundu, ne de olmadık bahaneler ileri sürdü. O da alinyazısının benimkiyle birleştiğini seziyordu. Fakat yine de babamla annemin onayı olmadan karım olamayacağını tekrarladı. Ben de karşı çıkmadım artık. Tutkuyla, içtenlikle öpüştük. Böylece aramızda her şey karara bağlanmış oldu.

Bir süre sonra Pugaçev'in kargacık burgacık yazısıyla imzalanmış geçiş belgesini getiren çavuş, hükümdarın beni çağırdığını söyledi. Gittiğimde yola çıkmak üzere hazırlanmıştı. Bu korkunç insandan, benden başka herkes için bir canavar, bir canı olan bu adamdan ayrılırken, hissettiklerimi anlatamam. Neden söylemeyeyim gerçeği? O an büyük bir yakınlık duyuyordum ona karşı. Onu, önderlik ettiği caniler yığınından koparıp almak, daha zaman varken başını kurtarmak için ateşli bir istek duyuyordum içimde. Fakat Şvabrin ve çevremizde biriken ahali, yüreğimi dolduran şeylerin hepsini söylememe engeldi.

Dostça vedalaştık. Kalabalığın arasında Akulina Pamfilovna'yı gören Pugaçev, parmağını sallayarak

gözdağı verdi ona. Anlamalı anlamalı göz kırptı. Sonra yaylısına bindi, Berda'ya hareket emri verdi ve yaylı yola çıktığında oturduğu yerden bir kez daha uzanarak:

- Hoşça kal efendimiz! diye seslendi bana. Yine görüşürüz inşallah.

Gerçekten de yine görüştük görüşmesine; ama hangi koşullarda!..

Pugaçev gitti. Yaylısının hızla uzaklaştığı beyaz bozkıra uzun uzun baktım. Ahali dağıldı. Şvabrin bir yere sıvıştı. Ben de papazın evine döndüm. Yola çıkmamız için her şey hazır. Daha fazla oyalanmak istemiyordum. Eşyalarımız eski komutanlık arabasına yüklenmişti. Atlar göz açıp kapayıncaya kadar koşuluverdi. Marya İvanovna, kilisenin arkasına, babasının ve annesinin mezarlarıyla son bir kez daha vedalaşmaya gitti. Ona eşlik etmek istedim; fakat kendisini yalnız bırakmamı istedi. Birkaç dakika sonra, gözlerinden sessizce boşanan yaşlarla sırlıklam döndü. Arabamız kapıya çekilmişti. Papaz Gerasim'le karısı, bizi uğurlamak için basamaklara çıktılar. Marya İvanovna, ben, bir de Palaşa, yaylıya yerleştik. Savelyiç çıkıp arabacı yerine oturdu.

İyi yürekli Akulina Pamfilovna:

- Elveda Marya İvanovna, güvercinim benim! dedi. Elveda Pyotr Andreyiç, aslanım! Yolunuz açık olsun, Tanrım ikinizin üstünden de kanatlarını eksik etmesin!

Yola koyulduk. Komutan evinin penceresinde duran Şvabrin gözüme çarptı. Kötü karanlık bir anlatım okunuyordu yüzünde. Yere serilmiş bir düşman karşısında kahramanlık taslamak gereğini duymayıp, gözlerimi öte yana çevirdim. Arabamız kale kapısından çıktı. Belogorsk Kalesi'ni, bir daha dönmek üzere geride bıraktık.

13

TUTUKLANMA

- Kızmayınız efendim, görevim gereğince

Sizi şu an tutuklamak zorundayım.

- Buyurun, ben hazırım; fakat daha önce

İfademi alacağınızı umarım.

Knyajnin

Daha sabahleyin, düşüncesi bana ıstıraplı bir kaygı veren sevgili Marya'yla böyle umulmadık bir biçimde birleşiverince, kendime inanamıyordum. Olup bitenler bir düş gibi geliyordu bana. Marya İvanovna dalgın gözlerle bir bana, bir yola bakıyor; belli ki düşüncelerini toparlayıp bir türlü kendine gelemiyordu. Susuyorduk. Yüreğlerimiz yorgun düşmüştü. Zamanın nasıl geçtiğini farketmeden, iki saat sonra, yine Pugaçev'in egemenliğindeki yakın kaleye geliverdik. Burada atlar değiştirildi. Bu işin bir çırpıda yapılmasından ve kale komutanı olan sakallı Kazak'ın çevremizde pervane gibi dönmesinden, çalçene arabacının bizi bir saray gözdesi gibi tanıttığını anladım.

Yine yola koyulduk. Hava kararmaya başlamıştı. Küçük bir kente yaklaşıyorduk. Sakallının dediğine göre, düzmece Çar'a katılmaya gelen büyük bir birlik varmış orada. Devriyeler önümüzü kesti.

- Arabada kim var? sorusuna, arabacı gür bir sesle:

- Çar'ın bacanağı, diye karşılık verdi. Ailesi de yanında.

Muhafızlar, korkunç küfürler savurarak ansızın kuşatıverdiler bizi.

Bıyıklı bir başçavuş bana:

- Çık dışarı, şeytanın bacanağı! dedi. Sen de, ailen de dünyanın kaç bucak olduğunu görürsünüz şimdi.

Yaylıdan indim, beni komutanlığa götürmelerini istedim. Karşılarında bir subay görünce, askerler küfürü bıraktılar. Başçavuş beni binbaşıya götürmek üzere yanıma düştü. Savelyiç ardım sıra geliyor:

- Al işte Çar'ın bacanağı! diye homurdanıyordu kendi kendine. Yağmurdan kaçarken doluya tutulduk...

Tanrım, Tanrım! Bütün bu işlerin sonu nereye varacak?

Yaylı da usul usul arkamızdan geliyordu.

Beş dakika sonra, pırıl pırıl aydınlatılmış küçük bir evin önündeydik. Başçavuş yanıma bir nöbetçi bırakıp, haber vermek için içeri girdi. girmesiyle de çıkması bir oldu ve komutanın beni kabul etmeye vakti olmadığını; beni hapse atmalarını, ailemi de yanına götürmelerini emrettiğini bildirdi.

- Ne demek bu? diye haykırdım. Yoksa çıldırdı mı bu adam!

Başçavuş:

- Bilemem efendimiz, diye karşılık verdi. Fakat komutan efendimiz, efendimizin hapse atılmalarını, sayın ailenizin de kendisine götürülmesini emrettiler efendimiz!

Basamaklara doğru atıldım. Nöbetçiler beni durdurmaya kalkışmadılar. Önüme gelen ilk odaya ok gibi daldım. Altı tane muhafız birliği subayı iskambil oynuyordu burada. Kâğıt dağıtan binbaşıya bakınca şaşır kaldım. Bir zamanlar Simbirsk hanında yüz rublemi üten İvan İvanoviç Zurin'in ta kendisiydi bu!..

- Hey, diye bağırdım; doğru mu görüyorum? İvan İvaniç! Sensin ha?

- Vay, vay, vay, Pyotr Andreyiç! Hangi rüzgâr attı seni? Nereden geliyorsun böyle? Selam, kardeş. Oyuna katılmak istemez misin?

- Sağol. Bana hemen bir ev verilmesini emredersen, çok daha iyi olur.

- Evi ne yapacaksın? Benimle kal.

- Olmaz, yalnız değilim.

- İyi ya, arkadaşını da al gel.

- Arkadaş değil; bir... bir genç kızla birlikteyim.

- Bir genç kız mı dedin? Vay be! Nereden tırtıkladın onu? (Zurin bu sözle birlikte öyle anlamlı bir ısıklık çaldı ki, odadakiler kahkahalarla güldü, ben de adamakıllı bozuldum.)

- Fakat... (Zurin devam ediyordu) istediğin gibi olsun. Hemen bir ev verelim sana. Bununla birlikte, doğrusu çok yazık... Eskisi gibi cümbüş yapsaydık... Hey! Asker! Pugaçev'in sevgilisi niye gelmiyor hâlâ? Dikbaşlılık mı ediyor yoksa? Söyleyin ona, korkmasın, Beyefendi yakışıklıdır, kabalık etmez deyin; sonra da ensesinden tuttuğunuz gibi alıp getirin.

Zurin'e:

- Ne demek oluyor bu? dedim. Pugaçev'in sevgilisi de kim? Merhum Yüzbaşı Mironov'un kızıdır o. Kendisini tutsaklıktan kurtardım, şimdi köyümüze götürüyorum; oraya bırakacağım.

- Ne diyorsun? Yoksa demin sözünü ettikleri sen miydin? Hay Allah! Peki, ne demek oluyor bu?

- Sonra her şeyi anlatırım. Fakat şimdi, Tanrı aşkına, askerlerinin ürküttüğü zavallı bir kızı yatıştır.

Zurin hemen gerekli emirleri verdi. Kendisi de elde olmayan bu terslik dolayısıyla Marya İvanovna'dan özür dilemek üzere dışarı çıktı. Başçavuşa, genç kızı kentin en iyi evine yerleştirmesini emretti. Ben geceyi Zurin'de geçirecektim.

Akşam yemeğinden sonra Zurin'le yalnız kalınca, başımdan geçen olayları bir bir anlattım. Büyük bir ilgiyle dinledi beni. Bitirdiğimde, başını sallayarak:

- Kardeş, dedi; hepsi iyi, hoş. Fakat aklımın ermediği tek bir şey var: Hangi şeytana uyup da evleniyorsun? Ben, şerefli bir asker olarak, sana doğru bildiğim şeyi söylemek zorundayım: İnan ki evlenmek ahmaklıktır. Karınla cebelleşmekten, çocuk dadılığı etmekten başka yapacak şeyin yok mu? Boşver yahu! Ne diyeceğim bak: Bırak şu yüzbaşının kızını! Simbirska yolunu düşmandan temizledim, tehlikesizdir. Onu yalnız başına gönder, annelere gitsin. Sen burada, benim birliğimde kal. Orenburg'a dönmen için bir neden yok. İsyancıların eline düşersen, bir kez daha kurtulacağınızı hiç sanmam. Araya ayrılık girince sevda saçmalığı kendiliğinden geçer, her şey yoluna girer.

Aynı kanıda değildim onunla. Fakat Çarice'nin ordusunda kalmanın da bir namus borcu olduğunu hissediyordum. Zurin'in öğüdünü tutmaya karar verdim. Marya İvanovna'yı köye göndererek; ben burada, onun birliğinde kalacaktım.

Soyunmama yardım etmek için gelen Savelyiç'e, ertesi gün Marya İvanovna'yla yola çıkmaya hazır olmasını bildirdim. Hemen dikkafalılığa başladı:

- Bu da ne demek oluyor efendim? Seni nasıl yalnız bırakırım. Babanla annen ne der sonra?

Lalamın huyunu bildiğimden, onu içtenlikle, tatlı sözlerle yola getirmeye çalıştım:

- Arhip Savelyiç, dostum! diye söze başladım. Karşı çıkma; bu iyiliği esirgeme benden. Burada, görev başında, bir sıkıntı olmuyacak. Ama Marya İvanovna'yı yalnız başına gönderirsem, içim rahat etmez. Ona hizmet etmekle bana da hizmet etmiş olacaksınız; çünkü bu karışıklıklar biter bitmez evleneceğim onunla.

Bunu duyan Savelyiç, anlatılmaz bir şaşkınlık içinde ellerini birbirine çarptı:

- Evlenmek ha! dedi. Dünkü çocuk evlenmek istiyor! Fakat baban ne der, annen ne düşünür?

- Kabul edeceklerdir, diye yanıtladım onu. Marya İvanovna'nın kim olduğunu öğrenince, kabul etmeleri gerekir. Savelyiç, babam ve annem inanırlar sana: bizim için aracılık yaparsın değil mi? Ha?

Sözlerim, dokunmuştu ihtiyarcığa.

- Oh, iki gözüm, Pyotr Andreyiç! diye karşılık verdi. Gerçi evlenmen için henüz çok erken ama, Marya İvanovna öyle iyi bir kız ki, bu fırsatı kaçırmak yazık olur doğrusu. Haydi, dediğin gibi olsun! O tanrısal meleği götürecek, babanla annene de, böyle bir gelin için çeyizliğin bile kusur sayılmayacağını haddim olmayarak bildireceğim.

Savelyiç'e teşekkür ettim ve Zurin'le yataklarımıza uzanıp çene çalmaya başladık. İçim içime sığmıyor, aklıma ne gelirse söylüyordum. Zurin de konuşmaya istekliydi önce. Fakat yavaş yavaş kesikleşti, bağlantısızlaştı, az sonra da bir soruma horultuyla ve burnundan çıkan ısıklık sesiyle karşılık verdi. Sustum, bir süre sonra ben de ona uyudum.

Ertesi gün sabahtan Marya İvanovna'ya gittim. Kararımı bildirdim. Beni haklı buldu. Zurin'in birliği o gün kentten ayrılıyordu. Elimi çabuk tutmalıydım. Marya İvanovna'yı Savelyiç'e emanet ettim, babamla anneme iletmesi için bir mektup verdim ona, hemen oracıkta vedalaştık.

Marya İvanovna, ağlayarak:

- Elveda Pyotr Andreyiç! dedi usulca. bir daha görüşür müyüz, görüşmez miyiz, orasını Tanrı bilir. Fakat ömrümce unutmayacağım sizi: yüreğimde hep sizi taşıyacağım.

Hiçbir karşılık vermedim. Çevremizde insanlar vardı. Benliğimi sarsan duyguları onların yanında dışa

vurmak istemiyordum. Sonunda, arabası hareket etti. Üzgün ve suskun, Zurin'e döndüm. Arkadaşım beni neşelendirmeye çalıştı. Ben de biraz açılmak istiyordum doğrusu. Masalar kuruldu; vur patlasın çal oynasın, akşamı ettik. Akşamla birlikte de sefere çıktık.

Şubat aylarında oluyordu bu. Savaş buyruklarının yerine getirilmesine engel olan kış, geçiyor: öteki birlikler de elbirliğiyle yardıma hazırlanıyorlardı bize. Pugaçev hâlâ Orenburg önlerindeydi. Bununla birlikte, çevresi gitgide bizimkilerce kuşatılıyor, haydudun ini dört bir yandan kısıp alınıyordu. İsyancı köyler bizim birlikleri görür görmez, yelkenleri suya indiriyor, haydut çeteleri her yerde önümüzden kaçıyor, her şey, mutlu bir sonun hızla yaklaştığını gösteriyordu.

Çok geçmeden Prens Golitsin, Tatişçev kalesi yakınlarında Pugaçev'i bozguna uğrattı. Ordusunu darmadağın etti. Orenburg'u kurtardı ve böylece savaşın sonucunu belli eden kesin darbeyi indirmiş oldu. Bu sırada Zurin, isyancı Başkirt çetelerinin üzerine gönderildi. Adamlar, daha karşımıza çıkmadan dağıldılar. İlkbahar küçük bir Tatar köyünde kuşattı bizi. Irmaklar taşı, yollar geçit vermez oldu. Böyle eli kolu bağlı kalmakla duyduğumuz üzüntüyü, haydutlarla ve vahşilerle yaptığımız bu değersiz savaşın sona ermek üzere olduğu düşüncesi, bir parça yatıştırıyordu.

Fakat Pugaçev ele geçirilememişti daha. Ansızın Sibiryâ dökümhaneleri bölgesinde yeniden ortaya çıktı, yeni çeteler topladı ve yeniden çapulculuğa başladı. Yeniden, kazandığı başarılar üzerine söylentiler aldı yürüdü. Sibiryâ kalelerinin birbiri arkasında düştüğünü işitiyorduk. Az sonra düzmece Çar'ın Kazan'ı ele geçirdiği ve Moskova üzerine yürüdüğü haberi geldi. Bu haber, isyancının pek o kadar güçlü olmadığı kuruntusuyla kendilerini avutan ordu ileri gelenlerini adamakıllı kaygılandırmıştı. Zurin, Volga'yı geçmek buyruğunu aldı.

Seferimizi ve savaşın bitimini uzun uzun anlatacak değilim. Kısaca söylemem gerekirse, son derece yoksulluk çekiyorduk. İsyancıların yakıp yıktığı köylerden geçiyor, zavallı ahaliden, ellerinde ne kalmışsa bu kez biz alıyorduk ister istemez. Mal ve can güvenliği diye bir şey kalmamıştı ülkede. Derebeyler ormanlarda gizleniyordu. Haydut çeteleri ortalığı kavuruyor, müfreze birlik komutanları kendi bildiklerini okuyorlardı. Ülke baştan başa tutuşmuş, cayır cayır yanıyordu... Tanrı, böylesine çılgınca ve amansız bir Rus ayaklanması daha göstermesin!

Pugaçev kaçıyor, İvan İvanoviç Mihelson kovalıyordu. Az sonra düzmecenin kesin bir bozguna uğradığını işittik. Sonunda Zurin, Pugaçev'in yakalanması haberiyle birlikte harekâtın durdurulması buyruğunu aldı. Savaş sona ermişti. Demek baba ocağına dönebilecektim artık. Onları kucaklayacağımı, hele hiçbir haber almadığım Marya İvanovna'yı göreceğimi düşündükte içim içime sığmıyor, sevincimden çocuklar gibi zıplıyordum. Zurin gülüyor omuzlarını silkelerek:

- Yok kardeş, diyordu; onun kötü olacak senin! Evlenmek ha! Hiç yoktan başını yakacaksın!

Fakat bu arada mutluluğuma zehir katan tuhaf bir düşünce girmişti aklıma. O kadar suçsuz insanın kanını akıtan haydudu ve onu bekleyen korkunç sonu düşündükçe, içim bir tuhaf oluyordu. "Yamelya! Yamelya!" diye düşünüyordum üzüntüyle. "Neden bir süngüye, ya da bir top ateşine hedef olmadın..." Hayatımın en korkunç anlarından birinde beni bağışlamasını ve nişanlımı iğrenç Şvabrin'in elinden kurtarmasını nasıl unutabiliyordum?

Zurin'den gerekli izni aldım. Birkaç gün sonra kendimi yine sıcak baba ocağında bulacak, yine sevgili Marya İvanovnamı görecektim... Fakat birdenbire, hiç beklenmedik bir felakete uğradım.

Birlikten ayrılacağım gün, tam yola çıkacağım sırada, Zurin elinde bir kâğıtla, son derece kaygılı bir yüzle kulübeme geldi. Yüreğim cız etti. Nedenini bilmediğim bir ürküntü kapladı içimi. Zurin emir erimi dışarı gönderdi, benimle bir işi olduğunu söyledi.

Kaygıyla:

- Hayrola? diye sordum.

Elindeki kağıdı uzatarak:

- Küçük bir tatsızlık, diye karşılık verdi. Oku, az önce aldım.

Bütün müfreze komutanlıklarına gönderilen ve görüldüğüm yerde tutaklanarak hemen Kazan'a, Pugaçev işi için kurulmuş soruşturma kuruluna postalanmamı bildiren gizli bir emirdi bu.

Kâğıt az daha elimden düşüyordu.

Zurin:

- Yapacak bir şey yok! dedi. Görevim, emirlere uymamı gerektirir. Pugaçev'le dostluğun hükümetin kulağına gitmiş olmalı. İşin kötü bir sonuç doğurmayacağını, kurulca suçsuz bulunacağını umarım. Canını sıkma ve hemen yola koyul.

Vicdanım temizdi, yargılanmaktan korkmuyordum. Fakat tatlı buluşma anının belki de aylarca gecikeceğini düşündükçe için için kendimi yiyordum. Araba hazır bekliyordu. Zurin dostça vedalaştı benimle. Arabaya bindim. Yalın kılıç iki muhafız oturuyordu yanımda. Kazan yoluna düştük.

YARGILANMA

Halkın ağzında lâf
Denizde dalga.
Atasözü

Orenburg'dan izinsiz ayrılışım dışında bir suçum olmadığına güvenim tamdı. Bunda da kolayca savunabilirdim kendimi. Çünkü akıncılık, yasaklanmak bir yana, bütün güçlerce destekleniyordu. Buyruklara aykırı davranmakla değil, fazla gözükaralıkla suçlanabilirdim belki. Fakat Pugaçev'le dostça ilişkilerimi kanıtlayacak pek çok tanık bulunabilir, bu da en azından çok kuşku uyandırıcı görülebilirdi. Yol boyunca, beni bekleyebilecek soruları kafamda evirip çeviriyor, yanıtlarımı tasarlıyordum. Yargıç önüne çıktığımda, gerçeği olduğu gibi söylemeye karar verdim. Bunun en yalın, aynı zamanda da en güvenilir savunma yöntemi olduğu kanısındaydım.

Kazan'a vardık. Kent, baştan başa yakılıp yıkılmış, yerle bir edilmişti. Sokaklarda evlerin yerine kömürleşmiş moloz yığınları görüldü, çatısız ve penceresiz kalmış duvarlak isli isli dikilip duruyordu. Pugaçev buraya da damgasını basmıştı. Kentin sağlam kalmış tek yapısına, orta yerdeki kaleye götürüldüm. Beni muhafızlardan tesim alan nöbetçi subay, demircinin çağrılmasını emretti. Ayaklarıma pranga vuruldu, sımsıkı zincirlendim. Sonra zindana götürülüp, çıplak duvarlardan ve demir parmaklıklı küçük bir pencereden ibaret dar, karanlık bir hücreye tek başıma kapattılar beni.

Böyle bir başlangıç, hiç de iyi bir son umdurumuyordu insana. Fakat yine de koyvermedim kendimi. Umutsuzluğa kapılmadım. Bütün acı çekenlerin o biricik avuntusuna sığındım: Temiz, fakat parça parça olmuş bir yürekten taşan duanın tatlı lezzetini ilk kez tadarak, gelecek konusunda kaygılanmayı bir yana bırakıp derin bir uykuya daldım.

Ertesi gün gardiyan uyandırdı beni. Kurulca istendiğimi bildirdi. İki asker eşliğinde, komutanın evine giden avluya geçtim. Askerler girişte durarak, içeri yalnız başıma gireceğimi bildirdiler.

Oldukça geniş bir salona girdim. Üstü kâğıtlarla dolu bir masanın arkasında iki adam oturuyordu. Bunlardan biri, sert, soğuk görünüşlü yaşlı bir generaldi. Öteki, yirmi sekiz yaşlarında kadar, yakışıklı bir muhafız birliği yüzbaşısıydı. Becerikli ve serbest tavırlı bir insan olduğu görülmüyordu. Pencerenin yanına konulmuş ayrı bir masanın başında da yazman oturuyordu. Kalemi kulağının arkasında, kâğıtlara eğilmiş, ifademi yazmaya hazır, bekliyordu. Sorgu başladı. Adımı, sanımı sordular. General, Andrey Petroviç Grinyov'un oğlu olup olmadığımı bir kere de benden öğrenmek istedi. Söyledim. Bunun üzerine, sert bir tavırla:

- Öyle saygıdeğer bir babanın böyle uygunsuz bir evladı olması ne kadar acı! diye bir çıkış yaptı bana.

Soğukkanlılığımı yitirmeden, nasıl bir töhmet altında bulunursam bulunayım, gerçeği içtenlikle açıklayarak bundan kurtulmayı umduğumu bildirdim. Kendime bu güvenim, generalin hoşuna gitmemiştir.

Somurtarak:

- Açık göz bir şeye benziyorsun delikanlı dedi. Ama biz senden açık gözlerini de gördük.

O zaman genç yargıç, Pugaçev'in hizmetine nasıl ve ne zaman girdiğimi, hangi görevleri yerine getirdiğimi sordu.

Sinirlenmiştim. Bir subay ve bir soylu olarak, Pugaçev'in hizmetine girmemin ve ondan herhangi bir görev almamın sözkonusu olmayacağını belirttim.

Yargıç karşı çıktı:

- Arkadaşları canavarca öldürülürken, soylu ve subay olan bir kimse, nasıl bağışlanabiliyor Pugaçev tarafından? Nasıl oluyor da aynı subay ve soylu kişi, isyancıların cümbüşüne katılıyor, baş caniden kürk, at, elli kapık gibi armağanlar alıyor? Nerden doğdu bu tuhaf dostluk? İhanet ya da en azından alçakça bir korkaklık değilse, nedir bu?

Muhafız subayının sözleri, onurumu derin bir biçimde yaralamıştı. Coşkuyla savunmaya başladım kendimi. Tipi sırasında, bozkırda, Pugaçev'le tanışıklığımızın nasıl başladığını; Belogorsk kalesinin alınışında beni nasıl tanıyıp bağışladığını anlattım. Düzmece'den gocuğu ve atı almakta bir sakınca görmediğimin doğru olduğunu, fakat bunun yanısıra, Belogorsk kalesini canıye karşı canla başla nasıl savunduğumu söyledim. En sonunda da, korkunç Orenburg kuşatması sırasında gösterdiğim yararlıklara tanıklık edebilecek olan generalin adını verdim.

Asık yüzlü ihtiyar, masadan aldığı bir kâğıdı yüksek sesle okumaya başladı:

"Ekselanslarınızın sorusu üzerine; bugünkü karışıklıkta parmağı olduğu, canilerle, askerlik göreviyle bağdaşmayan, ettiği yemine aykırı düşen ilişkilere girdiği ileri sürülen asteğmen Grinyov'a ilişkin bilgilerimi iletmekle şeref duyarım: Adı geçen asteğmen Grinyov geçen 1773 yılı Ekim ayı başlangıcından bu yılın 4 Şubatına kadar Orenburg'da görev başındaydı. Fakat bu tarihte kentten ayrıldı, bir daha da komutam altına girmede. Düşman tarafından gelen kaçakların söylediklerine göre, kendisi Pugaçev'in otağına uğramış ve onunla birlikte, daha önce görevde bulunduğu Belogorsk kalesine gitmişler... durum ve davranışlarına gelince, bu konuda..."

Yargıç burada okumayı kesti ve sertçe:

- Şimdi kendini nasıl savunacaksın bakalım? dedi.

Bir an, nasıl başladıysam öyle sürdürmek, Marya İvanovna ile olan ilişkimi bütün öteki şeyler gibi açıklamak istedim. Fakat ansızın, karşı durulmaz bir iğrenti uyandı içimde. Adını verecek olursam, kurulca dinlenmek üzere çağırtacaklardı onu. Ve benim için kutsal olan o adın, canilerin iğrenç jurnalleriyle karışacağı; Marya İvanovna'nın onlarla yüzleştirileceği düşüncesi -bu korkunç düşünce-, öylesine allak bullak etti ki beni, bocaladım, ne diyeceğimi bilemedim.

Beni bir çeşit iyi niyetle dinlemeye başlayan yargıçlar, bocaladığımı görünce, eski katı tavırlarına büründüler yeniden. Muhafız subayı, baş ihbarcıyla yüzleştirilmemi istedi. General, dünkü caninin getirilmesini emretti. Merakla kapıya döndüm, beni ihbar edeni beklemeye koyuldum. Az sonra zincir şakırtıları işitildi, kapı açıldı, Şvabrin girdi. Ne kadar değişmişti! Şaşıp kaldım. Korkunç denecek kadar zayıflamış, beti benzi kül gibi olmuştu. Az bir zaman önce kapkara olan saçları tümüyle ağarmış, uzun sakalı da birbirine karışmıştı. Titrek fakat kararlı bir sesle, suçlamalarını tekrar etti. Sözde beni Orenburg'a çaşıt olarak Pugaçev göndermiş. Kentte olup bitenleri rapor etmek için hergün akına çıkıyordum. Sonra da açıkça düzmecenin ordusuna katılmışım. İhanet eden öteki arkadaşlarımla kuyusunu kazıyor, düzmecenin gözüne girmek için kaleden kaleye geziyordum onunla.

Bu sözleri sessizce dinledim ve bir şeye sevindim. Alçak canı, Marya İvanovna'nın adını vermemişti. Ya hâlâ, kendisini horgörüyle reddeden kızı düşündükçe onur kırıklığı duyduğundan; ya da yüreğinde beni de susmaya zorlayan duygunun kıvılcımlarını taşıdığından yapmıştı bunu. Ne olursa olsun, soruşturma kurulu önünde, Marya İvanovna adı edilmedi. Kararımı daha da pekiştirdi bu. Yargıçlar, Şvabrin'in suçlamalarını nasıl çürüteceğimi sorduklarında, daha önceki açıklamama ekleyebilecek başkaca bir söz olmadığını bildirdim. General, çıkarılmamı emretti. Şvabrin'le birlikte çıktık. Sessizce, hiçbir şey söylemeden baktım ona. Yüzünde kinli bir gülümseme belirdi, zincirlerini toplayarak önüne geçti, hızlı hızlı yürüyüp gitti. Yeniden zindana kapattılar beni, bir daha da sorguya çıkarmadılar.

Okuyucuya bundan sonra anlatacağım olayların hiçbirinin tanıdığı olmadım. Fakat hikâyelerini o kadar çok dinledim ki, en küçük ayrıntılara varıncaya kadar belleğime kazındılar. Hani, görmeden de yaşamış gibiyim onları:

Annemle babam, eski zaman insanların seçkin bir özelliği olan o candan güleryüzlülükle karşılaşılardı İvanovna'yı. Kendilerine zavallı bir yetim kızı kanatları altına almak fırsatı verdiği için Tanrı'ya şükrediyorlardı. Az sonra da içtenlikle bağlandılar ona. Çünkü Marya İvanovna'yı tanıyıp da âşık olmamak elde değildi. Aşkım, artık delikanlıca bir sersemlik olarak görünmüyordu babama. Anneme gelince, biricik oğlunun, Petruşa'sının, yüzbaşının tatlı kızıyla evlenmesinden başka bir dileği yoktu.

Tutuklandığımı işitince hepsi beyinlerinden vurulmuşa döndüler. Pugaçev'le olan tuhaf ilişkimi Marya İvanovna annemle babama öylesine olağan bir şey olarak anlatmıştı ki; bu, onları kaygılandırmak şurda dursun, arasıra anımsayıp içtenlikle gülmelerine yol açıyordu.

Tahtın devrilmesi, soylular sınıfının yok edilmesi amacını taşıyan bir ayaklanmada benim de parmağım olabileceğine inanmak istemiyordu babam. Savelyi'ci sıkı bir sorguya çekmiş; lalam, efendisinin Yemelka Pugaçev'e konuk olduğuna, haydutun da onu gözettiğine yemin etmişti. Bu bir parça avuttu ihtiyarları, hayırlı haberler beklemeye koyuldular. Marya İvanovna şiddetle sarsılmıştı; fakat susuyordu. Çünkü alçakgönüllülüğün ve inceliğin doruğunda bir insandı o.

Birkaç hafta geçti...Ansızın Petersburg'daki akrabamız Prens(***)den bir mektup geldi babama. Prens benden söz ediyor; beylik girişten sonra, isyancıların planlarına katılmış olduğuma ilişkin kuşkuların ne yazık ki doğrulandığını, ibret için idam cezasına çarptırılmam söz konusuyken babasının hizmetlerine ve ilerlemiş yaşına duyduğu saygıyla Çariçe'nin suçlu oğlu bağışladığını, onu yüz karası idam cezasından kurtararak Sibirya'nın ücra bir bölgesinde ömürboyu oturmaya mahkûm ettiğini bildiriyordu.

Bu beklenmedik darbe, az kalsın öldürecekti babamı. Her zamanki dayanıklılığını yitirdi. Üzüntülerini o ana kadar içine atarken, birdenbire, acı acı yakınmaya başladı.

- Nasıl olur? Nasıl olur? diye tekrarlayıp duruyor, aklını oynatacak gibi oluyordu. Benim oğlum Pugaçev'e yordakçılık etsin! Yüce Tanrım, bu günleri göreyim diye mi yaşattın beni! Çariçe idamdan kurtarıyor onu! Sanki bu bir avuntu mu? Korkunç olan, idam değildir. Benim dedemin dedesi, kutsal bildiği şey uğruna darağacında can verdi. Babam, Bolinski ve Kruşçiv'le birlikte ıstırap çekti. Korkunç olan, bir soylunun yeminine ihanet etmesi; haydutlarla, katillerle, kaçak kölelerle birlikte olmasıdır!.. Ailemiz için ne büyük bir utanç, ne büyük bir leke!..

Annem onun umutsuzluğu karşısında korkuya kapılıyor, kendi gözyaşlarını gizliyor, söylentilerin asılsızlığından, insan yargılarının güvenilmezliğinden söz ederek avutmaya çalışıyordu babamı. Fakat hiçbir şey kendine getiremiyordu onu.

Marya İvanovna ise herkesten daha çok acı çekiyordu. İstesem kendimi temize çıkarabileceğime inanıyor, gerçeği sezinliyor, mutsuzluğundan kendini sorumlu tutuyordu. Fakat gözyaşları, acılarını herkesten gizliyor; beni nasıl kurtarabileceğini düşünüyordu hiç durmadan.

Bir akşamüstü babam divana oturmuş, saray yillığının yapraklarını karıştırıyordu. Fakat düşüncelerinin

yıllıkta değil, ötelerde olduğu belliydi. Okuma, her zamanki etkisini göstermiyordu üzerinde. Isıkla eski bir marş tutturmuştu. Annem sessizce yün bir fanila örüyor, örgüsünün üstüne gözyaşları damlıyordu arada bir. Yine orada, elinde bir örgüyle oturmakta olan Marya İvanovna, ansızın, Petersburg'a gitmek istediğini bildirdi ve bu konuda kendisine yardım edilmesini diledi.

Annem çok üzölmüştü:

- Petersburg'a niçin gidesin? dedi. Yoksa sen de mi bizi bırakıyorsun Marya İvanovna?

Marya İvanovna, alınyazısının bu yolculuğa bağılı olduğunu; dürüstlüğü nedeniyle acı çeken bir insanın kızı olarak, kendine destek bulmak için oraya gideceğini söyledi.

Babam başını eğdi. Oğlunun işlediğı suçu anımsatan her söz ağır geliyordu ona, iğneli bir alay olarak görünüyordu. İçini çekerek:

- Git, anacığım, dedi. Mutluluğuna engel olmak istemeyiz. Kendine koca olarak rezil bir hain değil, iyi bir insan bulmanı dilerim.

Kalktı, odadan çıktı. Annemle yalnız kalan Marya İvanovna, tasarılarının bir bölümünü açıkladı ona. Annem yüzbaşının kızını gözyaşları içinde kucakladı, tasarladığı şeyin başarıya ulaşması için yana yakıla dua etti Tanrı'ya. Marya İvanovna birkaç günlük yol hazırlığından sonra, sadık Palaşkası ve benden zorla ayrılan, hiç değilse yavukluma hizmet etmekle avunan sadık Savelyiç'le birlikte Petersburg yoluna düştü.

Sofiya'ya (*) sağlıcakla varıp Çariçe'nin o sırada Tsarskoye Selo'da olduğunu menzilden öğrenince, orada konaklamaya karar verdi. Paravanayla ayrılmış bir köşecik verdiler ona. Menzil bekçisinin karısı, genç kızla sohbeti hemen koyulaştırdı; iki sözün başında saray sobacısının yeğeni olduğunu söyleyerek, saray hayatının bütün gizli kapaklı yanlarını bir çırpıda anlatıverdi. Çariçe'nin sabahları genellikle saat kaçta uyandığını ve kahve içtiğini, saat kaçta gezintiye çıktığını anlattı. O sırada yanında saray ileri gelenlerinden kimlerin bulunduğunu, dün yemek masasında söylediğı şeyleri, akşam kimi kabul ettiğini bir bir sayıp döktü. Tek sözcükle, Anna Vlashevna'nın anlattığı şeyler, tarih kitaplarının birkaç sayfasına değerdı doğrusu ve kuşaklar için değer taşıyordu. Marya İvanovna ilgiyle dinledi onu. Sonra bahçeye çıktılar. Anna Vlashevna, her bir elma ağacının, her bir küçük köprünün hikâyesini anlattı; gezip tozdular, birbirlerinden pek hoşnut kalarak döndüler menzile.

Ertesi gün Marya İvanovna erkenden kalktı, giyindi, usulca bahçeye çıktı. Çok güzel bir sabahtı. Güneş, sonbaharın serin soluğuyla artık sararmaya başlamış ıhlamur ağaçlarının doruklarını aydınlatıyordu. Geniş göl, kıpırtısız, parlıyordu. Bir bir uyanan kuşlar, gölün kıyılarını kaplayan sazlıklar arasından kurumlu kurumlu yüzüp çıkıyorlardı. Marya İvanovna, güzel bir çayırılığa doğru yürüdü. Burada, Pyotr Aleksandroviç Rummyantsev (*) için, az önce kazandığı zaferin şerefine bir anıt dikilmişti. Ansızın, havlayarak beyaz bir İngiliz köpeğı çıktı önüne. Marya İvanovna korkup durdu. Tam bu sırada hoş bir kadın sesi işitildi:

- Korkmayın ısırmaz.

Başını kaldırıp bakınca, orada anıtın karşısındaki kanepede oturan bir kadın gördü. Marya İvanovna da kanepenin öteki ucuna ilişti. Kadın dik dik bakıyordu ona. Marya İvanovna ise, birkaç kaçamak bakışla tepeden tırnağa gözden geçirebilmişti onu. Beyaz bir sabah elbisesi ve kolsuz bir bluz vardı kadının üzerinde. Başına bir gece başlığı takmıştı. Kırk yaşlarında kadar gösteriyordu. Dolgun ve pembe yüzünde, durgun, görkemli bir anlatım vardı. Mavi gözleri ve hafif bir gülümsemeyle aralanmış dudakları, anlatılmaz bir güzellik veriyordu ona. Sessizliği ilk o bozdu.

- Sanırım, buralı değilsiniz?

- Evet efendim. Taşradan daha dün geldim.

- Babanız ve annenizle mi geldiniz?

- Hayır efendim, yalnız geldim.

- Yalnız ha! Fakat henüz çok gençsiniz.

- Benim ne babam, ne annem var.

- Buraya bir iş için gelmiş olmalısınız, değil mi?

- Evet efendim. Çariçe'den bir dilekte bulunmaya geldim.

- Yetimsiniz. Herhalde size haksızlık edildiğinden, kötü davranıldığından yakınacaksınız.

- Hayır efendim. Ben adalet değil, lütuf dilemeye geldim.

- Kim olduğunuzu sorabilir miyim?

- Yüzbaşı Mironov'un kızıyım.

- Yüzbaşı Mironov! Hani şu Orenburg kalelerinden birinde komutanlık eden mi?

- Evet efendim.

Kadının duygulandığı belliydi. Daha tatlı bir sesle:

- İşinize burnumu sokuyorsam başışlayın beni, dedi; fakat ben saraydanım. Dileklerinizin ne olduğunu söyleyin bana. Belki size bir yardımım dokunabilir.

Marya İvanovna ayağa kalktı, eğilerek, saygıyla teşekkür etti ona. Bu tanımadığı kadın, her şeyiyle onu kendine çekiyor, içinde güven uyandırıyor. Sonra katlanmış bir kâğıt çıkardı cebinden, saygıyla uzattı. Kadın kâğıdı aldı, içinden okumaya başladı.

Önce ilgiyle okuyordu. Yumuşak, sevimli bir anlatım vardı yüzünde. Sonra birdenbire değişiverdi bu yüz.

Sertleştı. Onun her hareketini göz ucuyla izleyen Marya İvanovna, bu değişiklik karşısında korkuya düştü. Kadın soğuk bir tavırla:

- Dileğiniz Grinyov'la ilgili öyle mi? dedi. Çariçe'nin onu bağışlaması söz konusu olamaz. Çünkü toyluğundan, ya da saflığından değil, düpedüz ahlaksız ve zararlı bir insan olduğu için katıldı düzmeceye!

Marya İvanovna:

- Ah, gerçek değil bu! diye bağırdı.

Kadın kıpkırmızı kesilerek

- Ne demek gerçek değil! dedi.

- Gerçek değil, vallahi gerçek değil! Ben her şeyi biliyorum, her şeyi anlatacağım size. Başına ne geldiyse, hep benim yüzümden oldu. Yargılandığı sırada kendini savunmadıysa, sırf benim adımla bu işe karıştırmamak için yaptı bunu.

Marya İvanovna, bunları söyleyip, okuyucunun bildiği her şeyi bir çırpıda anlatıverdi.

Kadın ilgiyle dinledi onu. Sonra:

- Nerede kalıyorsunuz? diye sordu.

Anna Vlashevna'da kaldığını öğrenince:

- Ha. Biliyorum, dedi. Hoşçakalın. Karşılaşmamızdan kimseye söz etmeyin. Mektubunuza gelecek yanıtı çok beklemeyeceğinizi umarım.

Bunu söyleyip kalktı. Ağaçlı bir yoldan yürüyüp gitti. Marya İvanovna da içi sevinçle, umutla dolu, Anna Vlashevna'ya döndü.

Ev sahibesi, çıkıştı ona. Sonbaharda, sabahın erken saatlerinde yapılan böyle bir gezintinin genç kız sağlığına zararlı olduğunu söyledi. Sonra semaveri getirdi, tam fincanlara çay doldurup saraya ilişkin bitmez tükenmez hikâyelerine başlamak üzereyken, basamakların önünde bir saray arabası durdu ve içeri giren bir saray uşağı Mironov'un kızının Çariçe tarafından saraya çağrıldığını bildirdi.

Anna Vlashevna şaşırdı, eli ayağına dolaştı:

- Aman yarabbi! diye bağırdı. Yüce Çariçe, sizi saraya çağırıyor! Nasıl oldu da burada olduğunuzu öğrendi? Fakat anacığım, nasıl çıkacaksınız Çariçe'nin karşısına? Daha saraylılar gibi yürümeyi bile bilmiyorsunuzdur... Yoksa ben de mi gelsem sizinle? Hiç değilse bir iki pot kırmızı önlerim. Sonra, bu yol kıyafetiyle gidemezsiniz saraya. Ebeye haber gönderip, onun jüponlu sarı fistanını mı istesek?

Bunun üzerine uşak, Çariçe'nin Marya İvanovna'yı tek başına ve üstünde hangi kıyafet varsa, öylece istediğini bildirdi. Anna Vlashevna'nın öğütleriyle, dualarıyla uğurlanarak saraya yollandı.

Genç kız, alınyazımının belli olduğunu hissediyor; yüreği şiddetle çarpıyor; duracakmış gibi oluyordu. Birkaç dakika sonra araba sarayın kapısında durdu. Marya İvanovna titreyerek tırmandı basamakları. Kapılar ardına kadar açılıyordu önünde. Boş ve görkemli odalar dizisinden geçti. Saray uşağı yol gösteriyordu. Sonunda, iki kanatlı, kapalı bir kapının önünde durdular. Uşak, gelişini bildirmek üzere Marya İvanovna'yı yalnız bırakıp içeri girdi.

Genç kız, Çariçe'yle yüz yüze geleceğini düşündükçe, dizlerinin bağı çözülüyor, güçlkle durabiliyordu ayakları üzerinde. Bir dakika geçmeden kapılar açıldı, Marya İvanovna, Çariçe'nin tuvalet odasına girdi.

Çariçe, tuvalet masasının önünde oturuyordu. Saray ileri gelenlerinden birkaç kişi vardı çevresinde. Bunlar, Marya İvanovna'yı görünce saygıyla yol açtılar. Çariçe tatlı bir gülümsemeyle döndü ve Marya İvanovna, kısa bir süre önce öylesine içtenlikle açıldığı kadını tanıdı. Çariçe yanına çağırdı onu; gülümsemeye devam ederken:

- Verdiğim sözü tutabildiğim, dileğinizi yerine getirdiğim için sevinçliyim, dedi. İşiniz görüldü. Nişanlınızın suçsuzluğuna kesinlikle inanıyorum. Gelecekteki kayınbabanıza yazdığım bu mektubu kendi elinizle götürmek zahmetine katlanın.

Bunu söyleyerek bir mektup uzattı Marya İvanovna'ya. Genç kız titreyen bir elle aldı mektubu ve gözyaşları içinde Çariçe'nin ayaklarına kapandı. Çariçe kaldırdı onu, öptü:

- Biliyorum, zengin değilsiniz, dedi. Fakat yüzbaşı Mironov'un kızına borçluyum ben. Gelecek konusunda hiçbir kaygınız olmasın. Çeyizini ben düzeceğim.

Çariçe zavallı yetim kıza daha pek çok okşayıcı söz söyledikten sonra, gitmesine izin verdi. Marya İvanovna aynı saray arabasıyla ayrıldı saraydan. Dönüşünü sabırsızlıkla bekleyen Anna Vlashevna, bir soru yağmuruna tuttu genç kızı. Marya İvanovna üstünkörü karşılıklar verdi. Onun bu bellek güçsüzlüğü Anna Vlashevna'nın pek hoşuna gitmemişti ama, bunu taşralı kızların utangaçlığına vererek, yine de iyi yüreklilikle bağışladı Marya İvanovna'yı. Marya İvanovna merak edip de Petersburg'a şöyle bir göz atayım bile demeden aynı gün gersin geriye köye döndü.

Pyotr Andreyiç Grinyov'un notları burada kesiliyor. Aile arasında anlatılanlardan, 1774 yılı sonunda özel bir buyrukla hapisten kurtulduğunu, Pugaçev'in idamında bulunduğunu, haydudun kalabalık arasında onu tanıyarak başıyla selamladığını öğreniyoruz. Bu baş, az sonra, kanlar içerisinde ve cansız olarak halka gösterilmişti.

Pyotr Andreyiç kısa bir süre sonra Marya İvanovna'yla evlenmiş. Çocukları, Simbirsk ilinde bolluk içinde yaşıyorlar şimdi. ***'den otuz verst ötede, on derebeyinin ortak malı olan bir köy vardır. Bey evlerinden birinin duvarında, camlı, çerçeveli bir mektup asılıdır. Bu, İkinci Katerina'nın kendi eliyle Pyotr Andreyiç'in babasına yazdığı, ona oğlunun suçsuzluğunu bildiren, yüzbaşı Mironov'un kızının da zekâsını, ahlakını öven mektuptur. Pyotr Andreyiç Grinyov'un anılarını, dedesinin hikâye ettiği zamanla ilgili bir iş üzerinde çalıştığımızı öğrenen bir torunu vermişti bize. Yazarın akrabalarının izniyle, bunları olduğu gibi yayımlamaya karar verdik. Yalnız, her bölümün başına uygun bir yazıt bulduk; bir de bazı özel adları değiştirmeye cesaret ettik.

19 Ekim 1836

Yayımcı